

Ouders nemen de wijk

*In de eigen wijk naar school
in gemengde wijken in Utrecht*

Rob Gilsing
Bas Tierolf

Met medewerking van:
Walter de Wit
Fadila el Idrissi
Gonnie Weijers

Februari 2010

Inhoud

1	INLEIDING	5
1.1	Segregatie in het basisonderwijs	5
1.2	Probleemstelling	6
1.3	Vraagstelling	8
1.4.	Onderzoeksopzet	9
1.5	Opzet van het rapport	9
2	METHODEN VAN ONDERZOEK	11
2.1	Literatuuronderzoek	11
2.2	Enquête onder ouders van 2- tot 6-jarigen	11
2.3	Bestandsanalyse	14
2.4	Schriftelijke vragenlijst schooldirecties	15
3	SEGREGATIE IN BEELD GEBRACHT	17
3.1	De invloed van de leerlingenpopulatie	17
3.2	De situatie in Utrecht	21
3.3	Conclusies	30
4	SCHOOLKEUZE	33
4.1	Wat beweegt ouders?	33
4.2	Schoolkeuzemotieven van ouders in de vier Utrechtse wijken	35
4.3	Het proces van schoolkeuze	45
4.4	Verschillen tussen ouders die binnen en buiten de wijk een school kiezen	47
4.5	Conclusies	50
5	MOGELIJKE INTERVENTIES	53
5.1	Mogelijke beleidsmaatregelen en wat we daarover weten	53
5.1.1	Algemene overwegingen	53
5.1.2	Communicatieve maatregelen	56
5.1.3	Prikkelende maatregelen	58
5.1.4	Regulerende maatregelen	59
5.1.5	Effecten van interventies	64
5.2	Bestaande afspraken in Utrecht	65
5.3	Draagvlak voor maatregelen	66
5.4	Conclusies	70
6	SAMENVATTENDE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	73
6.1	Afspiegeling in de vier gemengde wijken	73
6.2	Schoolkeuze van ouders	76
6.3	Beleid om segregatie tegen te gaan	78
6.4	Vijftien aanbevelingen	80
	Literatuur	87

1 INLEIDING

1.1 Segregatie in het basisonderwijs

Segregatie in het onderwijs is een taai maatschappelijk probleem. Op welke wijze kan het best bevorderd worden dat scholen een naar etniciteit en/of sociaaleconomische status gemengde leerlingenpopulatie hebben? Over die vraag vindt veel politiek, maatschappelijk en ook wetenschappelijk debat plaats. De veronderstelling is dat een gemengde samenstelling van scholen, of beter gezegd: van klassen, tot betere leerprestaties van leerlingen uit zogenaamde zwakkere milieus zal leiden. Daar komt bij dat gemengde scholen bijdragen aan de integratie van bevolkingsgroepen.

De leerlingenpopulatie van scholen is, zeker in het basisonderwijs, sterk afhankelijk van de bevolkingssamenstelling in de wijken. De segregatie in het onderwijs hangt immers voor een belangrijk deel samen met de woonsegregatie die vooral de grotere gemeenten, zeker in de Randstad, kennen. De staatssecretaris van Onderwijs heeft de bevordering van gemengde scholen tot beleidsdoel gemaakt. Het tegengaan van segregatie is een verplicht gespreksonderwerp op de gezamenlijke educatieve agenda van gemeenten en schoolbesturen. Veel gemeenten hebben als doelstelling geformuleerd dat kinderen zoveel mogelijk de basisschool in hun eigen wijk bezoeken. Mede op initiatief van het ministerie van OCW lopen er momenteel in 11 gemeenten *pilots*, waaronder in Utrecht.¹

¹ Uit de brief van de staatssecretaris van OCW van 13 mei 2008: 'De gemeente werkt de *pilot* uit binnen de Utrechtse Onderwijs Agenda waarbij integratie één van de speerpunten is. Met de schoolbesturen is een plan van aanpak ontwikkeld waarin beschreven is welke maatregelen worden genomen om kinderen kennis te laten maken met verschillende culturen en samenlevingsvormen binnen en buiten de school. De Utrechtse scholen willen een afspiegeling vormen van de wijk. In die wijken waar dat nodig is, wordt gestreefd naar een betere menging van de schoolpopulatie. Met geld van OCW wil de gemeente een begin maken met het invoeren van een vast aanmeldmoment en een vaste aanmeldprocedure voor het basisonderwijs. Er zal allereerst worden onderzocht op welke wijze dit zo goed mogelijk kan worden georganiseerd. Het gaat daarbij vooral om de informatievoorziening aan ouders waarbij duidelijk wordt gemaakt dat de gemeente ernaar streeft dat de school een afspiegeling vormt van de wijk. Er zullen afspraken over de samenstelling van de scholen per wijk worden gemaakt. Het resultaat zal zijn dat ouders gelijke kansen krijgen bij het aanmelden bij zogenaamde populaire scholen.

Een flink aantal scholen in Utrecht is wat hun populatie betreft gemengd. Daar vindt ontmoeting op natuurlijke wijze plaats. Waar dat niet het geval is, organiseren scholen structureel gezamenlijke activiteiten en ontmoetingen met scholen met een andere populatie, onder de titel: een School in de Wereld. Er wordt samen gesport, samen toneel gemaakt of samen aan lessen deelgenomen. Gestreefd wordt naar duurzame, nieuwe ontmoetingen tussen kinderen van verschillende afkomst en achtergrond.

Ook de gemeente Utrecht heeft het tegengaan van segregatie in het onderwijs op de agenda. Een belangrijke doelstelling uit de Utrechtse Onderwijs Agenda (UOA) is het 'bevorderen van ontmoeting tussen verschillende groepen leerlingen en hun ouders om respect ten opzichte van elkaar te vergroten'. Over de manier waarop deze ontmoeting tussen verschillende groepen leerlingen en hun ouders kan worden gerealiseerd, bestaan verschillende ideeën. Dit kan door verschillende groepen tussen de scholen, maar ook binnen de scholen, elkaar te laten ontmoeten. Daarvoor worden verschillende instrumenten ingezet. De werkgroep Integratie, waarin vertegenwoordigers van schoolbesturen en gemeente participeren, initieert en coördineert deze inzet. Een belangrijke voorwaarde voorafgaande aan deze doelstelling is dat de samenstelling van de scholen een goede afspiegeling vormt van de wijken waar de scholen staan. In dit geval is dat geoperationaliseerd door er vanuit te gaan dat wanneer een wijk een diverse bevolkingssamenstelling kent, ook de schoolpopulatie divers is samengesteld. Of andersom, dat een eenzijdige samenstelling van de wijk een eenzijdige samenstelling van de school laat zien. In dit laatste geval zijn er met het project School in de Wereld reeds initiatieven ontplooid voor ontmoeting tussen scholen in verschillende wijken.

De kans op een succesvolle aanpak bij het tegengaan van segregatie wordt in gemengde wijken groter geacht. Dat geeft ook de staatssecretaris van OCW aan in haar brief aan de Tweede Kamer van 20 februari 2008 (TK 2007-2008). Immers, in wijken die in etnisch of sociaaleconomisch opzicht sterk gesegregeerd zijn, is het moeilijk om tot gemengde scholen te komen zonder dat kinderen in andere wijken naar school gaan. Dit wordt ongewenst geacht. De oplossing ligt in deze wijken veel-
eer in de sfeer van het aanpakken van de woonsegregatie.

De gemeente Utrecht en de schoolbesturen worstelen met de vraag hoe zij kunnen bewerkstelligen dat de leerlingenpopulatie op scholen in een viertal gemengde wijken een afspiegeling kan zijn van de bevolkingssamenstelling in die wijken. Dit is tevens de centrale vraag van ons onderzoek.

1.2 *Probleemstelling*

De vraagstelling in dit onderzoek komt voort uit de gesprekken die de gemeente Utrecht en de schoolbesturen het afgelopen jaar hebben gevoerd over het implementeren van interventies die invloed hebben op de samenstelling van de schoolpopulatie. De gemeente wil graag de haalbaarheid van een aanmeldinterventie nader laten verkennen. De schoolbesturen geven de voorkeur aan een onderzoek, dat op wijkniveau verkent welke interventies kunnen bijdragen aan de doelstelling 'de scholen een goede afspiegeling te laten zijn van de sociaaleconomische samenstelling van de wijk'.

In de komende vier jaar wil Utrecht een verdubbeling van het aantal scholen in het primair onderwijs dat deelneemt aan een School in de Wereld. Ook wil men onderzoeken hoe de opgebouwde relaties in School in de Wereld kunnen worden voortgezet in het voortgezet onderwijs en op andere terreinen zoals sport. Resultaat: in 2012 nemen 34 scholen in het primair onderwijs deel aan School in de Wereld.

Men wil het aantal ouderinitiatieven in Utrecht uitbreiden. De gemeente zal samen met de schoolbesturen en het welzijnswerk actief initiatieven opsporen en ondersteunen. De ouderinitiatieven zijn erop gericht om (groepen) autochtone leerlingen gezamenlijk aan te melden op een 'zwarte school'. Het resultaat is dat eind 2010 door de ouderinitiatieven tenminste drie scholen een betere afspiegeling vormen van de wijk.'

De doelstelling van de nadere verkenning is om in de verschillende wijken van gemengde sociaaleconomische samenstelling verschillende interventies in te gaan zetten om op maat het gewenste doel te realiseren. Deze interventies ziet de gemeente als *pilots*, die tijdens de implementatie nauwgezet zullen worden gemonitord op effecten. Echter, voorafgaand aan het uitwerken van verschillende varianten voor de diverse wijken, dient er onderzoek plaats te vinden naar de exacte samenstelling van de wijk en de scholen in de wijk (inclusief een probleemanalyse). Daarnaast moeten de mogelijke maatwerkinterventies en de te verwachten effecten van deze interventies voor zover mogelijk in kaart gebracht worden.

In dit onderzoek gaat het om vier wijken in de gemeente Utrecht:

- Zuilen
- Lombok/Nieuw Engeland
- Leidsche Rijn
- Abstede/Gansstraat

Beleidsinitiatieven

Al sinds de jaren tachtig zijn er lokale initiatieven om segregatie tegen te gaan of te voorkomen. Momenteel nemen gemeenten vele soorten initiatieven, uiteenlopend van nietsdoen tot (in een beperkt aantal gevallen) actief spreidingsbeleid. In alle G4-gemeenten lopen belangrijke beleidslijnen en ook in de meeste G27-gemeenten is onderwijssegregatie een relevant beleidsthema. Bekend zijn vooral:

- Ouderinitiatieven: 'witte' ouders die groepsgewijs hun kinderen op de 'zwarte' buurtschool plaatsen. Veel recente ouderinitiatieven worden genomen in de zogenaamde 'veryuppende' wijken, waarbij witte ouders groepsgewijs hun kinderen op de (zwarte) buurtschool willen plaatsen.
- Meer regulerende maatregelen: Rotterdam hanteert bijvoorbeeld dubbele wachtlijsten, waardoor schoolbesturen de etnische samenstelling van klassen kunnen beïnvloeden. De gemeente Amersfoort kent een spreidingsbeleid op vrijwillige basis. Scholen maken, met gemeentelijke ondersteuning, afspraken over het aannemen van leerlingen. Wanneer het percentage allochtone leerlingen op een school gelijk is aan het percentage allochtonen in de wijk, worden nieuwe aanmeldingen doorverwezen naar een andere school. Nijmegen en Deventer werken onder meer met varianten van een centrale aanmeldprocedure.

OCW financiert sinds 2008 *pilots* met een looptijd van vier jaar in een aantal gemeenten, waaronder Utrecht. In Utrecht gaat het om ondersteunen van ouderinitiatieven, een bredere invoering van School in de Wereld en om de aanmeldprocedures. Het Kenniscentrum gemengde scholen ondersteunt de pilotgemeenten.

1.3 *Vraagstelling*

Op basis van de centrale vraag en de hiervoor geschetste probleemstelling komen we tot de volgende onderzoeksvragen, onder te verdelen in drie groepen:

A. De leerlingenpopulatie van de scholen

1. Beïnvloedt de leerlingenpopulatie van basisscholen en/of klassen de leerprestaties en de sociaal-culturele integratie van leerlingen en hun ouders? Zo ja, in welke mate?
2. Welke verhoudingen tussen kinderen uit zwakke en sterke sociaaleconomische milieus bieden kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus de beste ontwikkelingskansen?
3. Wat is de beste indicator voor kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus?
4. Hoe verhoudt deze indicator zich tot etniciteit?
5. Hoe ziet de leerlingenpopulatie van de basisscholen in gemengde wijken in Utrecht op basis van deze indicator eruit en hoe verhoudt deze zich tot de bevolkingsamenstelling van de wijken?

B. Schoolkeuzemotieven van ouders

1. Wat zijn voor ouders uit gemengde wijken de belangrijkste redenen om wel of niet voor een school te kiezen?
2. Wat zijn de redenen voor ouders uit gemengde wijken om al dan niet voor een school in de wijk kiezen?
3. Welke informatie betrekken ouders bij het maken van een schoolkeuze?
4. Hoe wordt de schoolkeuze ervaren door ouders die voor een school in de eigen wijk hebben gekozen en door ouders die voor een school buiten de wijk hebben gekozen?
5. Hoe handelen ouders als zij hun kind niet kunnen inschrijven op de school van hun eerste voorkeur?
6. Wat zijn de belangrijke factoren in de schoolkeuze die van buitenaf beïnvloedbaar zijn?

C. Effectiviteit en draagvlak van interventies

1. Welke interventies kunnen bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan en wat is er bekend over de effecten en neveneffecten van deze interventies?
2. Wat zijn de voor- en nadelen van deze interventies?
3. Wat is onder ouders het draagvlak voor verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?
4. Hoe beoordelen ouders in gemengde wijken de bestaande interventie (voorlichting) van de gemeente Utrecht en heeft deze interventie invloed?
5. Hoe beoordelen schooldirecties de effectiviteit en wenselijkheid van verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?
6. Wat zijn de te verwachten effecten van de inzet van (een combinatie van) interventies in de gemengde wijken op wijkniveau en op stadsniveau op het al dan niet in de eigen wijk naar de basisschool gaan van kinderen?

1.4. *Onderzoeksopzet*

Deelonderzoek A: De leerlingenpopulatie van de scholen

Involed samenstelling leerlingenpopulatie op leerprestaties en de sociaal-culturele integratie	Literatuuronderzoek
Optimale verhoudingen kinderen in klassen/scholen	Literatuuronderzoek
Beste indicator sociaaleconomische milieus	Literatuuronderzoek / inventarisatie beschikbare data
Verhouding indicator tot etniciteit	Bestandsanalyse
Leerlingenpopulatie van onderzoeksscholen/verhouding tot wijken	Bestandsanalyse

Deelonderzoek B: Schoolkeuze van ouders

Motieven voor schoolkeuze algemeen	Literatuuronderzoek/vragenlijst ouders/schooldirecties
Motieven voor schoolkeuze in/buiten wijk	Literatuuronderzoek/vragenlijst ouders/schooldirecties
Informatiebronnen bij schoolkeuze	Literatuuronderzoek/vragenlijst ouders
Vershil in ervaring schoolkeuze in/buiten wijk	Vragenlijst ouders
Handelwijze bij gedwongen afwijken van eerste voorkeur	Vragenlijst ouders/schooldirecties
Belangrijke beïnvloedbare factoren schoolkeuze	Literatuuronderzoek/vragenlijst ouders/schooldirecties

Deelonderzoek C: Effectiviteit en draagvlak van interventies

Overzicht interventies, effecten en neveneffecten	Literatuuronderzoek
Voor- en nadelen interventies	Literatuuronderzoek
Draagvlak voor interventies onder ouders	Vragenlijst ouders
Oordeel ouders over/effect van voorlichting gemeente	Vragenlijst ouders
Draagvlak voor interventies onder schooldirecties	Vragenlijst schooldirecties
Verwachte effecten van interventies in gemengde wijken Utrecht	Op basis van gehele onderzoek

1.5 *Opzet van het rapport*

In het volgende hoofdstuk zullen we allereerst de gehanteerde methoden van onderzoek toelichten. In hoofdstuk 3 staat het verschijnsel segregatie centraal. Wat weten we over de gevolgen van segregatie? Hoe is het gesteld met de leerlingenpopulatie in de vier gemengde wijken in Utrecht, in welke mate zijn zij een afspiegeling van de wijk? In hoofdstuk 4 gaan we in op de schoolkeuze van ouders. Wat zijn hun motieven om (niet) voor een bepaalde school te kiezen? Hoe verloopt het proces van schoolkeuze? In hoofdstuk 5 komen mogelijke interventies aan de orde. Wat weten we over de effecten van verschillende interventies? Wat is het draagvlak voor de interventies in de verschillende Utrechtse wijken? Tot slot presenteren we in hoofdstuk 6 de samenvattende conclusies en aanbevelingen.

2 *METHODEN VAN ONDERZOEK*

2.1 *Literatuuronderzoek*

In het literatuuronderzoek ligt de vraag voor welke inzichten bekend zijn op basis van onderzoeksliteratuur over:

- de verhoudingen die kinderen uit diverse sociaal economische milieus de beste ontwikkelingskansen bieden;
- de beste definitie die kan worden gehanteerd voor sociaal economische status;
- de voor- en nadelen van de (aanmeld)interventies;
- andere mogelijke interventies die de samenstelling van de school kunnen beïnvloeden;
- schoolkeuzemotieven.

In dit deelonderzoek wordt de problematiek in kaart gebracht ter ondersteuning van de deelonderzoeken 2 en 3.

2.2 *Enquête onder ouders van 2- tot 6-jarigen*

Voor de vragen die te maken hebben met de schoolkeuze van ouders (de vragen B2 en B3 tot en met B5) is een enquête uitgezet onder alle ouders van 2- tot 6-jarige kinderen in de vier gemengde wijken. Het gaat hierbij om ruim 3500 ouders. Deze ouders kregen begin november 2009 een introductiebrief namens de wethouder. Daarin werd verwezen naar de betrokkenheid van de schoolbesturen. De ouders kregen een inlogcode waarmee zij *online* de vragenlijst konden invullen. Ouders die niet over internet beschikten of er de voorkeur aan gaven om een schriftelijke vragenlijst in te vullen, konden deze telefonisch opvragen. Voor Turkse en Marokkaanse ouders die de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn om de vragenlijst te kunnen beantwoorden, waren er vragenlijsten in respectievelijk het Turks en het Arabisch beschikbaar.

In de vragenlijst zijn de ouders op een aantal punten bevraagd. Een eerste thema betrof de schoolkeuzemotieven. Daarbij vroegen we in de eerste plaats welke aspecten de doorslag hebben gegeven bij de uiteindelijke schoolkeuze. In de tweede plaats vroegen we ouders naar de motieven om bepaalde scholen bij voorbaat uit te sluiten in het keuzeprocess. Deze negatieve motieven blijken van relatief groot belang te zijn (Karsten et al. 2002). Een tweede thema betrof het proces van de schoolkeuze. Daarbij besteedden we aandacht aan de informatiebronnen die ouders gebruiken

om tot hun schoolkeuze te komen, alsmede het relatieve belang ervan. Ook vroegen we ouders op welke leeftijd zij hun kind inschreven op de school van hun keuze. Daarbij kwam ook aan de orde hoe ouders omgaan met de omstandigheid dat de school van hun eerste keuze vol zit. We vroegen ouders ook hoe tevreden zij zijn over hun uiteindelijke schoolkeuze. Tot slot, het derde thema, vroegen we ouders wat zij vinden van mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan.

In de vragenlijst stelden we de ouders ook een beperkt aantal vragen over de kenmerken van het huishouden. Dat is om twee redenen van belang. Ten eerste kunnen we daarmee iets zeggen over de representativiteit van de respons. Met andere woorden: we kunnen de vraag beantwoorden of ouders met een bepaalde socio-economische status (SES) of andere achtergrondkenmerken meer of minder aan het onderzoek hebben meegewerkt. Dergelijke inzichten bieden de mogelijkheid tot (statistisch verantwoorde) correctie van de onderzoeksresultaten. Ten tweede kunnen we daardoor bezien of verschillende groepen ouders op verschillende wijzen tot hun schoolkeuze komen. Dergelijk inzicht is belangrijk omdat dat uiteindelijk medebepalend is voor de effectiviteit van verschillende instrumenten om de schoolkeuze te beïnvloeden.

Alvorens de vragenlijst is uitgezet is deze terdege getest bij vijf ouders van verschillende etnische achtergrond. De testinterviews zijn geanalyseerd en de vragenlijst is op basis van deze analyse bijgesteld op een beperkt aantal punten.

Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de aangegeven keuzes van ouders is een respons nodig van minimaal 67 respondenten per wijk². Op basis van deze (minimale) respons per wijk is het mogelijk om uitspraken te doen over de onderwerpen die in de onderzoeksvragen zijn benoemd.

In totaal wonen er ruim 63.000 mensen in de vier gemengde wijken. Tabel 2.1 laat zien dat Zuilen en Leidsche Rijn naar inwoneraantal de grootste wijken zijn. Abstede/Gansstraat is naar verhouding klein.

Tabel 2.1 Verdeling inwoners over de vier gemengde wijken

Wijk	Percentage inwoners
Leidsche Rijn	29,7%
Lombok / Nieuw Engeland	20,4%
Zuilen	36,0%
Abstede/Gansstraat	13,9%

² Aangezien wij uitspraken willen doen over de verdeling van keuzes die door ouders gemaakt kunnen worden ten aanzien van de schoolkeuze, is een steekproefgrootte berekend die uitgaat van een maximale foutmarge van 10% en een betrouwbaarheidsniveau van 90%. Daarbij gaan we ervan uit dat de mogelijke keuzes op voorhand gelijk verdeeld zijn. Dit levert een minimale steekproefgrootte op van 67 respondenten uit de kleinste wijk (Abstede/Gansstraat) om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de mening van ouders uit die wijk over de onderwerpen die de schoolkeuze aangaan. Een grotere respons per wijk levert uiteindelijk een kleinere foutmarge op. Zo levert een respons van 100 respondenten per wijk een foutmarge van 8,15%, een respons van 200 een foutmarge van 5,71% en een respons van 300 een foutmarge van 4,62%.

Wanneer we naar de gezinnen met 2- tot 6-jarigen kijken, is de verdeling behoorlijk verschillend (tabel 2.2). In totaal zijn er bijna 3700 gezinnen met kinderen in die leeftijdscategorie in de vier wijken. In verhouding tot het aantal inwoners zijn er in Leidsche Rijn veel meer gezinnen met 2- tot 6-jarigen.

Tabel 2.2 Verdeling huishoudens met 2-tot 6-jarigen over de vier gemengde wijken

Wijk	aantal	percentage
Leidsche Rijn	2035	55.1%
Lombok/Nieuw Engeland	466	12.6%
Zuilen	978	26.5%
Abstede/Gansstraat	217	5.9%
Totaal	3696	100%

In totaal hebben 905 gezinnen meegewerkt aan het onderzoek, dit is een respons van bijna 25%. Tabel 2.3 laat zien hoe de respons is verdeeld over de wijken. Daarbij merken we op dat van 170 respondenten niet bekend is uit welke wijk ze komen. We zien dat gezinnen uit Abstede/Gansstraat zijn oververtegenwoordigd in de respons en gezinnen uit Zuilen ondervertegenwoordigd. Per wijk is de respons voldoende om uitspraken te kunnen doen.

Tabel 2.3 Respons per wijk (n=735)

Wijk	respons absoluut	respons (%)
Leidsche Rijn	408	20,0%
Lombok / Nieuw Engeland	116	24,9%
Zuilen	141	14,4%
Abstede/Gansstraat	70	32,3%

We hebben ook gekeken naar de etnische achtergrond van de respondenten en het opleidingsniveau, omdat we verwachten dat deze achtergrondgegevens mogelijk een rol kunnen spelen bij de mening van respondenten over bepaalde onderwerpen.³ Daarom vergelijken we de opleidingskenmerken van de respondenten met die van de populatie in de vier wijken in de tabel 2.4.

3 We onderscheiden in dit onderzoek drie opleidingsniveaus:
 1. laag: ten hoogste vmbo (lbo, mavo);
 2. middelbaar: mbo, havo, vwo;
 3. hoog: hbo, wo.

Tabel 2.4 Verdeling naar opleidingsniveau van populatie en van respondenten (%)

Wijk	Opleidingsniveau respondenten			Respons		
	laag	middelbaar	hoog	laag	middelbaar	hoog
Leidsche Rijn	16.5%	25.6%	57.9%	2.2%	13.2%	84.6%
Lombok / Nieuw Engeland	19.2%	18.1%	62.7%	1.7%	7.0%	91.3%
Zuilen	29.4%	21.8%	48.8%	11.3%	29.8%	58.9%
Abstede/Gansstraat	8.1%	19.8%	72.1%	4.4%	5.9%	89.7%

We zien dat het gemiddelde opleidingsniveau van de respondenten behoorlijk hoger is dan het opleidingsniveau van de bewoners in de wijk. Hierbij plaatsen we wel de kanttekening dat we geen exacte cijfers hebben over het opleidingsniveau van ouders van 2- tot 6-jarigen in de populatie. Toch geeft deze verdeling ons mede aanleiding om de resultaten van de ouderenquête te wegen voor het opleidingsniveau. Daar waar dit gebeurd is, staat dit vermeld bij de betreffende tabel.

Tabel 2.5 laat het percentage allochtonen in de gezinnen met 2- tot 6-jarige kinderen in de wijkpopulatie zien in vergelijking met dit percentage onder de respondenten. We zien dat allochtone ouders minder aan het onderzoek hebben deelgenomen dan op grond van populatiekenmerken mocht worden verwacht.

Tabel 2.5 Verdeling naar opleidingsniveau van populatie en van respondenten (%)

Wijk	Populatie ouders van kinderen van 2 t/m 6 jaar		Respons	
	autochtoon	allochtoon	autochtoon	allochtoon
Leidsche Rijn	65.0%	35.0%	82.6%	17.4%
Lombok/Nieuw Engeland	57.9%	42.1%	89.6%	10.4%
Zuilen	53.3%	46.7%	78.7%	21.3%
Abstede/Gansstraat	73.7%	26.3%	88.1%	11.9%

Er bestaat een verband tussen opleidingsniveau en etnische achtergrond (mensen van allochtone herkomst hebben vaker een lagere opleiding). De combinatie van de twee gegevens in de bevolking is niet beschikbaar voor ouders van 2-6-jarige kinderen. Daarom hebben wij ervoor gekozen om in de hoofdstukken 4 en 5 alleen te wegen voor het opleidingsniveau.

2.3 Bestandsanalyse

Op basis van gegevensbestanden van Utrechtse basisschoolleerlingen en van de Utrechtse sociale kaart kunnen we de volgende vragen beantwoorden:

1. Hoe zien de vier onderzoekswijken in Utrecht er uit (naar verschillende achtergrondkenmerken als opleidingsniveau, etniciteit en aandelen gewichtenleerlingen), hoe zien de scholen in deze wijken er qua sociaaleconomische samenstelling uit?
2. Van welke scholen maken ouders uit de wijk gebruik?

Voor de beantwoording van vraag 1 is gebruik gemaakt van informatie uit de Monitor Diversiteit en Integratie in Utrecht 2008. Daarnaast is gebruik gemaakt van het leerlingenbestand van de gemeente Utrecht. De belangrijkste indicator met betrekking tot het opleidingsniveau is 'lage opleiding'. Dit blijkt uit de gewichtenregeling in het leerlingenbestand. Voor het bepalen van de sociaaleconomische status van de wijken wordt gebruik gemaakt van wijkgegevens van Geodan en het Sociaal Statistisch Bestand dat het Centraal Bureau voor de Statistiek beheert.

Vraag 2 wordt beantwoord op basis van het leerlingenbestand. Uiteindelijk selecteerden we op deze manier ook de vijf scholen buiten de wijken die relatief de meeste leerlingen uit deze wijken hebben; de directies van deze scholen hebben ook een schriftelijke vragenlijst gekregen (zie paragraaf 2.4).

2.4 *Schriftelijke vragenlijst schooldirecties*

In de vier wijken staan in totaal 21 (locaties van) scholen. De directies van deze scholen zijn benaderd door de schoolbesturen om deel te nemen aan het onderzoek. Daarnaast zijn de directies van vijf scholen buiten de vier wijken waar de meeste leerlingen uit de vier wijken naar school gaan, benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Het gaat uiteindelijk om de volgende (locaties van) scholen in de vier wijken:

- Arcade
- Aboe Da'oeid
- Ludgerschool
- De Carrousel
- De Kameleon 2 locaties
 - Vleutenseweg
 - Staringstraat (Villa Nova)
- Hof ter Weide
- De Achtbaan
- De Notenboom
- De Piramide 2 locaties
 - C. van Maasdijkstraat
 - Bisschopsplein
- De Parkschool
- Van Asch van Wijckschool
- Jenaplan De Brug
- De Ridderhof
- De Boomgaard
- De Cirkel
- Prinses Margriet
- Jan Nieuwenhuyzen
- OBS Waterrijk
- OBS Het Zand
- OBS Parkwijk
- Prof. Dr. Ph. Kohnstamm

Daarnaast zijn volgende vijf scholen buiten de wijken in het onderzoek betrokken:

- Jenaplan Cleophas
- Jules Verne
- OBS Oog in Al, locatie Montes v. Hugoplantsoen
- De Meander
- RKBS De Drie Koningen

Ook de directies van deze scholen zijn voor deelname benaderd door de schoolbesturen.

De schooldirecties is gevraagd naar hun visie op de redenen van ouders om voor hun school te kiezen, of om juist voor een andere school te kiezen. Daarnaast vroegen we de directies wat zij vinden van mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan.

Uiteindelijk hebben vertegenwoordigers van directies van 18 scholen de vragenlijst ingevuld. Deze scholen zijn als volgt verdeeld over de wijken.

Tabel 2.6 Respons scholen per wijk

Wijk	aantal benaderd	respons	%
Zuilen	7	5	71
Lombok/Nieuw Engeland	6	4	67
Leidsche Rijn	8	6	75
Abstede/Gansstraat	2	2	100
Andere wijk	5	1	20
Totaal	26	18	69

Op basis van de gegevens uit deze tabel kunnen we concluderen dat het grootste deel van de scholen uit de wijken de vragenlijst heeft ingevuld (81%) en dat slechts één school buiten de wijken heeft gerepondeerd. De totale respons komt daarmee op 69%.

3 *SEGREGATIE IN BEELD GEBRACHT*

In dit hoofdstuk komen de volgende onderzoeksvragen aan de orde:

1. Beïnvloedt de samenstelling van de leerlingenpopulatie van basisscholen en/of klassen de leerprestaties en de sociaal-culturele integratie van leerlingen en hun ouders? Zo ja, in welke mate?
2. Welke verhoudingen tussen kinderen uit zwakke en sterke sociaaleconomische milieus bieden kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus de beste ontwikkelingskansen?
3. Wat is de beste indicator voor kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus?
4. Hoe verhoudt deze indicator zich tot etniciteit?
5. Hoe ziet de leerlingenpopulatie van de basisscholen in gemengde wijken in Utrecht op basis van deze indicator eruit en hoe verhoudt deze zich tot de bevolkingsamenstelling van de wijken?

3.1 *De invloed van de leerlingenpopulatie*

Er is veel onderzoek verricht naar de invloed van de samenstelling van de leerlingenpopulatie van scholen en klassen. Dat onderzoek richt zich in hoofdlijnen op twee mogelijke effecten: enerzijds de leerprestaties van leerlingen en anderzijds de sociaal-culturele integratie en burgerschapsvorming van leerlingen en/of hun ouders.⁴ Daarnaast is in het onderzoek ook steeds de vraag aan de orde naar welke aspecten van de samenstelling van de leerlingenpopulatie men zou moeten kijken: welke van deze aspecten leiden tot de veronderstelde effecten op leerprestaties en sociaal-culturele integratie?

Om met de laatste vraag te beginnen: waarin schuilt het gevaar van een eenzijdig samengestelde leerlingenpopulatie? De discussie wordt in Nederland gedomineerd door de begrippen 'witte'

⁴ Sinds 2006 is de *Wet bevordering actief burgerschap en sociale integratie* van kracht. Daarin staat voor basisscholen de opdracht om er mede voor te zorgen dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving, dat het onderwijs mede gericht is op actief burgerschap en sociale integratie en er mede op gericht is dat leerlingen kennis hebben van en kennis maken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Deze plicht is vertaald in kerndoelen basisonderwijs via vier dimensies: sociale vaardigheden, voorbereiding op Nederlandse samenleving, bevordering basiswaarden democratische rechtsstaat en door school in praktijk brengen van burgerschap. De Inspectie van het Onderwijs heeft op basis hiervan vier criteria voor kwaliteit burgerschapsbevordering opgesteld (zie Bronneman-Helmers en Zeijl, 2008).

en 'zwarte' scholen. Bij zwarte scholen wordt een eenzijdig samengestelde leerlingenpopulatie geproblematiseerd wanneer de leerlingen op een school overwegend een andere etniciteit dan de Nederlandse hebben. Het gaat er dan niet zo zeer om dat scholen eenzijdig etnisch zijn samengesteld, maar veel meer om de relatief geringe vertegenwoordiging van autochtone leerlingen. Bij witte scholen geldt het omgekeerde.

Tegelijkertijd doet zich de vraag voor of dit kenmerk (autochtoon vs. niet-autochtoon) van de leerlingenpopulatie wel het meest bepalende is. Is de sociaaleconomische positie van de gezinnen waaruit kinderen komen niet veel belangrijker? Deze vraag wordt in veel onderzoeken bevestigend beantwoord, zeker als het gaat om de effecten op leerprestaties van leerlingen. Als de effecten van de sociaaleconomische positie van gezinnen waaruit kinderen komen, worden afgewogen tegen die van etniciteit, dan blijkt de sociaaleconomische positie belangrijker. Zo concludeert Paulle (2006) dat 'socio-economische achtergrond - niet ras of etniciteit - de variabele (is) die prestaties van leerlingen het best voorspelt. Internationaal wordt onderwijsniveau van ouders (klasse dus) vaak gezien als de best voorspellende factor voor de prestaties van een individuele leerling.' Hij haalt voor Nederland onderzoek van Hustinx en Meijnen (2001) aan. Daaruit blijkt dat wanneer er gekeken wordt naar de prestaties van de kinderen van zeer laagopgeleide ouders, kinderen met een allochtone achtergrond het zelfs iets beter doen dan autochtone kinderen. Ook Jungbluth (2005) en Driessen (2007) constateren dat sociaaleconomische status bepalend is. Conley (1999) komt tot dezelfde conclusies voor Amerika.

Overigens dient het onderscheid tussen de sociaaleconomische status van het gezin en de etniciteit, zeker in Nederland, sterk genuanceerd te worden. Ruim 85% van de niet-westerse leerlingen in het basisonderwijs viel in 2005/2006 onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid. Dat betekent dat één of beide ouders een lage opleiding hebben. Van de autochtone leerlingen was dat maar zo'n 12-13% (Herweijer 2008: 217; vgl. Driessen 2007).⁵ Er is in Nederland dus een sterke overlap tussen een niet-westerse afkomst en een laag opleidingsniveau bij tenminste één van de ouders.

Effecten op leerprestaties

Wat is het mechanisme dat ertoe zou kunnen leiden dat kinderen op gesegregeerde scholen een grotere kans hebben op mindere leerprestaties? Herweijer (2008) biedt een overzicht van mogelijke verklaringen. Een eerste verklaring is de *taalcontacthypothese* (zie ook Ledoux, 2003). Doordat niet-westerse leerlingen op gesegregeerde scholen minder in contact komen met de Nederlandse taal, presteren zij slechter op dat gebied. Een tweede verklaring is gebaseerd op de verwachting van *neerwaartse nivellering*: op gesegregeerde scholen stemmen leerkrachten hun verwachtingen en daarmee hun manier van lesgeven af op het gemiddelde niveau dat zij verwachten, dat van een zwakke leerling; Ledoux (2003) spreekt dan ook van de *leerkrachtverwachtingenhypothese*. Overigens kan ook een omgekeerd mechanisme optreden, namelijk dat leerkrachten zich specialiseren en toerusten met het oog op de samenstelling van de klas. In dat geval mogen juist positieve effecten

5 We beschikken niet over gegevens over het aandeel gewichtenleerlingen dat onder de nieuwe gewichtenregeling een niet-westerse etniciteit heeft. We mogen veronderstellen dat er een behoorlijke samenhang is.

van een gesegregeerde schoolsamenstelling worden verwacht (Ledoux, 2003). Een derde verklaring betreft verschillen in *effectieve onderwijstijd*. In klassen met veel achterstandsleerlingen is simpelweg meer lestijd nodig voor dezelfde stof. Bovendien is de kans op verstoringen groter door de problemen die leerlingen mee de klas innemen. Paulle (2006) vergroot deze verwachting uit op basis van onderzoek in de New Yorkse Bronx en de Amsterdamse Bijlmer. Hij stelt dat hoge concentraties van kwetsbare leerlingen vooral in 'explosieve situaties' grote gevolgen hebben. Zeer kansarme kinderen worden structureel blootgesteld aan stress, angst en wanorde, in tegenstelling tot kinderen uit middenklassemilieus. Daardoor wordt, zo betoogt Paulle, minder dan een derde van de lestijd effectief benut. Een vierde verklaring gaat uit van het *sociale en culturele kapitaal van de ouders* met een lage sociaaleconomische status, zeker als zij ook problemen hebben met de taal. Paulle (2006) beargumenteert dat cultureel kapitaal het belangrijkste mechanisme is waardoor segregatie tot ongelijkheid leidt. Als kinderen uit kansarme gezinnen dat culturele kapitaal op school niet kunnen oppikken, pikken ze het nergens op. Juist daarom is een omgeving met kinderen uit de middenklasse van belang. Paulle spreekt van 'tweede natuur formatieprocessen', die te maken hebben met informele en soms onbewuste socialisatieprocessen in specifieke sociale omgevingen (vgl. Driessen, 2007). Als vijfde mogelijke verklaring noemt Herweijer (2008) dat ook de *personele factor* een rol kan spelen. Gesegregeerde scholen zouden in die verklaring meer moeite hebben met het vervullen van vacatures en het vasthouden van goed personeel, waardoor de kwaliteit van het onderwijs onder druk komt te staan.

Ledoux (2003) komt tot de bevinding dat de sociaaletnische schoolcompositie, waarbij ook is gekeken naar scholen met autochtone leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status, van invloed is op de taalprestaties in groep 4 en 8 en in iets mindere mate ook op de rekenprestaties in groep 4. Dit effect doet zich met name voor op scholen met meer dan 50% allochtone leerlingen. Ook voor de leerkrachtverwachtingenhypothese vindt zij enige steun. Voor de specialisatiehypothese echter nog meer: op scholen met veel leerlingen van allochtone afkomst en/of leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus stellen leerkrachten hun verwachtingspatroon ten aanzien van leerlingen naar beneden bij. Tegelijkertijd rusten zij zich ook specifiek toe voor deze groepsamenstelling. Ledoux concludeert dat de schoolsamenstelling ertoe doet, maar ook dat de effecten niet sterk zijn.

Herweijer (2008) biedt een recent overzicht van de verschillende Nederlandse onderzoeken naar de gevolgen van gesegregeerde scholen. In de verschillende Rapportages minderheden van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt een beperkt effect van zwarte scholen gevonden, bij taal iets sterker dan bij rekenen (Tesser et al., 1995; Tesser en Iedema, 2001; Gijsberts, 2003; Gijsberts en Hartgers, 2005). Die bevinding ondersteunt de taalcontacthypothese: doordat niet-westerse leerlingen op gesegregeerde scholen minder in contact komen met de Nederlandse taal, presteren zij slechter op dat gebied. Het is echter niet uitgesloten dat dit effect deels veroorzaakt wordt door het feit dat zwarte scholen relatief zwakke leerlingen lijken te trekken en de leerwinst in deze scholen eigenlijk niet minder is dan in gemengde scholen. Tevens lijken de effecten gedurende de tijd in omvang af te nemen. Dit zou onder meer komen doordat scholen zich steeds beter toerusten voor hun specifieke leerlingenpopulatie - in lijn met de specialisatiehypothese. Daarvoor dienen deze scholen wel een deel van de aandacht voor andere vaardigheden te laten schieten, zoals het

aanleren van strategieën, het verwerken van informatie en studievoordigheden (Driessen et al., 2003).

Niet alleen zwarte scholen hebben een negatief effect op leerprestaties. Ook een hoog percentage autochtone leerlingen met laagopgeleide ouders blijkt dat te hebben, zij het in geringere mate (Driessen et al., 2003). Van Haalen (2008) concludeert dat het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders op een school van invloed is op de leerprestaties, met de kanttekening dat er waarschijnlijk bij de schoolkeuze al (zelf)selectieprocessen plaats vinden. Ook in groep 2 - voordat de school (grote) invloed kan hebben gehad - is er namelijk een effect op de toetscores van leerlingen. Van Haalen constateert ook dat de betekenis van de sociale samenstelling van de klas als voorspeller van onderwijskansen relatief klein is wanneer die vergeleken wordt met de invloed van de sociale achtergrond van de kinderen.

Driessen (2007) concludeert dat de samenstelling van de klas zowel naar etniciteit als naar sociaaleconomische status hooguit zwakke effecten heeft op leerprestaties. Hij tekent daarbij wel aan dat de effecten zich concentreren bij een beperkt aantal leerlingen en dat ze in de totale schoolloopbaan mogelijk cumuleren tot een groter effect. In het algemeen merkt Driessen op dat dit type onderzoek zowel theoretisch als methodologisch zeer complex is.

Over de vraag welk kenmerk van de leerlingenpopulatie het meest van belang is - de etnische of de sociaaleconomische factor, is Paulle (2006) zeer stellig. De verbanden tussen sociaaleconomische achtergrond en leerprestaties zijn sterker dan die tussen etniciteit en leerprestaties. Ook Jungbluth (2005, in bundel Brassé en Krijnen) zegt dat sociale klasse bepalend is, en niet etniciteit. Waarbij Driessen (2007) erop wijst dat de twee kenmerken zeker in Nederland onderling sterk samenhangen.

Buiten Nederland is ook veel onderzoek gedaan naar het effect van segregatie op leerprestaties. Veel van dit onderzoek wijst op de negatieve gevolgen van segregatie voor onderwijsprestaties. Zo vinden Coleman et al. (1966) dat de samenstelling van scholen de leerervaring en prestaties van individuele leerlingen sterk beïnvloedt. Orfield (1978) komt tot de conclusie dat de schade als gevolg van segregatie niet optreedt door raciale concentratie, maar door concentratie van kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status. Rusk (2002) komt tot de conclusie dat '*classmates count*'. Paulle (2006) vat het als volgt samen: 'Tientallen studies (hebben) geconcludeerd dat prestaties van leerlingen omhoog gaan als ze op scholen met een hoge socio-economische status (SES) zitten, zelfs als er rekening wordt gehouden met de achtergronden en capaciteiten van individuele studenten.' Hij wijst onder meer op Kahlenberg (2001) en Ho Sui-Chu & Willms (1996).

De vraag is wat de optimale verhouding is tussen leerlingen van verschillende sociaaleconomische of etnische achtergronden. De magische verhouding, ofwel de *tipping point*, blijkt volgens Kahlenberg (2001), rond de 60% te liggen. Op basis van diverse onderzoeken in Amerika concludeert hij dat 60% kinderen uit ten minste de middenklasse maximaal 40% kansarme kinderen 'absorberen'. Wanneer de 60% kinderen uit ten minste de middenklasse het schoolklimaat domineren, bestaat er een soort van middenklasse-klimaat of -cultuur. In dat geval gaan de scores van de kansarme kinderen omhoog terwijl de prestaties van de middenklasse-kinderen niet (of nauwelijks) naar beneden gaan. Maar, vanwege de percepties van middenklasse-ouders, is het volgens Kahlenberg veiliger om op minstens

70% kinderen uit ten minste de middenklasse en niet meer dan 30% kansarme kinderen te mikken. Kortom, '70-30 scholen' zijn, volgens Kahlenberg (2001) scholen in balans. Van Haalen (2008) toont aan dat het effect van de samenstelling van klassen in klassen met minder dan 30% kansarme leerlingen geringer is dan in klassen met meer dan 30% kansarme leerlingen. Maar het effect is niet lineair: in een klas met meer dan 70% kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status is de invloed van het opleidingsniveau van de ouders verwaarloosbaar.

Effecten op sociaal-culturele integratie en burgerschapsvorming

Over de effecten van de school- of klassensamenstelling op sociaal-culturele integratie en burgerschapsvorming bestaan in grote lijnen twee conflicterende hypothesen. Dominant is de contacthypothese van Allport (1954), die stelt dat vooroordelen verminderen bij wederzijds contact, zij het onder bepaalde voorwaarden. Vanuit deze hypothese zijn gemengde scholen wenselijk. Daartegenover staat de hypothese van etnische competitie, die stelt dat een toename van allochtonen leidt tot een negatieve beoordeling door autochtonen en mogelijk ook uitsluiting. Het is duidelijk dat bij het tegengaan van segregatie op de contacthypothese wordt geleund.

Ledoux (2003) vindt geen invloed van de sociaaletnische schoolcompositie op niet-cognitieve vlakken, zoals de sociale positie in de klas, het cognitieve zelfvertrouwen of het welbevinden. Daarbij is ook gekeken naar scholen met autochtone leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status. Zij vindt wel steun voor de hypothese over het sociale en culturele kapitaal van ouders: hun politieke en culturele participatie hangt samen met de schoolprestaties van hun kinderen. Gramberg en Ledoux (2005) vinden geen relatie tussen segregatie enerzijds en de houding en het zelfbeeld van leerlingen anderzijds. Maar zij vinden wel een relatie tussen segregatie en burgerschapsvorming: deze is (zwak) negatief.

In het algemeen weten we nog heel weinig over de effecten van de school- of klassensamenstelling op sociaal-culturele integratie en burgerschapsvorming, zo luidt de conclusie van Herweijer (2008). Mogelijk zijn er positieve effecten van een gemengde samenstelling op wederzijdse beeldvorming en acceptatie, maar er zijn geen eenduidige conclusies. Hetzelfde geldt voor de effecten op burgerschapsvorming. De veronderstelling is plausibel dat burgerschapsvorming lastiger is te realiseren in gesegregeerde scholen, maar die aanname is nog niet empirisch onderbouwd.

De conclusie die we kunnen trekken is dat als het gaat om het bevorderen van de leerprestaties, de sociaaleconomische afkomst het beste perspectief is van waaruit segregatie wordt benaderd. Maar vanuit het perspectief van sociaal-culturele integratie is dat etniciteit (vgl. Herweijer, 2008: 218). In grote steden is er evenwel een grote overlap tussen beide perspectieven (ibid.)

3.2 *De situatie in Utrecht*

Utrecht algemeen

In hoeverre is het Utrechtse basisonderwijs gesegregeerd? Volgens onderzoek van het SCP (Herweijer, 2008: 212-215) was in Utrecht in het schooljaar 2006-2007 18% van de basisscholen een zwarte

school - een school met meer dan 80% niet-westerse leerlingen. In het schooljaar 2000-2001 was dat percentage nog 14%. In het schooljaar 2006-2007 bezocht bijna de helft van de niet-westerse leerlingen in Utrecht een zwarte school; in 2000-2001 was dat iets meer dan een derde. Daarmee neemt de segregatie toe volgens deze absolute maat. Tegelijkertijd bezoekt in Utrecht ongeveer tweederde van de autochtone leerlingen een witte school - een school met meer dan 80% autochtone leerlingen. Overigens is het percentage zwarte scholen nog aanzienlijk lager dan in de andere G4-steden. Dit wordt mede veroorzaakt doordat Utrecht in vergelijking met deze steden een laag percentage niet-westerse leerlingen herbergt. In vergelijking met de (toen nog) G21-gemeenten en alle gemeenten in Nederland is het percentage zwarte scholen in Utrecht wel weer hoog.

Kijken we naar de vraag of scholen een afspiegeling zijn van de wijk waarin ze gevestigd zijn, dan ontstaat er een ander beeld voor Utrecht. Herweijer (2008) hanteert een marge van 15% meer of minder niet-westerse leerlingen in vergelijking met de wijkpopulatie en komt dan voor Utrecht tot 25% 'relatief zwarte' scholen in de periode 2006-2008 en 4% relatief witte scholen. Volgens deze definitie voldoet 70% van de Utrechtse scholen aan het afspiegelingscriterium.

Het verschil tussen de absolute maat en de het afspiegelingscriterium laat met name het effect van woonsegregatie zien.

De vier Utrechtse onderzoekswijken

Uit cijfers van de gemeente Utrecht ontstaat een beeld van de mate waarin de leerlingenpopulatie in de vier Utrechtse onderzoekswijken een afspiegeling is van de wijk waarin zij gevestigd zijn, gemeten aan de hand van het percentage niet-westerse leerlingen. Wanneer de leerlingenpopulatie meer dan 10% afwijkt van de populatie kinderen in de wijk, spreken we van een significante afwijking.

- *Zuilen West en Noordoost*

Tabel 3.1 Mate waarin scholen in Zuilen afspiegeling zijn van de wijk, % niet-westerse leerlingen ten opzichte van niet-westerse leerlingen in wijk (afwijkingen van meer dan 10% vet gedrukt)

School	% niet-westerse leerlingen	afwijking
Zuilen West (25% niet-westerse leerlingen)		
Ludgerschool	13	-12%
De Piramide locatie C. van Maasdijkstraat	63	+38%
De Piramide locatie Bisschopsplein	24	-1%
Zuilen Noordoost (54% niet-westerse leerlingen)		
De Carrousel	60	+6%
De Cirkel	82	+28%
Prinses Margriet	60	+6%
Aboe Da'oeid	97	+43%

In de twee Zuilense wijken zijn drie scholen met relatief veel niet-westerse leerlingen (zie tabel 3.1). Het gaat om de locatie C van Maasdijkstraat van De Piramide (pc), De Cirkel (openbaar) en de islamitische Aboe Da'oeid. De Ludgerschool (rk) heeft daarentegen relatief weinig leerlingen van niet-westerse afkomst.

We hebben onderzocht in hoeverre de leerlingenpopulatie van de school een afspiegeling is van de wijk als we kijken naar het aandeel gewichtenleerlingen op school versus het aandeel gewichtenleerlingen in de wijk (zie tabel 3.2). Op die manier bekeken ontstaat er een iets ander beeld.⁶ De Carrousel kent een oververtegenwoordiging van gewichtenleerlingen, de Prinses Margrietschool een ondervertegenwoordiging. Volgens dit criterium zijn de Ludgerschool, De Piramide en Aboe Da'oeed een redelijke afspiegeling van de wijk waarin zij staan. Vijf van de zes scholen in Zuilen zitten ruim boven de grens van 30% gewichtenleerlingen, de bovengrens van wat als een optimale menging van kansarme en overige leerlingen wordt gezien.

Tabel 3.2 Mate waarin scholen in Zuilen afspiegeling zijn van de wijk, % gewichtenleerlingen ten opzichte van % gewichtenleerlingen in de wijk[#]

School	% gewichtenleerlingen	Afwijking
De Carrousel	79	18
Ludgerschool	18	0
Openbare Basisschool de Cirkel	68	8
Basisschool Prinses Margriet	47	-14
De Piramide	44	0
Islam Bs Aboe Da'oeed	60	6

[#] De beschikbare cijfers staan niet toe een uitsplitsing te maken voor scholen met een bilocatie

In totaal zijn er in de twee Zuilense wijken 1.654 kinderen in de basisschoolleeftijd (tabel 3.3). Daarvan is de helft autochtoon en de helft allochtoon. Van alle leerlingen gaat 79% binnen de eigen wijk naar school, autochtone leerlingen (73%) wat minder vaak dan allochtone leerlingen. Dit impliceert dat autochtone leerlingen wat vaker buiten de wijk naar school gaan.

De meest populaire scholen buiten de wijk zijn de Rietendakschool en de Jules Verneschool in Utrecht Noordwest, de Cleophas Jenaplan in Overvecht, 't Palet in Maarssen en OBS Oog in Al in Utrecht West. Deze vijf scholen nemen zo'n 37% van de uitstroom uit Zuilen op. Van deze vijf scholen hebben De Rietendak (50%) en Jules Verne (45%) een aanzienlijk aandeel gewichtenleerlingen. Cleophas Jenaplan (21%) en OBS Oog in Al (7%) hebben een beduidend lager aandeel gewichtenleerlingen dan gemiddeld in Zuilen. Van 't Palet in Maarssen beschikken we niet over gegevens. De 63% van de uitstroom uit de wijk (213 leerlingen) die niet naar één van deze vijf scholen gaat, is verdeeld over circa 75 andere locaties.

6 Het is op basis van de cijfers waarover wij beschikken niet mogelijk een uitsplitsing te maken voor de verschillende locaties van scholen.

Tabel 3.3 Leerlingen in Zuilen, naar etniciteit, school binnen/buiten subwijk, vijf meest populaire scholen buiten subwijk

Aantal leerlingen							
Aantal leerlingen basisonderwijs		1.654					
% autochtone leerlingen (aantal)		50 (832)					
% allochtone leerlingen (aantal)		50 (822)					
Binnen subwijk naar school			Buiten subwijk naar school			Totaal	
	Aantal	%		Aantal	%	Aantal	%
Totaal	1.314	79	Totaal	340	21	1.654	100
Waarvan autochtoon:	608	73	Waarvan autochtoon:	224	27	832	100
Waarvan allochtoon:	706	86	Waarvan allochtoon:	116	14	822	100
Vijf meest bezochte scholen buiten de eigen subwijk (van circa 80 locaties)							
School	Plaats van de school		Aantal leerlingen	Aandeel gewichtenll	Aandeel niet-westerse lln		
Rietendakschool	Utrecht/Noordwest		39	50	61		
Jules Verneschool	Utrecht/Noordwest		28	45	40		
Cleophas Jenaplan	Utrecht/Overvecht		27	21	75		
't Palet	Maarszen		19	-	-		
Oog in Al	Utrecht/West		14	7	36		

Van de zeven scholen in Zuilen vulden vijf directies de vragenlijst in. Drie van deze scholen zijn wat betreft het aantal niet-westerse leerlingen een redelijk goede afspiegeling van de wijk (afwijking minder dan 10%), daarnaast repondeerden een relatief witte en een relatief zwarte school. Vier van deze scholen typeren hun school als een gemengde school, één als een witte school. Dat beeld stemt niet helemaal overeen met het beeld zoals hierboven omschreven. Alle vijf responderende scholen in Zuilen zeggen dat de leerlingenpopulatie van hun school een redelijke afspiegeling is van de wijk waarin hun school staat.

- *Lombok en Nieuw Engeland*

Tabel 3.4 Mate waarin scholen in Lombok en Nieuw Engeland afspiegeling zijn van de wijk, % niet-westerse leerlingen ten opzichte van niet-westerse leerlingen in wijk (afwijkingen van meer dan 10% **vet gedrukt**)[#]

School	% niet-westerse leerlingen	afwijking
Lombok (51% niet-westerse leerlingen)		
De Parkschool	85	+34%
Jan Nieuwenhuyzen	84	+33%
Nieuw Engeland (40% niet-westerse leerlingen)		
De Kameleon locatie Vleutenseweg	72	+32%
De Kameleon locatie Staringstraat (Villa Nova)	55	+15%
Van Asch van Wijkschool	38	-2%
Jenaplan De Brug	27	-13%

[#] De beschikbare cijfers staan niet toe een uitsplitsing te maken voor scholen met een bilocatie

Van de zes scholen in deze twee subwijken van Utrecht West zijn er vier relatief zwart (tabel 3.4). Alleen de Van Asch van Wijckschool (pc) is wat betreft de afkomst van de leerlingen een afspiegeling van de wijk, terwijl Jenaplan De Brug (pc) door relatief weinig kinderen van niet-westerse afkomst wordt bezocht.

Als we het aandeel gewichtenleerlingen op de scholen als indicator nemen, dan verandert het globale beeld niet (tabel 3.5). Twee scholen hebben te maken met een oververtegenwoordiging van gewichtenleerlingen en twee met een ondervertegenwoordiging.⁷ Van de scholen met een ondervertegenwoordiging heeft Jenaplan De Brug ook in absoluut opzicht weinig gewichtenleerlingen. Drie van de vijf scholen in deze wijk zitten ruim boven de grens van 30% gewichtenleerlingen, de bovengrens van wat als een optimale menging van kansarme en overige leerlingen wordt gezien; één school zit daar net boven.

Tabel 3.5 Mate waarin scholen in Lombok/Nieuw Engeland een afspiegeling zijn van de wijk, % gewichtenleerlingen ten opzichte van % gewichtenleerlingen in de wijk

School	% gewichtenleerlingen	Afwijking
Parkschool voor Protestants Christelijk		
Basis Speciaal Onderwijs	76	34
Jan Nieuwenhuysen	64	21
Basisschool De Kameleon	52	7
Van Asch van Wijckschool	34	-11
Christelijke Basisschool De Brug	9	-33

In totaal gaan er 562 kinderen uit de twee Lombokse subwijken naar de basisschool; 46% van hen is van autochtone, 54% van allochtone afkomst (zie tabel 3.6). Van alle leerlingen gaat 78% in de eigen subwijk naar school. Allochtone leerlingen (83%) doen dat vaker dan autochtone leerlingen (73%).

Van alle leerlingen gaat 22% dus buiten de eigen subwijk naar school. De meest favoriete scholen zijn OBS Oog in Al en de 2e Marnixschool in Utrecht West (deze liggen wel in de wijk), de Vrije School en De Twijn in de Utrechtse binnenstad en de Pijlstaart in Utrecht Noordwest. Deze vijf scholen trekken samen bijna 60% van de 154 leerlingen die buiten de wijk naar school gaan. De overige leerlingen zijn verdeeld over zo'n 35 andere locaties. Vier van de vijf populaire scholen buiten de wijk hebben een beduidend geringer aandeel gewichtenleerlingen dan gemiddeld in de wijk. Alleen De Pijlstaart lijkt wat betreft het aandeel gewichtenleerlingen op vier van de vijf wijkscholen.

⁷ Het is op basis van de cijfers waarover wij beschikken niet mogelijk een uitsplitsing te maken voor de verschillende locaties van scholen.

Tabel 3.6 Leerlingen in Lombok/Nieuw Engeland, naar etniciteit, school binnen/buiten subwijk, vijf meest populaire scholen buiten subwijk

Aantal leerlingen							
Aantal leerlingen basisonderwijs		716					
% autochtone leerlingen (aantal)		46 (327)					
% allochtone leerlingen (aantal)		54 (389)					
Binnen subwijk naar school		Buiten subwijk naar school		Totaal			
Aantal		%		Aantal		%	
Totaal	562	78	Totaal	154	22	716	100
Waarvan autochtoon:	240	73	Waarvan autochtoon:	87	27	327	100
Waarvan allochtoon:	322	83	Waarvan allochtoon:	67	17	389	100
Vijf meest bezochte scholen buiten de eigen subwijk (van circa 40 locaties)							
School	Plaats van de school	Aantal leerlingen	Aandeel gewichtenll	Aandeel niet-westerse lln			
Oog in Al	Utrecht/West	30	7	36			
2 ^{de} Marnixschool	Utrecht/West	23	25	26			
Vrije School (antroposofisch)	Utrecht/Binnenstad	12	0	11			
De Twijn	Utrecht/Binnenstad	11	3/19	20			
De Pijlstaart	Utrecht/Noordwest	9	55	82			

Van de zes scholen in Lombok/Nieuw Engeland hebben er vier deelgenomen aan de enquête onder directies. Deze scholen hebben ofwel 10% meer ofwel 10% minder niet-westerse leerlingen dan op grond van de bevolkingssamenstelling in de wijk verwacht mag worden. Drie van deze directies typeren hun school als een gemengde school en één als een zwarte school (subwijk Lombok/Leidseweg). Ook dit beeld stemt niet helemaal overeen met de cijfers van de gemeente Utrecht zoals in tabel 3.4 gepresenteerd. Tegelijkertijd zeggen drie van de directies in deze subwijken dat ze de leerlingpopulatie op hun school een slechte afspiegeling vinden van de wijk.

- *Leidsche Rijn/Terwijde/ 't Zand/Parkwijk/Langerak*

Tabel 3.7 Mate waarin scholen in Leidsche Rijn (Terwijde/ 't Zand/Parkwijk/Langerak) een afspiegeling zijn van de wijk, % niet-westerse leerlingen ten opzichte van niet-westerse leerlingen in wijk (afwijkingen van meer dan 10% **vet** gedrukt)

School	% niet-westerse leerlingen	afwijking
Terwijde (30% niet-westerse leerlingen)		
De Ridderhof	35	+5%
Hof ter Weide	36	+6%
OBS Waterrijk	61	+31%
't Zand (30% niet-westerse leerlingen)		
Arcade	8	-22%
OBS Het Zand	42	+12%
Parkwijk (30% niet-westerse leerlingen)		
OBS Parkwijk	79	+49%
Langerak (30% niet-westerse leerlingen)		
De Achtbaan	31	+1%
De Boomgaard	27	-3%

Er zijn in Leidsche Rijn drie basisscholen die relatief veel niet-westerse leerlingen in de schoolbanken hebben (tabel 3.7). Dit geldt vooral OBS Parkwijck en OBS Waterrijk en wat minder voor OBS Het Zand wat minder. Eén school is relatief wit: de Arcadeschool (montessori), waar veel minder niet-westerse leerlingen komen dan dat op grond van de wijkpopulatie zou mogen worden verwacht.

Als we kijken naar het aandeel gewichtenleerlingen op de scholen, dan springt opnieuw OBS Parkwijck er duidelijk uit met een sterke oververtegenwoordiging van gewichtenleerlingen (zie tabel 3.8). De Arcade kent een ondervertegenwoordiging van gewichtenleerlingen vergeleken met het aantal gewichtenleerlingen in de wijk. Op De Arcade zitten (bijna) geen gewichtenleerlingen. Er is maar één school (Parkwijck) die ruim boven de grens van 30% gewichtenleerlingen zit, de bovengrens van wat als een optimale menging van kansarme en overige leerlingen wordt gezien.

Tabel 3.8 Mate waarin scholen in Leidsche Rijn afspiegeling zijn van de wijk, % gewichtenleerlingen ten opzichte van % gewichtenleerlingen in de wijk

School	% gewichtenleerlingen	afwijking
Katholieke Basisschool De Achtbaan	12%	2
Openbare Basisschool Parkwijck	44%	34
Protestants Christelijke Basisschool De Boomgaard	6%	-4
Montessorischool Arcade	0%	-10
De Ridderhof	10%	0
Hof ter Weide	11%	0
Waterrijk	13%	3
OBS Het Zand	4%	-7

Leidsche Rijn is een grote én jonge wijk met bijna 3.000 kinderen in de basisschoolleeftijd (tabel 3.9). 62% van deze kinderen is van autochtone afkomst, 38% van allochtone afkomst. Van alle leerlingen gaat 90% in de eigen wijk naar school, relatief veel in vergelijking met de andere wijken in dit onderzoek. Allochtone leerlingen (92%) doen dat net iets vaker dan autochtone leerlingen. In totaal gaat het, door de grote leerlingenpopulatie, nog wel om ruim 300 leerlingen die buiten de wijk naar school gaan.

De meesten van hen gaan naar scholen in Vleuten/De Meern: De Meander, de Drie Koningenschool, de Willibrordschool en de Kees Valkensteinschool. In de top-5 van de meest bezochte scholen buiten de wijk staat één school in Utrecht Noordoost: de gereformeerde basisschool De Wissel. Circa een derde (130) van de uitstromers gaat naar een van deze vijf scholen, de rest naar zo'n 55 andere scholen. De vijf meest populaire scholen zijn allemaal scholen met een zeer gering aandeel gewichtenleerlingen.

Tabel 3.9 Leerlingen in Leidsche Rijn, naar etniciteit, school binnen/buiten subwijk, vijf meest populaire scholen buiten subwijk

Aantal leerlingen							
Aantal leerlingen basisonderwijs		2.931					
% autochtone leerlingen (aantal)		62 (1.802)					
% allochtone leerlingen (aantal)		38 (1.129)					
Binnen subwijk naar school			Buiten subwijk naar school			Totaal	
	Aantal	%		Aantal	%	Aantal	%
Totaal	2.628	90	Totaal	303	10	2.931	100
Waarvan autochtoon:	1.589	88	Waarvan autochtoon:	213	12	1.802	100
Waarvan allochtoon:	1.039	92	Waarvan allochtoon:	90	8	1.129	100
Vijf meest bezochte scholen buiten de eigen subwijk (van circa 60 locaties)							
School	Plaats van de school		Aantal leerlingen	Aandeel gewichtenll	Aandeel niet-westerse lln		
De Meander	Utrecht/Vleuten/De Meern		48	4	14		
Drie Koningen	Utrecht/Vleuten/De Meern		30	2	9		
Willibrordschool	Utrecht/Vleuten/De Meern		20	3	11		
De Wissel	Utrecht/Noordoost		16	5	9		
Kees Valkenstein	Utrecht/Vleuten/De Meern		16	7	12		

Van de acht benaderde scholen in Leidsche Rijn deden zes directies mee aan het onderzoek, waarvan één anoniem. De helft hiervan is volgens de cijfers van de gemeente Utrecht relatief zwart, één is een redelijk goede afspiegeling en één is relatief wit. Niettemin is er maar één schooldirectie die haar school als zwarte school bestempelt; twee directies vinden hun school een witte school en drie directies spreken van een gemengde school. Slechts één van de zes scholen vindt de samenstelling van de leerlingenpopulatie een slechte afspiegeling van de wijk; de overige directies spreken van een redelijke afspiegeling.

- *Abstede/Gansstraat*

Tabel 3.10 Mate waarin scholen in Abstede/Gansstraat een afspiegeling zijn van de wijk, % niet-westerse leerlingen ten opzichte van niet-westerse leerlingen in wijk (afwijkingen van meer dan 10% vet gedrukt)

Abstede/Gansstraat (18% niet-westerse leerlingen)	% niet-westerse leerlingen	afwijking
Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	13	-5%
De Notenboom	38	+20%

Van de twee scholen in deze subwijk in Utrecht Oost is er één een goede afspiegeling van de wijk als het om de etniciteit van de leerlingen gaat (Kohnstamm), de andere (De Notenboom, rk) trekt relatief veel niet-westerse kinderen (tabel 3.10).

Kijken we naar het aandeel gewichtenleerlingen op de scholen, dan zien we dat De Notenboom een sterke oververtegenwoordiging heeft van gewichtenleerlingen en Kohnstamm een ondervertegenwoordiging (zie tabel 3.11). De Notenboom zit ook ruim boven de grens van 30% gewichtenleerlingen, de bovengrens van wat als een optimale menging van kansarme en overige leerlingen wordt gezien.

Tabel 3.11 Mate waarin scholen in Leidsche Rijn afspiegeling zijn van de wijk, % gewichtenleerlingen ten opzichte van % gewichtenleerlingen in de wijk

School	% gewichtenleerlingen	afwijking
Prof Dr Ph Kohnstamm	9%	-12
Basisschool De Notenboom	60%	38

Abstede/Gansstraat is een relatief kleine wijk die 377 leerlingen in de basisschooleeftijd telt (tabel 3.12). Driekwart is van autochtone afkomst, een kwart van allochtone afkomst. Het aantal leerlingen dat buiten de eigen wijk naar school gaat, is met 39% hoog, ook in vergelijking met de andere onderzoekswijken. Daarbij zijn de verschillen tussen autochtone en allochtone leerlingen ook groter dan in de andere onderzoekswijken: 44% van de autochtone leerlingen gaat buiten de eigen wijk naar school, tegen 24% van de allochtone leerlingen. Ongeveer de helft van de 147 leerlingen die buiten de subwijk naar school gaan, gaat naar scholen in de Binnenstad (Agatha Snellen, Vrije School) of andere scholen in Oost (Maliebaanschool, Nieuwe Regentesseschool en Montessori Buiten-Wittevrouwenschool). Van de vijf meest populaire scholen hebben er vier een zeer gering aandeel gewichtenleerlingen, van de vijfde (de Montessori Buiten-Wittevrouwenschool) beschikken we niet over cijfers.

In deze subwijk hebben beide directies meegedaan aan het onderzoek. De ene directie betitelt zichzelf als een gemengde school, de andere als een witte school. Beide schooldirecties vinden de leerlingenpopulatie van hun school een redelijke afspiegeling van de subwijk waarin zij staan.

Tabel 3.12 Leerlingen in Abstede/Gansstraat, naar etniciteit, school binnen/buiten subwijk, vijf meest populaire scholen buiten subwijk

Aantal leerlingen							
Aantal leerlingen basisonderwijs		377					
% autochtone leerlingen (aantal)		75 (281)					
% allochtone leerlingen (aantal)		25 (96)					
Binnen subwijk naar school			Buiten subwijk naar school			Totaal	
	Aantal	%		Aantal	%	Aantal	%
Totaal	230	61	Totaal	147	39	377	100
Waarvan autochtoon:	157	56	Waarvan autochtoon:	124	44	281	100
Waarvan allochtoon:	73	76	Waarvan allochtoon:	23	24	96	100
Vijf meest bezochte scholen buiten de eigen subwijk (van circa 30 locaties)							
School	Plaats van de school	Aantal leerlingen	Aandeel gewichtenll	Aandeel niet-westerse ll			
Agatha Snellen	Utrecht/Binnenstad	33	0	19			
Vrije School	Utrecht/Binnenstad	11	0	11			
Maliebaanschool	Utrecht/Oost	11	6	18			
Nieuwe Regentesse	Utrecht/Oost	11	3	13			
Montessori							
Buiten-Wittevrouwen	Utrecht/Oost	10	-	14			

- *Inschattingen van directies*

Van de 17 schooldirecties uit de vier onderzoekswijken die meewerken aan het onderzoek typeren 11 directies hun school als gemengde school. Twee directies noemen hun school zwart en vier directies spreken van een witte school. Vier directies vinden hun school een slechte afspiegeling van de subwijk waarin ze gevestigd zijn; twee omdat ze te veel allochtone leerlingen hebben in vergelijking met de wijk, één omdat ze te veel autochtone leerlingen heeft (de vierde heeft niet geantwoord). Als we kijken naar de gemeentelijke cijfers, dan gaat het bij deze vier om drie relatief zwarte en één relatief witte school. Als we kijken naar de 23 scholen in de vier onderzoekswijken, dan zien we dat bijna de helft (11) ten opzichte van de subwijk een oververtegenwoordiging van niet-westerse leerlingen heeft (meer dan 10%). Negen van de 23 scholen blijven binnen de marges van 10% afwijking en drie scholen hebben een ondervertegenwoordiging van meer dan 10% niet-westerse leerlingen. In totaal zijn 14 van de 23 scholen geen afspiegeling van de wijk. Er lijkt daarmee een discrepantie te bestaan tussen de beleving van schooldirecties en de mate waarin - in ieder geval volgens deze methode gemeten - scholen daadwerkelijk een afspiegeling zijn van de wijk.

3.3 *Conclusies*

Vraag 1: Beïnvloedt de samenstelling van de leerlingenpopulatie van basisscholen en/of klassen de leerprestaties en de sociaal-culturele integratie van leerlingen en hun ouders. Zo ja, in welke mate?

Ja, de samenstelling van de leerlingenpopulatie beïnvloedt leerprestaties, zij het in beperkte mate. Onbekend is in hoeverre segregatie invloed heeft op de sociaal-culturele integratie van leerlingen en al helemaal niet op die van hun ouders. Het is plausibel om te veronderstellen dat dit effect er is maar het is nauwelijks empirisch onderbouwd. In het voortgezet onderwijs zijn er aanwijzingen voor een omgekeerde werking (etnische competitiehypothese) - menging van groepen leidt tot tegenstellingen tussen deze groepen. Het is zeer de vraag of deze aanwijzingen vertaald kunnen worden naar het basisonderwijs.

Vraag 2: Welke verhoudingen tussen kinderen uit zwakke en sterke sociaaleconomische milieus bieden kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus de beste ontwikkelingskansen?

Op dit punt is er niet heel veel bekend, maar in de literatuur wordt gesproken van een verhouding 60% middenklasse versus 40% achterstandsleerlingen. Deze grens wordt aangeduid als 'magische grens' (Kahlenberg, 2001), maar gesuggereerd wordt om voor de zekerheid een verhouding van 70-30 aan te houden. Bij deze verhouding zouden achterstandsleerlingen zich optrekken aan de andere leerlingen op school of in de klas. Bij een hoger aandeel achterstandsleerlingen bestaat de kans dat zij het gemiddelde niveau, en dus ook dat van de andere leerlingen, omlaag trekken. Het gaat hierbij wel om leerprestaties en nadrukkelijk niet om sociaal-culturele integratie.

Vraag 3: Wat is de beste indicator voor kinderen uit zwakke sociaaleconomische milieus?

Het achterliggende doel van het Utrechtse beleid gericht op het tegengaan van segregatie is het bevorderen van de sociaal-culturele integratie van kinderen van verschillende etnische achtergronden. In dat opzicht is etniciteit de beste indicator. Tegelijkertijd is er veel te zeggen voor een indicator op basis van sociaaleconomische achterstand, al is het alleen maar omdat spreidingsbeleid op basis van etniciteit juridisch niet kan (zie hoofdstuk 5). Bovendien is opleiding de belangrijkste voorspeller voor sociaaleconomische achterstand (SCP, 2009). Opleiding is ook de factor die maakt of een leerling extra gewicht krijgt. Vooralnog bevelen we aan om het aandeel gewichtenleerlingen als maatstaf te nemen, ook vanwege de charme van de eenvoud. Waarschijnlijk is deze maatstaf indien besloten wordt tot spreidingsbeleid juridisch makkelijk houdbaar.

Vraag 4: Hoe verhoudt deze indicator zich tot etniciteit?

De indicator gewichtenleerlingen hangt op individueel niveau naar verwachting sterk samen met etniciteit, hoewel we dat niet empirisch kunnen onderbouwen - we beschikken niet over cijfers op leerlingenniveau. Op het niveau van scholen is er weliswaar samenhang, maar het maakt voor het beeld van de mate van afspiegeling wel uit welke indicator gebruikt wordt. Tabel 3.13 laat dat nog eens zien.

Tabel 3.13 Scholen die geen afspiegeling van de wijk zijn, op basis van criteria niet-westerse leerlingen en gewichtenleerlingen, bij afwijkingen van 10% of meer ('+' = meer niet-westerse / gewichtenleerlingen, '-' = minder niet-westerse / gewichtenleerlingen)[#]

	criterium niet-westerse leerlingen	criterium gewichtenleerlingen
Zuilen West/Noordoost	<ul style="list-style-type: none">• Ludgerschool (+)• Piramide van Maasdijkstr (+)• De Cirkel (+)• Aboe-Da'oeid (+)	<ul style="list-style-type: none">• De Carrousel (+)• Prinses Margriet (-)
Lombok/Nieuw Engeland	<ul style="list-style-type: none">• Parkschool (+)• Jan Nieuwenhuysen (+)• Kameleon beide locaties (+)• Jenaplan De Brug (-)	<ul style="list-style-type: none">• Parkschool (+)• Jan Nieuwenhuysen (+)• Van Asch van Wyckschool (-)• Jenaplan De Brug (-)
Leidsche Rijn	<ul style="list-style-type: none">• Waterrijk (+)• Arcade (-)• Het Zand (+)• Parkwijck (+)	<ul style="list-style-type: none">• Parkwijck (+)• Arcade (-)
Abstede/Gansstraat	<ul style="list-style-type: none">• De Notenboom (+)	<ul style="list-style-type: none">• De Notenboom (+)• Kohnstamm (-)

[#] voor het criterium gewichtenleerlingen is het met scholen met bilocaties niet mogelijk om uit te splitsen per locatie

Vraag 5: Hoe ziet de leerlingenpopulatie van de basisscholen in gemengde wijken in Utrecht op basis van deze indicator eruit en hoe verhoudt deze zich tot de bevolkingsamenstelling van de wijken?

In de vier gemengde onderzoekswijken zijn 23 basisscholen. Zes daarvan hebben een oververtegenwoordiging, zes een ondervertegenwoordiging van gewichtenleerlingen (op basis van de 10% grens: aandeel gewichtenleerlingen mag maximaal 10% afwijken van aandeel in subwijk). De helft van de scholen is in dit opzicht dus geen afspiegeling van de subwijk. Elf scholen zitten boven de 'magische' 30%-grens met gewichtenleerlingen.

Specifiek voor de vier wijken hebben we het volgende gevonden:

- Zuilen: twee van de zes scholen zijn geen afspiegeling. Eén heeft relatief weinig, één relatief veel gewichtenleerlingen (waarbij geen rekening is gehouden met de twee locaties van De Piramide; deze zijn als één school beschouwd). Vijf van de zes scholen zitten (ruim) boven 'magische' grens van 30% (zie vraag 3).
- Lombok/Nieuw Engeland: slechts één van de vijf scholen is wat betreft het aandeel gewichtenleerlingen een afspiegeling van de wijk. Twee scholen hebben relatief weinig en twee scholen relatief veel gewichtenleerlingen (daarbij is geen onderscheid gemaakt tussen de twee locaties van De Kameleon). Drie van de vijf scholen zitten ruim boven de 'magische' grens van 30%, een vierde zit er net boven. De vijfde school zit er juist ruim onder.
- Leidsche Rijn: zes van de acht scholen zijn een afspiegeling van de wijk gemeten naar het aandeel gewichtenleerlingen. Eén heeft relatief weinig, één heeft relatief veel gewichtenleerlingen; deze laatste school zit ook ruim boven de 30%-grens, hetgeen kijkend naar andere scholen in Leidsche Rijn opmerkelijk is.
- Absteede/Gansstaat: van de twee scholen heeft er één relatief weinig en één relatief veel gewichtenleerlingen. De laatste zit ook ruim boven de 30%-grens. Het gaat om een relatief kleine wijk, met veel (witte) binnenstadsscholen in de buurt.

Er is een duidelijke discrepantie tussen de registratiecijfers en de inschattingen en percepties van schooldirecties over het (te) zwart of (te) wit zijn van hun school. Dat maakt het van belang om helder te formuleren wanneer er sprake is van voldoende afspiegeling en wanneer niet en op basis van welk criterium of welke criteria dat gebeurt.

4 *SCHOOLKEUZE*

In dit hoofdstuk gaan we in op de schoolkeuze van ouders. Daarbij komen de volgende onderzoeksvragen aan de orde:

1. Wat zijn voor ouders uit gemengde wijken de belangrijkste redenen om wel en om niet voor een school te kiezen?
2. Wat zijn de redenen voor ouders uit gemengde wijken om al dan niet voor een school in de wijk kiezen?
3. Welke informatie betrekken ouders bij het maken van een schoolkeuze?
4. Hoe wordt de schoolkeuze ervaren door ouders die voor een school in de eigen wijk hebben gekozen en door ouders die voor een school buiten de wijk hebben gekozen?
5. Hoe handelen ouders als zij hun kind niet kunnen inschrijven op de school van hun eerste voorkeur?
6. Wat zijn de belangrijke factoren in de schoolkeuze die van buitenaf beïnvloedbaar zijn?

In paragraaf 4.1 bekijken we wat er uit andere onderzoeken naar voren is gekomen over de schoolkeuze(motieven) van ouders. In paragraaf 4.2 presenteren we wat de motieven van ouders in de vier gemengde Utrechtse wijken zijn. In paragraaf 4.3 komt een aantal andere aspecten van de schoolkeuze aan bod, zoals de informatie die zij gebruiken en de leeftijd waarop zij hun kinderen inschrijven. In paragraaf 4.4 vergelijken we ouders die voor een school binnen en ouders die voor een school buiten de wijk hebben gekozen. In paragraaf 4.5 beantwoorden we de hierboven geformuleerde onderzoeksvragen.

4.1 *Wat beweegt ouders?*

Een belangrijke kwestie in de discussie omtrent segregatie in het onderwijs is de vrijheid van onderwijs, die onder meer inhoudt dat ouders vrij zijn om een school voor hun kinderen te kiezen. Het is ook een onderscheidend kenmerk van het Nederlandse onderwijsbestel (Herweijer en Vogels, 2004). Die keuzevrijheid was in het verleden nadrukkelijk gekoppeld aan de verzuiling die de Nederlandse samenleving kenmerkte. Ouders kozen voor een school binnen de eigen levensbeschouwelijke zuil. Met de ontzuiling vanaf de jaren '60 en '70 zijn de banden tussen ouders en scholen in het algemeen veel losser geworden of zelfs verdwenen. Andere kenmerken van scholen gingen een rol spelen in de schoolkeuze.

Landelijk onderzoek uit 2004 laat zien dat ouders twee overwegingen het vaakst als doorslaggevend bij hun uiteindelijke schoolkeuze noemen: een goede sfeer op school en het lopend bereikbaar zijn van de school (Herweijer en Vogels, 2004: 84). Beide worden door circa een derde van de ouders als doorslaggevend genoemd. Ook een goede naam, de vraag of de aanpak van de school past bij het kind en de levensbeschouwelijke richting worden relatief vaak (tussen de 20 en 25%) als doorslaggevend keuzeargument genoemd. Het opmerkelijke aan deze bevindingen is dat als ouders gevraagd wordt naar motieven die in principe hun schoolkeuze beïnvloeden, zij vooral kwaliteitsgerelateerde motieven noemen. Deze komen in de doorslaggevende overwegingen echter alleen nog maar terug bij 'goede naam van de school'. Herweijer en Vogels geven als mogelijke verklaring voor deze discrepantie dat ouders zich weliswaar graag op de kwaliteit van de school zouden verlaten, maar onvoldoende toegang hebben tot informatie over de kwaliteit van scholen - met uitzondering van de reputatie van de school.

De beschikbaarheid van tussen- en buitenschoolse opvangvoorzieningen blijkt een ondergeschikte rol te spelen in de schoolkeuze van ouders. Alleen bij eenoudergezinnen speelt deze overweging wel een grote rol.

Overwegingen van levensbeschouwelijke aard spelen volgens Herweijer en Vogels (2004) voornamelijk een rol bij hervormde en vooral gereformeerde ouders. Bovendien speelt dit sterk bij islamitische ouders, hetgeen niet automatisch betekent dat de school van hun keuze een Islamitische grondslag moet hebben. Respect voor religie speelt bij hen een belangrijke rol. Ook zijn er verschillen tussen hoog- en laagopgeleide ouders. Hoogopgeleide ouders neigen meer naar scholen met een breed, kindgericht aanbod, waarin zelfstandigheid en zelfontplooiing centraal staan (zoals montessori, dalton of jenaplan), terwijl laagopgeleide ouders vooral kijken naar de onderwijsprestaties van de school. Herweijer en Vogels signaleren op dit punt een risico van segregatie.

Autochtone ouders hebben een voorkeur voor scholen die aansluiten bij hun denkbeelden, hetgeen voor hen in de praktijk de aanwezigheid van leerlingen uit een vergelijkbaar milieu betekent. Scholen met veel allochtone leerlingen zijn voor hen minder aantrekkelijk. Allochtone ouders kijken vooral naar het niveau van de school en de gerichtheid op achterstandsleerlingen. Doordat scholen zich nadrukkelijk op deze groep leerlingen richten, neemt tegelijkertijd hun aantrekkingskracht op andere groepen leerlingen af (zie ook Jungbluth 2003).

Het onderzoek van Karsten et al. (2003) in gemengde wijken in Amsterdam sluit voor een deel bij deze bevindingen aan. Het belangrijkste schoolkeuzemotief voor autochtone ouders is de mate van overeenstemming tussen school en thuis. De school moet wat betreft sfeer en denkbeelden bij hen passen, hetgeen samengaat met leerlingen uit een vergelijkbaar milieu. Als gevraagd wordt naar motieven om bepaalde scholen uit te sluiten, zeggen autochtone ouders dat een zwarte school beslist niet geschikt is voor hun kinderen, vooral vanwege het ontbreken van overeenstemming tussen de school en het thuismilieu. Alleen witte scholen in de buurt worden als een alternatief voor de gekozen school aangemerkt. Deze overwegingen gelden vooral voor autochtone ouders, in het bijzonder de hoogopgeleiden onder hen. Maar ook veel allochtone ouders kiezen liever niet voor zwarte scholen. Voor hen zijn een zwakke kwaliteit en een mindere gerichtheid op achterstandsleerlingen de belangrijkste motieven om een school uit te sluiten.

Ook Herweijer (2008: 215-216) wijst op de zogenaamde 'witte vlucht'. Hij haalt Amsterdams onderzoek aan waaruit blijkt dat autochtone scholieren in relatief zwarte buurten vaak uitwijken naar wittere, verder weg gelegen scholen in andere buurten; hoe zwarter de buurt, hoe vaker autochtone leerlingen naar zo'n wijk gaan. Gemiddeld geldt dat voor vier op de tien autochtone leerlingen in het Amsterdamse basisonderwijs.

De gevolgen van het verzuilde onderwijssysteem laten zich vooral zien bij de 'kleinere' richtingen in het bijzonder onderwijs: islamitische en hindoeïstische scholen (Herweijer, 2008: 217). Herweijer zegt in dit verband niets over scholen van de kleinere protestants-christelijke richtingen.

4.2 *Schoolkeuzemotieven van ouders in de vier Utrechtse wijken*

Schoolkeuzemotieven volgens ouders zelf⁸

Hieronder gaan we allereerst in op de belangrijkste motieven in de schoolkeuze voor ouders in de vier Utrechtse wijken. Twee motieven worden het vaakst genoemd indien we ouders vragen de voor hen drie belangrijkste motieven te noemen (tabel 4.1).

In de eerste plaats achten de ouders een goede sfeer belangrijk (genoemd door 41%). Autochtone ouders noemen dit motief vaker. Ook hier vinden we verschillen naar opleiding. Met name hoger opgeleiden vinden dit motief vaker belangrijk.

In de tweede plaats noemen ouders vaak een onderwijskundige aanpak die past bij het kind (38%). Ook hier vinden we verschillen naar etniciteit in dezelfde richting als bij het motief hierboven. De onderwijskundige aanpak vinden ouders ook vaker belangrijk naarmate hun opleidingsniveau toeneemt. Voor dit motief vinden we de grootste verschillen tussen autochtone en allochtone ouders en tussen hoog- en laagopgeleide ouders.

Op de derde plaats staat het lopend bereikbaar zijn van de school, voor 36% van de ouders van belang; voor allochtonen en laagopgeleiden wat vaker dan voor autochtonen en hoogopgeleiden. Daarna volgt dat de school een goede naam moet hebben (24%).

Tot slot vinden we in de top-5 van motieven dat de school bezocht moet worden door kinderen uit de buurt (22%). Opmerkelijk genoeg en in tegenstelling tot het lopend bereikbaar zijn, hechten autochtone en hoogopgeleide ouders hier juist weer meer aan.

8 Bij dit gedeelte van het onderzoek zijn de totaalwaarden en de waarden per wijk steeds gewogen voor het verschil in opleidingsniveau tussen de populatie in de vier wijken en de respondenten van het onderzoek. Zie hoofdstuk 2 voor een toelichting.

Tabel 4.1 Belangrijkste motieven bij keuze basisschool, volgens ouders zelf (maximaal drie motieven), naar etniciteit en hoogste opleiding van de ouders (totaalpercentage gewogen)

De school moet:	Etniciteit		Opleiding ouders			n=880 totaal
	autochtoon	allochtoon	laag	middelbaar	hoog	
Een goede sfeer hebben	46	37	37	32	46	41
Een onderwijskundige aanpak hebben die bij mijn kind past	47	31	11	34	48	38
Lopend bereikbaar zijn	32	41	51	42	30	36
Een goede naam hebben	23	27	29	23	23	24
Bezocht worden door kinderen uit onze buurt	29	14	9	14	28	22
Veel aandacht hebben voor sociale vaardigheden van kinderen	22	18	11	23	21	19
Aansluiten bij de opvoeding thuis	14	13	9	13	17	15
Veel aandacht hebben voor rekenen en taal	10	15	17	20	9	13
Bezocht worden door kinderen uit gezinnen uit eenzelfde milieu als wijzelf	14	12	11	13	12	12
In een veilige buurt liggen	6	16	26	16	6	12
Naar de zin zijn van mijn kind	8	4	23	9	6	10
Aansluiten bij ons geloof of levensbeschouwing	9	14	9	10	11	10
Na schooltijd opvang bieden	7	11	3	10	8	7
In een schoon en goed onderhouden schoolgebouw gehuisvest zijn	5	10	9	10	5	7
Voldoende moderne leermiddelen hebben (computers, smartboards)	4	11	9	9	4	6
Veel aandacht schenken aan creatieve vakken	7	5	6	3	6	6
Onderwijs bieden in kleine groepen	4	7	11	4	4	5
Goede overblijfsvoorzieningen hebben	6	4	5	5	5	4
Veel aandacht schenken aan kinderen met leer- en gedragsproblemen	2	6	6	6	1	4
Bezocht worden door vrienden en vriendinnetjes van mijn kind	4	1	0	2	4	3
Voldoende aandacht schenken aan hoogbegaafde kinderen	2	1	0	1	2	1
Een lage ouderbijdrage hebben	0	0	0	0	0	0
Niet te veel eisen stellen aan ouderparticipatie	0	0	0	0	0	0

Opmerkelijk is dat aansluiting van de school bij geloof of levensbeschouwing slechts door 10% van de ouders als belangrijk motief wordt genoemd. Een achtste van de ouders vindt het belangrijk dat de school bezocht wordt door kinderen uit hetzelfde milieu als van henzelf.

In tabel 4.2 is gekeken naar de motieven van ouders uit de verschillende wijken. Een passende onderwijskundige aanpak wordt vooral in Leidsche Rijn en Lombok/Nieuw Engeland gewaardeerd en veel minder in Zuilen. Een goede sfeer en kinderen uit de buurt worden vooral van belang geacht in Lombok/Nieuw Engeland en Absteede/Gansstraat. De goede naam van de school wordt vooral belangrijk geacht in Zuilen, net als het gegeven dat kinderen uit een zelfde milieu komen. Ook levensbeschouwing weegt in Zuilen duidelijk zwaarder dan in de andere wijken.

Tabel 4.2 Belangrijkste motieven bij keuze basisschool, volgens ouders zelf (maximaal drie motieven), naar wijk (gewogen percentages)

De school moet:	Zuilen	Lombok/ Nw Eng	Leidsche Rijn	Abstede/ Gansstr	n=880 totaal
Een goede sfeer hebben	38	50	41	45	41
Een onderwijskundige aanpak hebben die bij mijn kind past	17	44	50	32	38
Lopend bereikbaar zijn	40	43	39	36	36
Een goede naam hebben	36	17	22	27	24
Bezocht worden door kinderen uit onze buurt	21	30	20	32	22
Veel aandacht hebben voor sociale vaardigheden van kinderen	18	21	18	18	19
Aansluiten bij de opvoeding thuis	11	11	17	16	15
Veel aandacht hebben voor rekenen en taal	17	7	12	8	13
Bezocht worden door kinderen uit gezinnen uit eenzelfde milieu als wijzelf	18	8	12	7	12
In een veilige buurt liggen	15	2	11	18	12
Naar de zin zijn van mijn kind	10	12	10	7	10
Aansluiten bij ons geloof of levensbeschouwing	13	3	8	1	10
Na schooltijd opvang bieden	8	8	6	9	7
In een schoon en goed onderhouden schoolgebouw gehuisvest zijn	6	6	8	2	7
Voldoende moderne leermiddelen hebben (computers, smartboards)	8	4	6	14	6
Veel aandacht schenken aan creatieve vakken	4	13	3	15	6
Onderwijs bieden in kleine groepen	5	4	4	4	5
Goede overblijfsvoorzieningen hebben	6	11	3	3	4
Veel aandacht schenken aan kinderen met leer- en gedragsproblemen	3	1	3	0	4
Bezocht worden door vrienden en vriendinnetjes van mijn kind	3	3	3	5	3
Voldoende aandacht schenken aan hoogbegaafde kinderen	1	1	2	0	1
Een lage ouderbijdrage hebben	0	0	0	0	0
Niet te veel eisen stellen aan ouderparticipatie	0	0	0	0	0

We hebben ouders gevraagd of zij in het keuzeprocess bepaalde scholen snel hebben uitgesloten en zo ja, waarom. Van de ouders geeft 71% aan dat zij sommige scholen snel hebben uitgesloten. In tabel 4.3 staan de belangrijkste motieven daarvoor. Het meest genoemde motief om een school uit te sluiten is dat deze te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond heeft (41%). Er zijn op dit punt geen verschillen tussen autochtone en allochtone ouders. Opmerkelijk is dat ouders met een middelbare opleiding dit motief het vaakst noemen, maar ook laagopgeleiden noemen het relatief vaak. Het motief dat op één na het meest genoemd wordt (28%) is de te grote afstand van huis naar school. Ouders met een lage opleiding noemen dit motief wat minder vaak. Op de derde plaats komt een sfeer die niet aanspreekt (27%). Dit motief wordt juist vaak genoemd door laagopgeleide ouders. Er zijn nog drie motieven die meer dan 20% van de ouders noemt: de levensbeschouwelijke richting, de kwaliteit van de school en te veel kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond op school. De levensbeschouwelijke richting is voor hoogopgeleiden vaker een punt, de kwaliteit van de school voor laagopgeleiden.

Tabel 4.3 Redenen om basisschool van keuze uit te sluiten, volgens ouders zelf (maximaal drie redenen), naar etniciteit en hoogste opleiding van de ouders (totaalpercentage gewogen)

	Etniciteit		Opleiding ouders			n=619 totaal
	autochtoon	allochtoon	laag	middelbaar	hoog	
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond	39	40	50	55	35	41
De afstand van huis tot school is te groot	30	30	20	23	32	28
De sfeer op school spreekt mij niet aan	25	26	45	26	24	27
De levensbeschouwelijke richting van de school staat mij niet aan	27	28	5	20	29	24
De kwaliteit van de school is te laag	22	24	30	18	22	23
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond	23	18	15	20	23	21
De school heeft andere opvattingen over opvoeding dan ik	15	15	0	13	16	13
De weg naar school is druk en onveilig	9	7	10	12	8	10
De school heeft te weinig kinderen uit ons milieu	10	5	5	11	9	9
Er gaan te weinig vriendjes/vriendinnetjes heen	7	10	0	9	7	7
Het schoolgebouw ziet er slecht verzorgd uit	4	7	0	3	5	4
De school heeft geen goede opvang in de lunchpauze	2	6	5	2	2	3
De school heeft te weinig aandacht voor hoogbegaafde kinderen	2	2	5	2	2	2
De school heeft te weinig aandacht voor kinderen met leerproblemen	0	1	0	1	0	1

Als we kijken naar de verschillen in redenen om scholen uit te sluiten tussen de wijken, dan springen een paar zaken in het oog (tabel 4.4). In Abstede/Gansstraat wordt de homogene etnische samenstelling van de wijk veel minder vaak genoemd dan in andere wijken, in Zuilen gebeurt dit juist meer. In Lombok/Nieuw Engeland noemen ouders de afstand van huis tot school relatief vaak. In Leidsche Rijn wordt minder vaak genoemd dat een school teveel kinderen heeft met een bepaalde sociaaleconomische achtergrond. Lage onderwijskwaliteit wordt wat vaker in Zuilen genoemd.

Tabel 4.4 Redenen om basisschool van keuze uit te sluiten, volgens ouders zelf (maximaal drie redenen), naar wijken (gewogen percentages)

	Zuilen	Lombok/ Nw Eng	Leidsche Rijn	Abstede/ Gansstr	n=619 totaal
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond	53	39	43	8	41
De afstand van huis tot school is te groot	32	39	24	32	28
De sfeer op school spreekt mij niet aan	27	33	28	37	27
De levensbeschouwelijke richting van de school staat mij niet aan	16	19	29	18	24
De kwaliteit van de school is te laag	35	24	14	25	23
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond	30	29	12	33	21
De school heeft andere opvattingen over opvoeding dan ik	5	11	18	12	13
De weg naar school is druk en onveilig	5	10	11	6	10
De school heeft te weinig kinderen uit ons milieu	13	7	8	15	9
Er gaan te weinig vriendjes/vriendinnetjes heen	4	4	8	6	7
Het schoolgebouw ziet er slecht verzorgd uit	5	9	2	10	4
De school heeft geen goede opvang in de lunchpauze	2	2	3	2	3
De school heeft te weinig aandacht voor hoogbegaafde kinderen	1	3	2	0	2
De school heeft te weinig aandacht voor kinderen met leerproblemen	1	0	1	0	1

Hoe belangrijk vinden ouders het dat hun kinderen naar school gaan met kinderen van dezelfde etnische of sociaaleconomische herkomst of juist met kinderen van verschillende etnische of sociaaleconomische herkomst? Ouders konden op een vijfpuntsschaal aangeven waar hun voorkeur ligt (zie tabel 4.5). Er is een klein verschil tussen de opvattingen van ouders over beide kenmerken van de leerlingenpopulatie. Op het punt van sociaaleconomische achtergrond ligt het gemiddelde oordeel van ouders bijna precies in het midden. 30% van de ouders hecht meer belang aan kinderen van verschillende sociaaleconomische achtergronden, terwijl 26% juist meer hecht aan kinderen met dezelfde sociaaleconomische achtergrond. 44% neemt een tussenpositie in. Min of meer dezelfde verhoudingen zien we als het om de etnische achtergrond gaat, maar hier slaat de balans licht door richting dezelfde etnische achtergrond: 35% van de ouders hecht hier meer belang aan tegen 21% van de ouders die juist hecht aan kinderen van verschillende etnische achtergronden op school.

Tabel 4.5 Belang voor ouders van kinderen met zelfde of verschillende etnische en sociaaleconomische achtergrond, schaalscores en gemiddelde schaalscore (gewogen scores)

n=861							
Verschillende etnische achtergrond	1	2	3	4	5	Zelfde etnische achtergrond	Gemiddeld
%	7	14	43	23	12		3,20
Verschillende sociaaleconomische achtergrond	1	2	3	4	5	Zelfde sociaaleconomische achtergrond	
%	7	23	44	17	9		2,96

In tabel 4.6 is gekeken of er op deze punten verschillen zijn naar etniciteit, opleidingsniveau of wijk. Allochtone ouders blijken iets meer belang te hechten aan kinderen van dezelfde etnische en sociaaleconomische achtergrond. Kijkend naar het opleidingsniveau van de ouders ligt het genuanceerder. Hoogopgeleide ouders hechten gemiddeld meer aan kinderen van dezelfde etnische achtergrond op school, maar in hun opvatting over de sociaaleconomische achtergrond zijn er weinig verschillen tussen ouders van verschillend opleidingsniveau.

Uitgesplitst naar wijken springt Lombok/Nieuw Engeland er op beide punten uit, en opvallend sterk voor wat betreft de etnische achtergrond: ouders hechten hier gemiddeld meer aan kinderen met een zelfde achtergrond.

Tabel 4.6 Belang voor ouders van kinderen met zelfde of verschillende etnische en sociaaleconomische achtergrond, gemiddelde schaalscores naar etniciteit, hoogste opleiding ouders en wijken (gewogen scores)

	etnische achtergrond	sociaaleconomische achtergrond
<i>Etniciteit (n=835)</i>		
Autochtoon	3,25	2,95
Allochtoon	3,29	3,13
<i>Opleiding ouders (n=834)</i>		
Laag	2,95	2,86
Middelbaar	3,14	3,06
Hoog	3,30	2,98
<i>Wijk (n=738)</i>		
Zuilen	2,96	2,83
Lombok / Nieuw Engeland	3,73	3,30
Leidsche Rijn	3,13	2,95
Abstede/Gansstraat	3,25	3,00

We hebben ouders ook gevraagd naar de reistijd tussen hun huis en de school van hun eerste voorkeur. Tabel 4.7 geeft de resultaten weer. Ouders konden de tijd aangeven die zij te voet, per fiets of per auto nodig hebben. In de analyse hebben we voor ouders die een tijd te voet hebben genoemd, die reistijd als uitgangspunt genomen. Indien ouders geen tijd te voet aangaven maar wel per fiets, dan hebben we die tijd gebruikt. Als ze geen tijd te voet en per fiets gaven, dan namen we de tijd per auto.

In totaal geeft 66% van de ouders aan te voet naar school te gaan (niet in tabel). Bijna 80% loopt binnen 10 minuten naar school, en nog eens 18% redt het tussen de 10 en 20 minuten. Van de ouders is 5% te voet langer dan 20 minuten onderweg.

Van alle ouders gaat 28% met de fiets (niet in tabel). Ruim driekwart fietst niet langer dan 10 minuten, terwijl 21% tussen de 10 en 20 minuten onderweg is. Slechts 2% is langer dan 20 minuten onderweg.

Een kleine minderheid van 6% van de ouders gaat per auto naar school (niet in tabel). Ruim tweederde is er binnen 10 minuten, 20% heeft een reistijd tussen de 10 en 20 minuten. Ruim één op de 10 ouders die de auto gebruikt is langer dan 20 minuten onderweg.

Kijken we naar de reistijd ongeacht de vervoerwijze, dan zien we dat 77% van de ouders binnen 10 minuten de school bereikt. 18% is tussen de 10 en 20 minuten onderweg en 4% langer dan 20 minuten.

Tabel 4.7 Reistijd tussen huis en school van eerste voorkeur, volgens ouders (%) (gewogen scores)

Reistijd	lopend	fiets	auto	totaal
0-5 minuten	42	43	36	42
6-10 minuten	35	32	34	35
11-15 minuten	12	16	17	13
16-20 minuten	6	7	5	6
21 minuten of meer	5	2	8	4
(n)	(524)	(220)	(46)	(790)

Verschilt de gemiddelde reistijd naar school tussen verschillende groepen ouders? Tabel 4.8 geeft antwoord op die vraag. Etniciteit en opleiding blijken er niet toe te doen voor de gemiddelde reistijd. Uit de tabel kunnen we wel (indirect) afleiden dat autochtone ouders vaker met de fiets gaan (39% tegen 20%); allochtone ouders gaan vaker te voet (68 tegen 60%) of per auto (13% tegen 3%).

Kijken we naar de wijken, dan valt op dat in Lombok/Nieuw Engeland de gemiddelde looptijd beduidend korter is dan in de andere wijken. Bovendien gaan relatief veel ouders uit deze wijk te voet naar school. In Leidsche Rijn is de gemiddelde looptijd het langst. Ouders in Abstede/Gansstraat maken relatief veel gebruik van de fiets en fietsen ook relatief kort. Ouders uit Zuilen gebruiken het vaakst de auto, in de andere wijken komt dit weinig voor.

Tabel 4.8 Gemiddelde reistijd naar school te voet, per fiets en per auto, uitgesplitst naar etniciteit, opleidingsniveau en wijk (tijd in minuten (% dat betreffende transportwijze gebruikt)) (gewogen scores)

Gemiddelde reistijd	lopend	fiets	auto
Autochtoon	9,13 (60)	8,97 (39)	10,26 (3)
Allochtoon	9,31 (68)	9,36 (20)	12,14 (13)
Lage opleiding	9,26 (72)	9,00 (16)	6,25 (12)
Middelbare opleiding	9,81 (73)	8,04 (21)	8,02 (6)
Hoge opleiding	9,24 (63)	9,12 (34)	10,87 (4)
Zuilen	8,33 (63)	8,20 (27)	5,81 (10)
Lombok/Nieuw Engeland	5,47 (72)	8,70 (19)	7,00 (9)
Leidsche Rijn	9,79 (68)	8,28 (30)	7,05 (2)
Abstede/Gansstraat	8,19 (68)	6,83 (32)	-

Schoolkeuze van ouders in de visie van schooldirecties

Volgens Nederlandse schoolleiders is het grote aandeel allochtone leerlingen de belangrijkste reden voor autochtone ouders om zwarte scholen te mijden. Maar ook de wijze waarop scholen zich profileren, werkt segregatie in de hand. Witte scholen zijn soms minder aantrekkelijk voor allochtone ouders door het specifieke onderwijsconcept, maar ook door de relatief hoge ouderbijdragen (Herweijer en Vogels, 2004).

In dit onderzoek hebben we de schooldirecties van de scholen in de vier onderzoekswijken gevraagd naar hun perceptie van schoolkeuzemotieven. In de eerste plaats is de directies gevraagd wat volgens hen voor ouders uit de subwijk waarin de school is gelegen, de motieven zijn om voor hun school te kiezen (zie tabel 4.9). Eerst mochten zij de drie in hun ogen belangrijkste motieven noemen. Het meest genoemde motief is dan de sfeer (11x), terwijl de ligging van de school en de onderwijskwaliteit ieder 10 keer genoemd worden. Kenmerken van de leerlingenpopulatie worden zeven keer genoemd. Kijken we echter naar de motieven die volgens directies doorslaggevend zijn, dan worden de kenmerken van de leerlingenpopulatie en de onderwijskwaliteit het vaakst genoemd (beide 4x). De sfeer en de ligging van de school spelen ieder volgens twee directies een doorslaggevende rol. Opvangvoorzieningen en de levensbeschouwelijke richting spelen veel minder vaak een rol en bijna nooit een doorslaggevende, volgens de directies.

Tabel 4.9 Schoolkeuzemotieven van ouders uit de subwijk om ouders op hun school in te schrijven, volgens schooldirecties, naar vier onderzoekswijken (aantal scholen)

	Zuilen (5)		Lombok/ Nw Eng (4)		Leidsche Rijn (6)		Abstede/ Gansstraat (2)		Totaal (17)	
	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1
Ligging school (nabijheid, veiligheid)	5	1	1	0	3	0	1	1	10	2
Onderwijskwaliteit (aandacht leerprestaties, voorbereiding VO, leermiddelen)	3	1	3	1	3	1	1	1	10	4
Levensbeschouwelijke richting (aansluitend bij opvoeding)	2	0	0	0	2	1	0	0	4	1
Kenmerken leerlingenpopulatie (kinderen zelfde achtergrond)	2	1	2	2	1	1	2	0	7	4
Opvangvoorzieningen (bso, continuu-rooster, tussenschoolse opvang, vve)	0	0	1	0	3	0	0	0	4	0
Sfeer (prettige leeromgeving, schoolgebouw, aandacht sociale vaardigheden)	3	0	3	1	3	1	2	0	11	2
Anders	0	0	1	0	1	1	0	0	2	1

De motieven die onder de categorie anders genoemd worden, zijn 'jenaplanonderwijs' en 'er is geen plaats voor allochtone leerlingen door het beleid van scholen in de buurt'. Deze laatste opmerking is wat moeilijk te duiden.

Er zijn wel wat verschillen tussen de wijken. Directies in Leidsche Rijn zeggen vaker dat opvangvoorzieningen een rol spelen maar nooit een doorslaggevende. In Lombok/Nieuw Engeland en Abstede/Gansstraat scoren de kenmerken van de leerlingenpopulatie relatief hoog. In Zuilen wordt de ligging van de school juist relatief vaak genoemd.

Wat maakt de school voor ouders van buiten de subwijk aantrekkelijk? Ook deze vraag hebben we aan de directies voorgelegd (zie tabel 4.10). De ligging speelt dan nog wel een rol, maar veel minder. Het gaat dan waarschijnlijk om scholen die tegen de grens van de subwijk aanliggen en daardoor aantrekkelijk zijn voor leerlingen uit andere subwijken. De meest genoemde motieven in dit verband zijn de sfeer en de onderwijskwaliteit. Een derde van de directies noemt ook kenmerken van de leerlingenpopulatie. Als het gaat om doorslaggevende redenen, is het beeld wat diffuser en worden alle motieven door één of twee directies genoemd.

Tabel 4.10 Schoolkeuzemotieven van ouders van buiten de subwijk om ouders op hun school in te schrijven, volgens schooldirecties, naar vier onderzoekswijken (aantal scholen)

	Zuilen (5)		Lombok/ Nw Eng (4)		Leidsche Rijn (6)		Abstede/ Gansstraat (2)		Totaal (17)	
	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1
Ligging school (nabijheid, veiligheid)	0	0	2	1	1	0	0	0	3	1
Onderwijskwaliteit (aandacht leerprestaties, voorbereiding VO, leermiddelen)	2	1	2	0	3	0	2	1	9	2
Levensbeschouwelijke richting (aansluitend bij opvoeding)	3	1	0	0	1	1	0	0	4	2
Kenmerken leerlingenpopulatie (kinderen zelfde achtergrond)	3	1	0	0	1	0	2	1	6	2
Opvangvoorzieningen (bso, continuooster, tussenschoolse opvang, vve)	0	0	2	1	1	1	0	0	3	2
Sfeer (prettige leeromgeving, schoolgebouw, aandacht sociale vaardigheden)	1	0	4	0	4	1	2	0	1	1
Anders	2	0	2	2	1	0	0	0	5	2

De motieven die hier onder 'Anders' worden genoemd, zijn: het beleid van andere scholen, dalton-onderwijs, jenaplanonderwijs en grootouders die in de buurt wonen.

De scholen in Abstede/Gansstraat zijn eensgezind: zij trekken leerlingen van buiten de wijk aan door hun onderwijskwaliteit, de kenmerken van de leerlingenpopulatie en de sfeer. In Leidsche Rijn worden sfeer en onderwijskwaliteit het vaakst genoemd. In Lombok/Nieuw Engeland noemen alle scholen sfeer. Zuilen wijkt af omdat hier vaker de kenmerken van de leerlingenpopulatie en de levensbeschouwelijke richting worden genoemd.

Wat is de reden dat ouders uit de subwijk voor een andere school in de subwijk kiezen? Hier worden veruit het vaakst de kenmerken van de leerlingenpopulatie genoemd, ook als doorslaggevend motief (zie tabel 4.11). Dat wordt nog eens onderstreept door de motieven genoemd onder de categorie 'Anders', waar drie directies 'de witte vlucht' noemen; alle drie deze scholen zijn gevestigd in Zuilen. Verder zijn de verschillen tussen de wijken niet noemenswaardig.

Tabel 4.11 Schoolkeuzemotieven van ouders uit de subwijk om ouders op andere school in de subwijk in te schrijven, volgens schooldirecties, naar vier onderzoekswijken (aantal scholen)

	Zuilen (5)		Lombok/ Nw Eng (4)		Leidsche Rijn (6)		Abstede/ Gansstraat (2)		Totaal (17)	
	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1
Ligging school (nabijheid, veiligheid)	2	0	1	0	1	1	1	0	5	1
Onderwijskwaliteit (aandacht leerprestaties, voorbereiding VO, leermiddelen)	1	0	1	0	2	0	1	1	5	1
Levensbeschouwelijke richting (aansluitend bij opvoeding)	0	0	0	0	2	1	1	0	3	1
Kenmerken leerlingenpopulatie (kinderen zelfde achtergrond)	3	1	4	2	4	2	1	0	12	5
Opvangvoorzieningen (bso, continuurooster, tussenschoolse opvang, vve)	1	0	1	0	1	0	1	0	4	0
Sfeer (prettige leeromgeving, schoolgebouw, aandacht sociale vaardigheden)	1	0	1	0	2	0	0	0	4	0
Anders	3	1	1	1	1	0	1	1	6	1

Motieven genoemd onder 'Anders' zijn: 'witte vlucht' (dit motief wordt drie keer genoemd door scholen in Zuilen), 'buurtkinderen die naar de school gaan', en 'wij zitten vol'.

Tot slot hebben we de directies gevraagd wat naar hun mening de motieven van de ouders uit de subwijk zijn om hun kinderen op een school in een andere subwijk in te schrijven (zie tabel 4.12). Hier worden twee motieven het vaakst genoemd: de onderwijskwaliteit en de kenmerken van de leerlingenpopulatie. Deze worden ieder door vijf scholen als doorslaggevend genoemd. Andere motieven worden ook wel vaak genoemd, maar veel minder vaak als doorslaggevend.

Tabel 4.12 Schoolkeuzemotieven van ouders uit de subwijk om ouders op school in andere subwijk in te schrijven, volgens schooldirecties, naar vier onderzoekswijken (aantal scholen)

	Zuilen (5)		Lombok/ Nw Eng (4)		Leidsche Rijn (6)		Abstede/ Gansstraat (2)		Totaal (17)	
	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1	Top-3	Nr 1
Ligging school (nabijheid, veiligheid)	0	0	1	1	2	0	0	0	3	1
Onderwijskwaliteit (aandacht leerprestaties, voorbereiding VO, leermiddelen)	2	2	1	0	4	1	2	2	9	5
Levensbeschouwelijke richting (aansluitend bij opvoeding)	3	0	1	0	4	1	0	0	8	1
Kenmerken leerlingenpopulatie (kinderen zelfde achtergrond)	2	2	3	1	2	2	2	0	9	5
Opvangvoorzieningen (bso, continuurooster, tussenschoolse opvang, vve)	2	0	1	0	2	0	1	0	6	0
Sfeer (prettige leeromgeving, schoolgebouw, aandacht sociale vaardigheden)	1	0	1	0	2	0	1	0	5	0
Anders	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0

Opnieuw wordt onder de categorie anders 'de witte vlucht' genoemd, ditmaal twee keer, opnieuw in beide gevallen door scholen in Zuilen.

Opvallend is nog dat in Zuilen en Leidsche Rijn de levensbeschouwelijke richting relatief vaak als reden wordt genoemd om de wijk te ontvluchten. In Zuilen worden de kenmerken van de leerlingenpopulatie in combinatie met de witte vlucht relatief vaak genoemd.

Bijna de helft van de schooldirecties (8 van de 17) geeft aan wel eens leerlingen te moeten weigeren omdat de school vol is. Maar liefst vijf van deze scholen staan in Leidsche Rijn (van de zes scholen uit deze wijk die meededen aan het onderzoek), twee in Zuilen en één in Lombok/Nieuw Engeland. Alle acht schooldirecties zeggen in dat geval ouders soms of altijd een advies voor een andere school mee te geven, waarbij het in de meeste gevallen om een school in de buurt gaat. Ligging en nabijheid zijn dan de meest genoemde overwegingen waarop dit advies gebaseerd is (6x), gevolgd door overwegingen van levensbeschouwelijke aard (3x) en de kwaliteit van het onderwijs (2x). De helft van de schooldirecties geeft aan dat ouders dit advies altijd of meestal opvolgen; nog eens drie schooldirecties zijn er van overtuigd dat dit zeker in de helft van de gevallen gebeurt.

4.3 *Het proces van schoolkeuze*

Op welke informatiebronnen baseren ouders zich bij het maken van hun schoolkeuze? In het algemeen blijken ouders een voorkeur te hebben voor mondelinge informatiekanaal boven schriftelijke (Vogels, 2002: 55). Het bezoeken van scholen is de meest gebruikte informatiebron. Schriftelijke informatie en ook websites werden (in 2000) veel minder vaak geraadpleegd. Vogels constateert tevens dat hoogopgeleide en niet-confessionele ouders vaker en meer typen informatie gebruiken voor hun schoolkeuze.

In de vier wijken bezoeken veruit de meeste ouders (88%) één of meer scholen, en/of voeren een kennismakingsgesprek (zie tabel 4.13). Alleen laagopgeleide ouders doen dat beduidend minder vaak. Op de tweede plaats staat informatie van andere ouders, genoemd door bijna tweederde van de ouders. Het wordt relatief vaak genoemd door hoogopgeleide en autochtone ouders. Bijna de helft van de ouders noemt de schoolgids of vergelijkbare informatie als informatiebron; opnieuw vaker genoemd door hoogopgeleide en autochtone ouders. Een vijfde van de ouders, vooral hoogopgeleide, betrekken de kwaliteitskaarten van de onderwijsinspectie in hun keuze. Beduidend minder ouders gebruiken andere informatiebronnen, zoals van de gemeente en het ministerie.

Wanneer we de gebruikte informatiebronnen uit tabel 4.11 per respondent optellen, blijkt dat hoogopgeleide ouders gemiddeld meer informatiebronnen gebruiken bij de schoolkeuze (2,6 informatiebronnen), dan ouders met een middelbare opleiding (1,9 informatiebronnen) en zeker in vergelijking met laagopgeleide ouders (1,3 informatiebronnen). Autochtone ouders gebruiken gemiddeld 2,3 informatiebronnen, dit is beduidend meer dan het gemiddelde onder de allochtone ouders, namelijk 1,8 informatiebronnen.

Tabel 4.13 Door ouders gebruikte informatiebronnen bij het maken van een schoolkeuze (meerdere antwoorden mogelijk), naar etniciteit en hoogste opleiding ouders (totaalpercentage gewogen)

	Etniciteit		Opleiding ouders			Totaal (819)
	autochtoon	allochtoon	laag	middelbaar	hoog	
Het bezoeken van één of meer scholen, kennismakingsgesprekken	87	78	57	73	88	79
Informatie van andere ouders	68	57	40	50	68	59
Schoolgidsen en/of andere schriftelijke informatie van de scholen	48	32	10	29	50	39
Kwaliteitskaarten van de onderwijsinspectie	22	19	0	8	24	17
Andere informatie	14	11	17	20	13	15
Brief van gemeente met scholen in de wijk	7	17	17	17	7	11
Utrechtse scholengids	6	6	7	3	6	6
Informatie van het ministerie van Onderwijs	5	9	0	5	7	5
Website www.kijkoponderwijs.nl	3	6	0	3	3	3

Aan ouders die meer dan twee informatiebronnen noemden, is gevraagd wat de twee belangrijkste informatiebronnen zijn. Dat levert vrijwel hetzelfde beeld op als in tabel 4.11. Ook uitsplitsing naar de wijken levert geen bijzondere inzichten op.

Op verzoek van de opdrachtgever zijn er extra vragen gesteld over de brief die de gemeente Utrecht aan alle ouders stuurt wanneer een van hun kinderen twee jaar wordt. De brief bevat onder meer een lijst van scholen in de buurt, naast informatie over het proces van schoolkeuze. 69% van de ouders kan zich herinneren deze brief te hebben ontvangen. Bijna de helft van de ouders (46%) vindt het goed dat de gemeente zo'n brief stuurt. Een derde van de ouders (33%) vindt vooral het overzicht van de scholen handig. Slechts 3% van de ouders stelt dat de gemeente zich niet op deze manier met de schoolkeuze moet bemoeien. 14% van de ouders geeft een ander antwoord, waarbij zeer vaak wordt genoemd dat de brief te laat komt omdat veel scholen dan al vol zitten. Ook geeft een (veel kleiner) deel van de ouders aan dat de gemeente kan volstaan met een brief bij de tweede verjaardag van alleen het oudste kind.

Voor het overgrote deel van de ouders (86%) heeft de brief niet of nauwelijks een rol gespeeld in de schoolkeuze, zo geven zij aan. Voor 12% heeft de brief een kleine rol gespeeld en voor een zeer klein deel van de ouders (2%) een grote rol. Er zijn op deze punten geen opmerkelijke verschillen tussen de wijken.

Op welke leeftijd schrijven ouders hun kinderen in? Het gemiddelde ligt op een leeftijd van ruim twee jaar: 26 maanden. 17% van de ouders schrijft de kinderen in hun eerste levensjaar in op een school, 29% doet dat in het tweede levensjaar. De meeste ouders schrijven hun kind in het derde levensjaar (37%) in en 15% wacht tot het vierde levensjaar.

Allochtone ouders schrijven hun kinderen gemiddeld iets later in dan autochtone ouders: het verschil bedraagt gemiddeld drie maanden. Als we kijken naar de opleiding van de ouders zien we grotere verschillen. In huishoudens met hooguit een laag opleidingsniveau ligt de gemiddelde inschrijfleefijd op bijna 31 maanden (ruim twee-en-een-half jaar), bij ouders met een middelbaar

opleidingsniveau ligt de gemiddelde inschrijfleeftijd op 27 maanden en bij hoogopgeleide ouders op ruim 24 maanden.

Tussen de wijken zien we geen grote verschillen, alleen in Zuilen schrijven ouders hun kinderen gemiddeld zo'n twee maanden later in dan in de overige wijken.

Veruit de meeste ouders (80%) zeggen hun kind op niet meer dan één school in te schrijven. Ongeveer een zesde (16%) schrijft het kind op twee scholen in. Een kleine minderheid van ruim 3% schrijft in op drie of meer scholen.

Van de ouders waarvan het jongste kind al naar school gaat (ruim de helft van de responderende ouders), gaat het in meer dan de helft van de gevallen (52%) om de dichtstbijzijnde school. Dat betekent dus ook dat ongeveer de helft (wellicht noodgedwongen) niet voor de dichtstbijzijnde school heeft kunnen kiezen.

Voor 90% van de ouders is de school waar het kind zit ook de school van eerste voorkeur. Dat geldt voor allochtone ouders wat minder vaak (84%) dan voor autochtone ouders (94%) en voor ouders met een lage opleiding minder vaak (84%) dan voor ouders met een hoge opleiding (94%). Verder blijkt de school van eerste voorkeur wat moeilijker te realiseren in Abstede/Gansstraat (85%) en Zuilen (86%) dan in Leidsche Rijn (93%) en Lombok/Nieuw Engeland (96%). Wanneer ouders niet op de school van hun eerste voorkeur terecht kunnen, komt dat in bijna de helft van de gevallen omdat de betreffende school vol was of omdat er een wachtlijst was.

Veruit de meeste ouders zijn tevreden met hun schoolkeuze: 47% heel erg tevreden en 48% 'gewoon' tevreden. Slechts een heel kleine groep is dus ontevreden over de gemaakte keuze. De meest genoemde reden voor deze onvrede (maar nog steeds door niet meer dan vijf ouders genoemd) is dat er te veel leerlingen met een andere etnische achtergrond op de school zijn. In Zuilen is een iets grotere groep ouders ontevreden: 9% (tegen 3% gemiddeld). Verder zijn allochtone ouders ook vaker (9%) ontevreden dan autochtone ouders (2%). Hetzelfde geldt voor ouders met een lage opleiding (8% ontevreden) en in mindere mate voor mensen met een middelbare opleiding (7%), ten opzichte van hoogopgeleiden (3%).

4.4 Verschillen tussen ouders die binnen en buiten de wijk een school kiezen

Maken ouders die kiezen voor een school buiten de wijk andere afwegingen dan ouders die kiezen voor een school in de wijk? Van alle responderende ouders maakt 17% de keuze voor een school buiten de eigen wijk. Er zijn op dit punt geen verschillen tussen laag-, middelbaar en hoogopgeleide ouders, net zo min als tussen autochtone en allochtone ouders. Wel zijn er verschillen tussen de wijken. In Zuilen, Lombok/Nieuw Engeland en Leidsche Rijn kiezen met 14, 16 en 15% relatief veel ouders voor een school buiten de wijk. In Abstede/Gansstraat doen veel minder ouders dit, slechts 5%. Dat is opmerkelijk gezien paragraaf 3.2. waarin we zagen dat relatief veel kinderen uit Abstede/Gansstraat buiten de wijk naar school gaan. Waarschijnlijk is de non-respons onder de groep

ouders die een school buiten de wijk kiezen relatief groot, waarbij bedacht moet worden dat de absolute aantallen waar het in Abstede/Gansstraat om gaat sowieso laag zijn.

In tabel 4.14 zijn de belangrijkste motieven van ouders bij de schoolkeuze afgezet tegen die van de 83% ouders die voor een school binnen de eigen wijk kiezen. Een aantal verschillen springt in het oog. Logisch is dat ouders die kiezen voor een school buiten de wijk veel minder vaak noemen dat de school lopend bereikbaar moet zijn of moet worden bezocht door kinderen uit de eigen buurt. Zij noemen daarnaast vaker dan andere ouders dat de school moet aansluiten bij de opvoeding thuis, dat de school bezocht wordt door kinderen uit eenzelfde milieu als zijzelf en dat de school aansluit op hun geloof of levensbeschouwing. Overigens tekenen we bij deze laatste drie motieven aan dat het nog steeds maar om een relatief kleine groep ouders voor wie deze overweging een rol speelt.

Tabel 4.14 Belangrijkste motieven bij keuze basisschool, volgens ouders zelf (maximaal drie motieven), naar keuze voor school binnen of buiten de wijk (school van eerste voorkeur) (gewogen percentages)

De school moet:	Schoolkeuze binnen wijk	Schoolkeuze buiten wijk	Totaal n=880
Een goede sfeer hebben	42	38	41
Een onderwijskundige aanpak hebben die bij mijn kind past	38	45	38
Lopend bereikbaar zijn	42	10	36
Een goede naam hebben	25	24	24
Bezocht worden door kinderen uit onze buurt	25	15	22
Veel aandacht hebben voor sociale vaardigheden van kinderen	20	23	19
Aansluiten bij de opvoeding thuis	12	27	15
Veel aandacht hebben voor rekenen en taal	13	7	13
Bezocht worden door kinderen uit gezinnen uit eenzelfde milieu als wijzelf	11	19	12
In een veilige buurt liggen	11	12	12
Naar de zin zijn van mijn kind	9	8	10
Aansluiten bij ons geloof of levensbeschouwing	8	17	10
Na schooltijd opvang bieden	8	6	7
In een schoon en goed onderhouden schoolgebouw gehuisvest zijn	6	6	7
Voldoende moderne leermiddelen hebben (computers, smartboards)	7	3	6
Veel aandacht schenken aan creatieve vakken	5	12	6
Onderwijs bieden in kleine groepen	3	12	5
Goede overblijfsvoorzieningen hebben	4	7	4
Veel aandacht schenken aan kinderen met leer- en gedragsproblemen	3	3	4
Bezocht worden door vriendjes/vriendinnetjes van mijn kind	3	4	3
Voldoende aandacht schenken aan hoogbegaafde kinderen	1	2	1
Een lage ouderbijdrage hebben	0	0	0
Niet te veel eisen stellen aan ouderparticipatie	0	0	0

Sluiten ouders die een school buiten de wijk kiezen ook eerder bepaalde scholen uit - en met andere redenen - dan ouders die een school binnen de wijk kiezen? Ouders met een buitenwijkse schoolkeuze sluiten iets vaker scholen uit (78%) dan ouders die een school in de wijk kiezen (70%). Tabel 4.15 laat verschillen in redenen zien om scholen snel uit te sluiten. Ook hier vinden we het belangrijkste verschil op het punt van de afstand naar school, niet verwonderlijk. Ook is voor ouders met een buitenwijkse schoolkeuze vaker een teveel aan kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond de reden om een school uit te sluiten.

Tabel 4.15 Redenen om basisschool van keuze uit te sluiten, volgens ouders zelf (maximaal drie redenen), naar keuze voor school binnen of buiten de wijk (school van eerste voorkeur) (gewogen percentages)

	Schoolkeuze binnen wijk	Schoolkeuze buiten wijk	Totaal n=619
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond	43	36	41
De afstand van huis tot school is te groot	33	15	28
De sfeer op school spreekt mij niet aan	27	26	27
De levensbeschouwelijke richting van de school staat mij niet aan	23	26	24
De kwaliteit van de school is te laag	22	25	23
De school heeft te veel kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond	20	27	21
De school heeft andere opvattingen over opvoeding dan ik	13	16	13
De weg naar school is druk en onveilig	9	3	10
De school heeft te weinig kinderen uit ons milieu	9	13	9
Er gaan te weinig vriendjes/vriendinnetjes heen	7	6	7
Het schoolgebouw ziet er slecht verzorgd uit	4	5	4
De school heeft geen goede opvang in de lunchpauze	3	2	3
De school heeft te weinig aandacht voor hoogbegaafde kinderen	2	1	2
De school heeft te weinig aandacht voor kinderen met leerproblemen	1	1	1

Er zijn nauwelijks verschillen tussen ouders met een buiten- en een binnenwijkse school als het gaat om hun gemiddelde voorkeuren voor een homogene dan wel heterogene leerlingenpopulatie op sociaaleconomisch of etnisch vlak.

Tussen beide groepen ouders bestaat weinig verschil in de informatiebronnen die zij voor hun schoolkeuze gebruiken. Dat geldt ook voor de brief die de gemeente aan ouders van tweejarigen stuurt.

Vanzelfsprekend hebben de ouders die een school binnen de wijk hebben gekozen ook veel vaker voor de dichtstbijzijnde school gekozen (59%). Toch zegt nog 22% van de ouders die een school buiten de wijk hebben gekozen dat het om de dichtstbijzijnde school gaat. Het zal dan gaan om ouders die aan de rand van de wijk wonen.

Wat betreft de tevredenheid over de schoolkeuze zijn er geen verschillen tussen ouders met een buiten- en binnenwijkse schoolkeuze.

4.5 Conclusies

Vraag 1: Wat zijn voor ouders uit gemengde wijken de belangrijkste redenen om wel en om niet voor een school te kiezen?

De belangrijkste redenen zijn: een passende onderwijskundige aanpak en een goede sfeer. De passende onderwijskundige aanpak speelt vooral bij hoogopgeleide en autochtone ouders, hetgeen waarschijnlijk verband houdt met hun oververtegenwoordiging op scholen met dalton-, jenaplan- en montessori-onderwijs. Een derde van de ouders vindt het belangrijk dat de school lopend bereikbaar is, dit geldt sterker voor laagopgeleide en allochtone ouders. In de vierde plaats noemt een kwart van de ouders dat het belangrijk is dat de school een goede naam heeft. Dit geldt weer wat sterker voor allochtone en laagopgeleide ouders. De levensbeschouwing van de school speelt voor (slechts) 10% van de ouders een belangrijke rol in de schoolkeuze.

Aan een passende onderwijskundige aanpak wordt vooral in Leidsche Rijn waarde gehecht en veel minder in Zuilen. Een goede sfeer en kinderen uit de buurt worden vooral van belang geacht in Abstede/Gansstraat en Lombok/Nieuw Engeland, aan het lopend bereikbaar zijn van de school in Zuilen en Lombok/Nieuw Engeland. In Zuilen hechten ouders meer aan kinderen uit een zelfde milieu op school. Ook levensbeschouwing weegt in Zuilen duidelijk zwaarder dan in de andere wijken.

Het meest genoemde motief om een school bij de schoolkeuze uit te sluiten is dat deze te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond heeft. Opmerkelijk is dat ouders met een middelbare opleiding dit motief het vaakst noemen, maar ook laagopgeleiden noemen het relatief vaak. Het motief dat op één na het meest genoemd wordt, is de te grote afstand van huis naar school. Ouders met een lage opleiding noemen dit motief minder vaak. Op de derde en vierde plaats komen de sfeer en de levensbeschouwelijke richting van de school. Dit laatste motief wordt minder vaak genoemd door laagopgeleide ouders. Zij noemen juist relatief vaak dat de sfeer hen niet aanstaat. Het volgende motief om een school uit te sluiten gaat over de veronderstelde lage kwaliteit van de school.

In Abstede/Gansstraat worden teveel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond veel minder als reden genoemd; daar hechten ouders meer dan gemiddeld aan de sfeer op school. Afwijkende ideeën over opvoeding worden in Zuilen en Lombok/Nieuw Engeland minder vaak genoemd. In de drie in vergelijking met Leidsche Rijn oude wijken wordt vaker dan in Leidsche Rijn genoemd dat een school teveel kinderen heeft met een bepaalde sociaaleconomische achtergrond. Lage onderwijskwaliteit wordt wat vaker in Zuilen genoemd.

In de beleving van schooldirecties zijn vooral de sfeer, de ligging van de school en de kwaliteit van het onderwijs belangrijke redenen voor ouders om voor een school te kiezen. Op dit laatste punt - kwaliteit - hebben directies dus een iets andere beleving dan ouders, alhoewel kwaliteit ook voor bijna een kwart van de ouders een reden is om een school uit te sluiten.

Vraag 2: Welke informatie betrekken ouders in het maken van een schoolkeuze?

In de vier wijken bezoeken veruit de meeste ouders één of meer scholen, en/of voeren een kennismakingsgesprek. Alleen laagopgeleide ouders doen dat beduidend minder vaak. Op de tweede plaats staat informatie van andere ouders, genoemd door bijna tweederde van de ouders. Het wordt relatief vaak genoemd door hoogopgeleide en autochtone ouders. Bijna de helft van de ouders noemt de schoolgids of vergelijkbare informatie als informatiebron; opnieuw vaker genoemd door hoogopgeleide en autochtone ouders. Een vijfde van de ouders, vooral hoogopgeleide, betrekken de kwaliteitskaarten van de onderwijsinspectie in hun keuze. Beduidend minder ouders gebruiken andere informatiebronnen, zoals van de gemeente en het ministerie. Deze uitkomsten ondersteunen de algemene bevinding dat ouders meer hechten aan mondelinge dan aan schriftelijke informatie. Verder is duidelijk dat hoogopgeleide ouders gemiddeld meer informatiebronnen gebruiken bij de schoolkeuze dan laagopgeleide ouders.

De brief van de gemeente die ouders krijgen als hun kind twee jaar wordt, wordt positief gewaardeerd maar speelt geen grote rol in de schoolkeuze. Relatief veel ouders geven (ongevraagd) aan dat het moment van verzending (bij het bereiken van de tweejarige leeftijd) eigenlijk te laat is, omdat sommige scholen dan al vol zitten.

Vraag 3: Hoe wordt de schoolkeuze ervaren door ouders die voor een school in de eigen wijk hebben gekozen en door ouders die voor een school buiten de wijk hebben gekozen?

Op dit punt verschillen deze ouders niet van elkaar. Ouders die kiezen voor een school buiten de wijk hechten minder aan een geringe afstand tot de school, meer aan een aanpak die aansluit op de opvoeding thuis en aan kinderen uit eenzelfde milieu en meer aan een passend levensbeschouwelijk profiel van de school. Op dit punt zijn er wel verschillen tussen laag- en hoogopgeleide ouders, en tussen allochtonen en autochtonen. Allochtonen en laagopgeleide ouders zijn minder vaak tevreden over hun schoolkeuze. Of dit te maken heeft met het feit dat zij hun kind gemiddeld later inschrijven (drie respectievelijk zes maanden), is niet goed vast te stellen.

Vraag 4: Hoe handelen ouders als zij hun kind niet kunnen inschrijven op de school van hun eerste voorkeur?

Deze vraag kunnen we niet goed beantwoorden, omdat het onder de respondenten bijna niet voorkomt. Dat is op zich opmerkelijk omdat de helft van de schooldirecties die aan dit onderzoek hebben meegedaan, aangeeft dat ze wel eens kinderen moeten weigeren; dit komt vooral voor in Leidsche Rijn, waar bijna alle responderende directies aangeven dat dit gebeurt. De schooldirecties die wel eens moeten weigeren, geven de ouders dan wel een advies voor een andere school; naar inschatting van de directies volgen veel ouders dit advies op.

Vraag 5: Wat zijn de belangrijke factoren in de schoolkeuze die van buitenaf beïnvloedbaar zijn?

Het proces van informatievergaring kan worden beïnvloed, zeker bij laagopgeleide ouders. De informatie zou dan vooral gericht moeten zijn op factoren die ouders als belangrijk aanmerken in hun schoolkeuze. Bij hoogopgeleide ouders, waarvan een relatief groot deel hecht aan kinderen uit de eigen buurt op school, is dit mogelijk een aangrijpingspunt. Een belangrijk punt voor een aanzienlijk deel van de ouders blijkt toch de samenstelling van de leerlingenpopulatie te zijn: te veel kinderen van een zelfde etnische achtergrond of van een zelfde sociaaleconomische achtergrond of veel kinderen uit de buurt. Ouders in de gemengde wijken hechten dus kennelijk aan gemengde buurtscholen. Ook de sfeer en de kwaliteit van de school worden relatief vaak genoemd als redenen om scholen uit te sluiten. Ook dit zijn te beïnvloeden factoren.

5 *MOGELIJKE INTERVENTIES*

In dit hoofdstuk gaan we in op (mogelijk) beleid gericht op het terugdringen of tegengaan van segregatie. Wat weten we over de effectiviteit van mogelijke interventies en wat is het draagvlak voor die verschillende maatregelen? In dit hoofdstuk trachten we een antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn mogelijke interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan en wat is er bekend over de effecten en neveneffecten van deze interventies?
2. Wat zijn de voor- en nadelen van deze interventies?
3. Wat is onder ouders het draagvlak voor verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?
4. Hoe beoordelen ouders in gemengde wijken de bestaande interventies (voorlichting) van de gemeente Utrecht en hebben deze invloed?
5. Hoe beoordelen schooldirecties de effectiviteit en wenselijkheid van verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?
6. Wat zijn de te verwachten effecten van de inzet van (een combinatie van) interventies in de gemengde wijken op wijkniveau en op stadsniveau op het al dan niet in de eigen wijk naar de basisschool gaan van kinderen?

In paragraaf 5.1 gaan we in op de literatuur over mogelijk beleid en concrete maatregelen. Vooraf merken we op dat het daarbij ook gaat om zogenaamde grijze literatuur: publicaties die niet aan de wetenschappelijke standaard voldoen. In paragraaf 5.2 gaan we kort in op de bestaande afspraken tussen schoolbesturen en/of directies bij de inschrijving van leerlingen. In paragraaf 5.3 gaan we na wat het draagvlak is voor verschillende maatregelen bij ouders en schooldirecties. De hierboven geformuleerde onderzoeksvragen beantwoorden we in paragraaf 5.4.

5.1 *Mogelijke beleidsmaatregelen en wat we daarover weten*

5.1.1 *Algemene overwegingen*

Wettelijke bepalingen

Gemeenten en schoolbesturen zijn sinds enige jaren wettelijk verplicht tenminste eenmaal per jaar overleg te voeren over *'het voorkomen van segregatie, het bevorderen van integratie en het bestrijden van onderwijsachterstanden, de afstemming over inschrijvings- en toelatingsprocedures en*

het uit het overleg voortvloeiende voorstel van het bevoegd gezag van in de gemeente gevestigde scholen om tot een evenwichtige verdeling van leerlingen met een onderwijsachterstand over de scholen te komen.' (art. 167a van de Wet op het primair onderwijs, Wpo). Daarnaast is sinds 2006 de *Wet bevordering actief burgerschap en sociale integratie* van kracht. Deze omvat voor basisscholen de opdracht om er mede voor te zorgen dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving, dat het onderwijs mede gericht is op actief burgerschap en sociale integratie en er mede op gericht is dat leerlingen kennis hebben van en kennis maken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Beide wettelijke bepalingen sluiten aan op gedachten en initiatieven die al veel langer leven bij vele scholen en gemeenten.

Maatregelen gericht op ...?

De Wpo geeft gemeenten en basisscholen de opdracht om mogelijk beleid te bespreken, waarbij het zowel gaat om het voorkomen van segregatie en bevorderen van integratie als om het aanpakken van onderwijsachterstanden en het realiseren van een evenwichtige verdeling van achterstandsleerlingen. Het beleid en de maatregelen die we in deze paragraaf bespreken, zijn bijna allemaal gericht op het tegengaan van segregatie in het onderwijs. Het effect van de maatregelen zou dus kunnen worden vastgesteld door te bekijken in hoeverre zij de segregatie hebben teruggedrongen. Er is echter meer dan dat. Want het terugdringen van segregatie is geen doel op zich; het leidt tot, zo is ieder geval de veronderstelling, verbetering van de leerprestaties van relatief zwakke leerlingen en/of sociaal-culturele integratie van verschillende bevolkingsgroepen (zie hoofdstuk 3). De nadruk op het ene of het andere perspectief bepaalt in ieder geval mede de definitie van het probleem, zoals we in hoofdstuk 3 betoogd hebben en is daarmee ook van invloed op de keuze van beleidsmaatregelen. De Onderwijsraad (2005) kiest voor de lijn van sociale integratie. Zij stelt dat onderwijskundige argumenten een tamelijk ondergeschikte rol spelen in het debat rond segregatie. Belangrijker zijn de argumenten die te maken hebben met de veronderstelde nadelen van segregatie op sociaal-cultureel gebied en de negatieve gevolgen die dit heeft voor de ontwikkeling van goed burgerschap.

Typen interventies

De mogelijke maatregelen voor de aanpak van segregatie kunnen worden onderscheiden in communicatieve, prikkelende en regulerende maatregelen.⁹ Bij communicatieve maatregelen gaat het om voorlichting en communicatie in brede zin. Deze maatregelen zijn gebaseerd op informatie-overdracht, vanuit het idee dat meer of andere informatie het gedrag van de doelgroep verandert. Bij prikkelende maatregelen gaat het om het verleiden tot en belonen van bepaald gedrag of het ontmoedigen en sanctioneren van bepaald gedrag. De kosten en baten van bepaald gedrag worden beïnvloed, waardoor de doelgroep mogelijk tot andere afwegingen omtrent gedrag komt. Denk hierbij aan het aantrekkelijk maken van de school door versterking van kwaliteit of sfeer, het toevoegen van voorzieningen aan de school of een sterkere inbedding in de wijk. Bij regulerende maatregelen gaat het om ge- of verboden: de dwingende beïnvloeding van het gedrag van de doelgroep. Denk

⁹ Dit onderscheid is algemeen gangbaar bij de typering van beleid; zie onder meer Van der Doelen (1989), Hood (1983) en Bemelmans-Vidéc et al. (1998).

aan een vast inschrijfmoment, postcodebeleid, het maximeren van schoolgrootte en een vast aanmeldmoment.

De Onderwijsraad (2005) maakt een onderscheid dat aansluit bij deze algemene indeling van beleidsmaatregelen. Zij onderscheidt op hoofdlijnen drie wegen waarlangs segregatie in het onderwijs kan worden tegengegaan: het beïnvloeden van de keuze van ouders, het reguleren van het toelatingsbeleid en ingrijpen via de (onderwijs)huisvesting. Hier volgt een korte toelichting op elk van deze categorieën:

- *Schoolkeuzegedrag van ouders beïnvloeden*

Onder deze optie vallen verschillende maatregelen, variërend van een betere voorlichting van ouders tot het versterken van het keuzerecht van ouders, maar ook (financiële) faciliteiten zoals busvervoer, een absoluut recht op toelating of het stimuleren van initiatieven van witte ouders bij een zwarte school en omgekeerd.

- *Toelatingsbeleid scholen beïnvloeden*

Hierbij gaat het bijvoorbeeld om postcodebeleid (voorrang voor leerlingen uit de eigen buurt), het sturen door wachtlijsten en quota en het op gemeentelijk niveau coördineren van aanmelding en toelating.

- *Sturen via de volks- en onderwijshuisvesting*

Hieronder valt het beleid gericht op het doorbreken van de woonsegregatie. Voor de grote steden is de problematiek van de segregatie in het onderwijs een direct gevolg van de segregatie in de volkshuisvesting. Daarnaast kunnen ouders ook verleid worden door het bouwen van aantrekkelijke schoolgebouwen die ook verschillende buitenschoolse functies huisvesten.

De eerste categorie van de Onderwijsraad (beïnvloeding keuzegedrag ouders) bestaat uit zowel communicatieve als prikkelende maatregelen. Het beïnvloeden van het toelatingsbeleid komt overeen met regulerende maatregelen. De laatste categorie van de Onderwijsraad valt uiteen in twee typen maatregelen. Het terugdringen van woonsegregatie is een type maatregel dat zoveel omvat, dat we het hier niet zien als een maatregel direct gericht op het tegengaan van de segregatie in het onderwijs. Het draagt hier zonder twijfel aan bij, maar er kleven zoveel andere (politieke en maatschappelijke) overwegingen aan en er zijn ook zoveel andere doelen mee gediend, dat we het hier buiten beschouwing laten. Het sturen via de onderwijshuisvesting past in de categorie prikkelende maatregelen, want is erop gericht ouders te verleiden voor bepaalde scholen te kiezen. Om deze redenen houden wij vast aan de algemene indeling van beleidsmaatregelen en onderscheiden communicatieve, prikkelende en regulerende maatregelen. Deze komen in de paragrafen 5.1.2 t/m 5.1.4 aan de orde.

Uitwisseling tussen witte en zwarte scholen

In een aantal gemeenten worden scholen die overwegend zwart of wit zijn door de gemeente gestimuleerd om integratie te bevorderen door het aangaan van samenwerkingsrelaties op het gebied van bijvoorbeeld cultuur of sport. Omdat deze aanpak niet bijdraagt aan het doel om scholen een afspiegeling te laten zijn van de wijk, laten we deze in dit onderzoek verder buiten beschouwing.

Randvoorwaarden bij beleid

Bij het beleid gericht op het tegengaan van segregatie zijn veel belanghebbende partijen betrokken. De belangrijkste zijn leerlingen en hun ouders, schooldirecties en -besturen en de gemeente. De scholen en de gemeente hebben de gezamenlijke wettelijke opdracht om de segregatie aan te pakken en zijn daarbij wederzijds afhankelijk: schoolbesturen noch gemeente kunnen het probleem zelfstandig oplossen. In de (grijze) literatuur over onderwijssegregatie wordt gewezen op het belang van gezamenlijke afspraken over de probleemdefinitie en de te nemen maatregelen - geheel in lijn met opvattingen over *governance* - beleidsvorming in situaties van sterke wederzijdse afhankelijkheden. In dergelijke situaties wordt in de beleidswetenschappelijke literatuur breed erkend dat netwerksturing, zachte sturing of regie - er zijn vele termen in omloop - succesfactoren zijn voor effectief beleid (zie bijvoorbeeld Gilsing, 2007). Daarbij speelt mee dat op het terrein van de onderwijssegregatie de gemeente wel wettelijke taken heeft, maar geen doorzettingsmacht. Voorbeelden van convenanten zijn er in de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en Driebergen.¹⁰

Ouderbetrokkenheid is bij de aanpak van segregatie cruciaal (Onderwijsraad, 2005). Het Kenniscentrum gemengde scholen wijst in een handreiking voor gemeenten (Haest en Walraven, 2007) ook op dit punt: 'zij (ouders, red) hebben in zekere zin de sleutel in handen om segregatie aan te pakken, omdat zij de basisschool voor hun kinderen kiezen.' Draagvlak onder ouders is daarom essentieel. Haest en Walraven noemen verschillende methoden om ouders bij de beleidsvorming te betrekken: een serie van gesprekken en openbare debatten, actieve ouders benaderen via ouderraden, medezeggenschapsraden, bestaande ouderinitiatieven of mogelijke platforms van allochtone ouders.

5.1.2 Communicatieve maatregelen

Stimuleren, ondersteunen en faciliteren van ouderinitiatieven

Het idee van ouderinitiatieven is dat ouders hun kinderen samen met anderen als groep inschrijven, om zo de leerlingenpopulatie van de school van karakter te doen veranderen. Daarmee kunnen ze een signaal afgeven aan andere ouders en hen verleiden ook voor de school te kiezen. Dergelijke ouderinitiatieven zijn strikt genomen geen beleidsmaatregelen. Het beleid zit in het stimuleren, ondersteunen of faciliteren van dergelijke initiatieven.

We volstaan hier met het bespreken van één voorbeeld, er zijn er veel meer.¹¹ De gemeente Rotterdam ondersteunt groepen autochtone ouders in een omgeving met te zwarte scholen om ouderinitiatieven te starten en doet dit ook bij allochtone ouders in een omgeving met te witte scholen (Onderwijsraad 2005). De gemeente informeert ouders en scholen op wijkniveau en laat ze daar praten over hun schoolkeuze (zie paragraaf 5.1.1 over het belang van ouderbetrokkenheid). Eerdere ervaringen met ouderinitiatieven op een Rotterdamse school (Vierambacht) lieten zien dat in het eerste jaar een aantal autochtone ouders hun kind aanmeldde en de school kon starten met één gemengde kleutergroep, met zowel gewichten- als niet-gewichtenleerlingen. De ouderinitiatieven

¹⁰ Voor Amsterdam en Rotterdam, zie www.gemengdescholen.nl; voor Driebergen, zie Onderwijsraad (2005).

¹¹ Zie onder meer de website www.gemengdescholen.nl. In Utrecht is onder meer het ouderinitiatief rond de Parkschool in positieve zin besproken (Onderwijsblad 2 juni 2007).

werden geflankeerd door andere maatregelen (zie paragraaf 5.1.3 over prikkelende maatregelen), zoals extra investeringen in methodes en goede leerkrachten. Het ouderinitiatief lijkt te werken: de instroom groeit gestaag. Ouders maken een bewuste keuze voor de school. De toename van het aantal autochtone leerlingen gaat niet ten koste van allochtone leerlingen, de school groeit en er komen ook meer allochtone ouders met een hogere opleiding. Het blijkt ook dat ouders van Turkse en Marokkaanse afkomst steeds vaker de school binnenkomen, omdat zij ook andere ouders de school binnen zien gaan. Dit wordt gezien als een positief neveneffect. De Onderwijsraad benoemt een aantal succesfactoren in deze Rotterdamse casus:

- De samenstelling van het team is zeer belangrijk: ambitieus, enthousiast, divers in afkomst en leeftijd (flankerend beleid).
- Fasegewijze menging, zodat de leerkrachten leren omgaan met de nieuwe situatie en hun nieuwe leerlingen.
- Ouderinitiatief is niet afgedwongen, hooguit gestimuleerd.
- Ouders worden medeverantwoordelijk gehouden voor het succes.
- Een open school (ouders kunnen op ieder moment van de dag naar binnen om rond te kijken) met veel aandacht voor communicatie met ouders.
- Goed onderwijs, onder meer door goede na- en bijscholing van docenten en nieuwe lesmethoden.
- De omgeving is een gemengde wijk (zonder gemengde wijken geen gemengde scholen).

Als het gaat om faalfactoren wordt voornamelijk gewezen op een aantal gespiegelde kanten van de succesfactoren: het ontbreken van goede informatie en een onvoldoende kwaliteit van onderwijs.

Door de verhalen van alle ouders die betrokken zijn bij een ouderinitiatief samen te voegen en te analyseren, is het mogelijk om meer in het algemeen succes- en faalfactoren van ouderinitiatieven te destilleren (Haest en Walraven, 2007). Een belangrijke succesfactor is in de eerste plaats de bekendheid van de school in de buurt. Die kan op verschillende manieren vergroot worden, bijvoorbeeld door gerichte informatievoorziening, het betrekken van de school bij activiteiten in de buurt en het gebruik maken van lokale media. In de tweede plaats dient het ouderinitiatief zelf zo breed mogelijk bekend te worden gemaakt. Ook hiervoor zijn verschillende communicatiemiddelen denkbaar. Ouders met jonge kinderen kunnen op 'vindplekken' worden aangesproken. In de derde plaats is een aantrekkelijke school met bijzondere en leuke activiteiten door het jaar heen een succesfactor. In de vierde plaats is het van belang een vinger aan de pols te houden door te evalueren en betrokkenen te informeren over de voortgang. In de vijfde plaats moet de school voor geïnteresseerde ouders bereikbaar zijn, niet alleen fysiek, maar ook langs andere wegen (digitaal, via schriftelijke informatie). Tot slot is het zaak de betrokkenheid van de actieve ouders te borgen, zodat zij ambassadeurs van de school blijven en daarnaast actief mee blijven denken over een aantrekkelijke school.

In algemene zin worden ouderinitiatieven als succesvol gezien bij het tegengaan van segregatie. Voor deze conclusie bestaat evenwel geen harde cijfermatige onderbouwing. Wel is het zo dat het relatief grote aandeel in ouderinitiatieven van de gemeente Rotterdam als een indicatie kan worden gezien voor het belang van de gemeentelijke rol in het stimuleren, ondersteunen en faciliteren van ouderinitiatieven. De gemeente Rotterdam voert hier al langere tijd actief en gericht beleid op.

Informatievoorziening

We hebben geen wetenschappelijk onderzoek aangetroffen over de effecten van een betere informatievoorziening op het tegengaan van segregatie. We moeten hier volstaan met een beschrijving van wat er mogelijk is. Daarvoor hebben we vooral gekeken naar Haest en Walraven (2007). Zij stellen onder meer voor om ouders die op wachtlijsten van populaire scholen staan en in een andere wijk wonen dan de betreffende school, aan te schrijven en ze te informeren over scholen in de eigen wijk. Als dit gebeurt door middel van een bijeenkomst, is er tevens de mogelijkheid dat zij andere ouders uit de wijk ontmoeten - wat wellicht kansen biedt voor het stimuleren van ouderinitiatieven.

Rotterdam organiseert zogenaamde schoolcarrouzels. Met een groep ouders uit een zelfde buurt worden alle scholen in de buurt gezamenlijk bezocht. Scholen kunnen zichzelf dan (kort) presenteren en profileren. Ook langs deze weg worden ouders samengebracht. Zij zien dan niet alleen de scholen, maar ook elkaar en de mogelijkheid ontstaat van een gezamenlijke aanmelding van ouders/verzorgers uit de buurt op één school. Ondersteuning van dergelijke initiatieven is dan aan te bevelen.

Ook kan er voor gekozen worden om alle ouders te informeren over het aanbod aan basisonderwijs bij hun in de buurt, zoals in Utrecht al gebeurt met de brief voor ouders op het moment dat hun kinderen twee jaar worden. In dezelfde lijn ligt een scholenbrochure waarin alle scholen zichzelf presenteren. Daarnaast kan gerichte informatie verstrekt worden aan ouders die activiteiten willen ontplooiën om segregatie tegen te gaan.

Dergelijke voorlichting aan ouders kan wel onbedoelde neveneffecten hebben. Zo stelt Jungbluth (2003) dat door voorlichting ouders juist bewuster gaan kiezen en daardoor mogelijk niet voor de (zwarte) buurtschool die zij oorspronkelijk wel op het oog hadden.

5.1.3 Prikkelende maatregelen

Prikkelende maatregelen (maatregelen die ouders verleiden om voor bepaalde scholen te kiezen door bijvoorbeeld het aantrekkelijker maken van de school) worden in de grijze literatuur wel veel genoemd als het gaat om het tegengaan van segregatie. Tegelijkertijd wordt nauwelijks beschreven waar het dan concreet om gaat. Over de effecten van dergelijke maatregelen is al helemaal niets bekend. Wellicht heeft de geringe aandacht te maken met het feit dat bijvoorbeeld het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs en het zo aantrekkelijk mogelijk maken van de school doelstellingen zijn die los gezien kunnen worden van het tegengaan van segregatie. Het zijn immers doelstellingen die alle leerlingen aangaan en waar zij allemaal baat bij hebben.

Niettemin wordt een voldoende kwaliteit van het onderwijs wel als noodzakelijke voorwaarde gezien voor succesvol beleid gericht op het tegengaan van segregatie. Zoals Haest en Walraven (2007) stellen: 'Ouders verleiden om de blik bij het kiezen van een school te verbreden heeft alleen zin, wanneer ook de gemengde en zwarte scholen die je in beeld wilt brengen van voldoende kwaliteit zijn.' Zij wijzen in dit verband op mogelijke aanknopingspunten die het onderwijskansenbeleid biedt. Concreet noemen zij het inzetten op adaptief onderwijs, het versterken van de naschoolse opvang (extra aanbod gericht op een brede ontwikkeling van kinderen), het brede schoolconcept

waarin verschillende buitenschoolse voorzieningen met de school een doorlopende pedagogische lijn realiseren en voor- en vroegschoolse educatie (vve). Vve kan de segregatie (onbedoeld) versterken (zie paragraaf 5.1.4), maar kan ook bijdragen aan voldoende basisniveau in gemengde groepen.

5.1.4 Regulerende maatregelen

Juridische grenzen en belemmeringen

Alvorens we ingaan op mogelijke regulerende maatregelen en de effecten daarvan, besteden we eerst aandacht aan de juridische aspecten daarvan.

Wetgeving en uitspraken van de Commissie Gelijke Behandeling leiden tot de conclusie dat regulerende maatregelen op basis van alleen etniciteit in strijd zijn met de Algemene wet gelijke behandeling (zie Peters, 2008). Spreiding op grond van achterstanden is daarentegen wel mogelijk. In dat geval moet volgens de Commissie Gelijke Behandeling aantoonbaar zijn dat de gedwongen spreiding op basis van achterstand uiteindelijk ten goede komt aan de betreffende ouders en leerlingen.¹² Het is nog wel de vraag in hoeverre vaststaat dat een gemengde school een positieve invloed heeft op de onderwijsprestaties van achterstandsleerlingen of dat zo'n school meer dan niet-gemengde scholen bijdraagt aan integratie (zie hoofdstuk 3). Dat maakt regulerende maatregelen ook op basis van achterstanden juridisch niet geheel onkwetsbaar. Niettemin is er tot op heden geen jurisprudentie waarin in verschillende gemeenten getroffen regulerende maatregelen op basis van (leer)achterstanden als onhoudbaar zijn beoordeeld. De Commissie Gelijke Behandeling heeft in 2006 geoordeeld dat het de gemeente Utrecht toegestaan was de toelating van kinderen tot de voorschool te baseren op het opleidingsniveau van de ouders (Peters, 2008).

Er gelden specifieke regels omtrent bijzonder en openbaar onderwijs (Peters, 2008). Een bijzondere school heeft de vrijheid om leerlingen op grond van de levensbeschouwelijke richting te weigeren als die niet overeenstemt met de doelstelling van de bijzondere school. Deze toelatingenvrijheid is aan grenzen gebonden. De school kan wel van ouders verlangen dat de grondslag van de school wordt gerespecteerd.

12 Een spreidings- en toelatingsbeleid waarbij de nationaliteit van (één der) ouders als criterium gebruikt wordt, kan ook naar het oordeel van de Onderwijsraad (2005) juridisch niet door de beugel. Dergelijk beleid maakt inbreuk op het verbod om onderscheid te maken naar nationale en etnische herkomst. Gesteld zou kunnen worden dat dergelijk beleid aan te merken is als een vorm van voorkeursbeleid gericht op zwakkere groeperingen (artikel 2 lid 3 AWGB, artikel 5 Richtlijn 2000/43/EG), maar volgens de Onderwijsraad is dat juridisch niet houdbaar. Zo is bijvoorbeeld moeilijk aannemelijk te maken dat allochtone leerlingen en ouders bevoordeeld worden door hen op de school van hun keuze te weigeren, met het argument dat dit voor de groepering waartoe zij behoren zo goed is. Ook de Onderwijsraad concludeert dat (taal) achterstand onder voorwaarden wel houdbaar is als criterium voor regulerende maatregelen. In dat geval moet aangetoond worden dat de concentratie van achterstandsleerlingen nadelige gevolgen heeft voor de onderwijskwaliteit, dat er geen andere mogelijkheden zijn dan regulerende maatregelen, dat de voorgestelde maatregel valide is en dat er een mogelijkheid is tot opwaartse mobiliteit - leerlingen moeten uit de achterstandscategorie kunnen komen.

Op basis van jurisprudentie kan worden geconcludeerd, zo stelt Peters (2008), dat het bijzonder onderwijs ook een dwingend schoolwijkenbeleid kan voeren. Het openbaar onderwijs beschikt niet over deze bevoegdheid. Ouders die hun kind aanmelden bij het bijzonder onderwijs kunnen geen beroep aantekenen tegen de beslissing dat hun kind wordt geweigerd, tenzij zou blijken dat het bestuur niet in redelijkheid tot de beslissing heeft kunnen komen. Openbare scholen zijn toegankelijk voor alle kinderen, zonder onderscheid naar godsdienst of levensovertuiging. Wel kunnen beperkende maatregelen worden getroffen op andere gronden dan godsdienst of levensovertuiging.

De afspraken over regulerende maatregelen tussen scholen en de gemeente kunnen in de vorm van niet-vrijblijvende afspraken (convenanten) vastgelegd worden (zie paragraaf 5.1.1). Het nakomen van dergelijke afspraken is echter niet juridisch afdwingbaar.

Regulerende maatregelen: algemeen

Bij het vormgeven van beleid om segregatie tegen te gaan kunnen verschillende beleidskeuzes botsen (Onderwijsraad 2005): de keuzevrijheid van ouders versus dwingende spreiding; de autonomie van schoolbesturen versus de gemeentelijke taak op het gebied van het bevorderen van integratie. De Onderwijsraad wijst op het belang van daadkracht, maar tevens op het adagium 'bezint eer ge begint'. Goedbedoelde maatregelen kunnen het tegendeel opleveren van wat beoogd werd en dit kan leiden tot ongewenste neveneffecten. In de Verenigde Staten droegen de omvangrijke 'desegregation' programma's vermoedelijk bij aan de witte vlucht naar de 'suburbs'.

Er kan dus een spanning bestaan tussen regulerende maatregelen en de keuzevrijheid van ouders. Ladd, Fiske en Nuijs (2009) plaatsen het segregatieprobleem nadrukkelijk in het perspectief van deze keuzevrijheid. Zij komen tot de bevinding dat er in landen met keuzevrijheid van ouders ('parental choice') meer segregatie is. Ouders uit bevoorrechte groepen worden daarbij door een aantal motieven bewogen: kwaliteit van onderwijs, 'neutral ethnocentrism' (voorkeur voor eigen groep) en 'outgroup avoidance' (vermijden van de andere groep). In Nederland was dat eerder minder zichtbaar door de verzuiling, maar met de komst van grote groepen migranten is dat snel veranderd en het lager onderwijs is nu sterk gesegregeerd. *'Our data show that segregation by immigrant status in primary schools is already high in the Netherlands - and as high or higher than in many cities in the U.S. - and that segregation continues to rise in many cities despite little or no increase in the proportion of immigrants in the school age population.'* Deze situatie van sterke segregatie wordt voor een niet onbelangrijk deel veroorzaakt door woonsegregatie. Over de effecten van het tot nu toe gevoerde beleid om segregatie tegen te gaan, zijn Ladd, Fiske en Nuijs (2009) helder: *'Although a number of efforts have been initiated to reduce segregation, especially in the countries largest cities, these efforts have thus far shown little success.'*

De Onderwijsraad (2005) wijst er ook op dat scholen met veel achterstandsleerlingen niet noodzakelijk veel voelen voor regulerende spreidingsmaatregelen. Omdat zij hun methoden en aanpak hebben aangepast aan hun specifieke leerlingenpopulatie behalen zij goede resultaten (vgl. de specialisatiehypothese in paragraaf 3.1). Het risico van spreidingsbeleid is dat achterstandsleerlingen naar scholen moeten die minder zijn toegesneden op de specifieke situatie van deze leerlingen en omgekeerd dat gespecialiseerde scholen onvoldoende zijn toegerust voor niet-achterstandsleerlingen.

Dubbele wachtlijsten

Bij basisschool De Pijler in Rotterdam is gewerkt met het instrument van de dubbele wachtlijst (Rutten en Peters, 2005). Omdat het aantal aanmeldingen het aantal plaatsen te boven ging, was er een wachtlijst. Vanaf 2002 werd gewerkt met een dubbele wachtlijst, waarmee leerlingen in een verhouding van 60% autochtoon - 40% allochtoon werden toegelaten. Allochtone ouders hebben, gezien de samenstelling van de wijk, evenveel kans als autochtone ouders om hun kind op de school te krijgen. Gedurende de jaren dat op basisschool De Pijler is gewerkt met de dubbele wachtlijst is er weinig veranderd voor de school. De verhouding 60% autochtone en 40% allochtone leerlingen is in stand gebleven. De school krijgt nog steeds veel meer aanmeldingen dan er plaatsen zijn; van beide wachtlijsten moeten er dus ouders worden teleurgesteld omdat er voor hun kind geen plek is op de school. Belangrijk bij de totstandkoming van de dubbele wachtlijst was de betrokkenheid van de ouders uit de medezeggenschapsraad. Daarnaast is er veel aandacht besteed aan informatie en communicatie. Het hanteren van dubbele wachtlijsten werkt alleen in een gemengde wijk. Bovendien moet het om een populaire school gaan, die meer aanmeldingen krijgt dan dat er plaatsen zijn. Overigens heeft het hanteren van het criterium autochtoon/allochtoon door De Pijler juridisch geen stand gehouden.

Ook op de Utrechtse christelijke basisschool De Fakkel is gewerkt met een dubbele wachtlijst (Rutten en Peters, 2005). Deze school werd toen hij overstapte op het daltonstelsel steeds aantrekkelijker voor de witte ouders in de wijk, maar ook buiten de wijk. Omdat de school niet verder wilde groeien, werd gekozen voor een dubbele wachtlijst, waarbij een derde deel van de plaatsen werd gereserveerd voor allochtone leerlingen. Rutten en Peters stellen: '...het systeem functioneert naar tevredenheid.' Andere voorbeelden van scholen die met dubbele wachtlijsten werken zijn niet bekend.

Vast aanmeldmoment en centraal aanmeldpunt

In diverse Nederlandse gemeenten wordt gewerkt - vaak nog experimenteel - met het reguleren van de aanmelding van kinderen door een vast aanmeldmoment en/of een centraal aanmeldpunt (Peters, 2008). De kern hierbij is dat leerlingen in een bepaalde leeftijdscategorie op eenzelfde moment worden toegelaten tot de basisschool. Het is bekend dat hoger opgeleide en autochtone ouders hun kinderen gemiddeld op een jongere leeftijd aanmelden dan laagopgeleide en allochtone ouders (zie ook paragraaf 4.3). Door een vast aanmeldmoment hebben alle ouders gelijke kansen, zo is de gedachte. Daardoor zouden er in gemengde wijken ook eerder gemengde scholen ontstaan die een afspiegeling vormen van de wijk.

In Nijmegen hebben de schoolbesturen en de gemeente een convenant gesloten, met daarin richtinggevende afspraken over het terugdringen van segregatie (Peters, 2008).¹³ De afspraken omvatten een pakket aan maatregelen, gericht op 'gunstige' schoolsamenstellingen, een eerlijk en transparant plaatsingsbeleid en duidelijke voorlichting over plaatsing en onderwijsaanbod, zodat ouders een bewuste schoolkeuze kunnen maken. Uitgangspunten in het beleid zijn gemaximeerde leerlingaantallen op school, alsmede het benoemen van voedingsgebieden van scholen. Er zijn regels over-

13 Dit convenant is gekoppeld aan de overeenkomst doordecentralisatie onderwijshuisvesting.

eengekomen waarmee aanname en toelating via een centraal aanmeldpunt geleid worden. Kinderen mogen pas vanaf drie jaar worden ingeschreven. Het systeem functioneert pas sinds 2009, er zijn geen cijfers over de mate van doelbereiking en de effectiviteit.

Ook in Amsterdam wordt met vaste aanmelding gewerkt, gebaseerd op het Amerikaanse systeem van *controlled choice* - waarover verderop in deze paragraaf meer (Paulle et al., 2008). Het blijkt dat ook in gemengde buurten in Amsterdam een aanzienlijk deel van de kinderen naar basisscholen gaat met een oververtegenwoordiging aan kansrijke of kansarme leerlingen. Deze situatie willen schoolbesturen en gemeente doorbreken, met als uitgangspunt dat de prestaties van kansrijke kinderen daar niet onder lijden en zonder een zogenaamde 'witte' en/of 'middenklasse vlucht' te veroorzaken. Drie stadsdelen in Amsterdam West hebben gevraagd om een haalbaarheidsstudie. Het probleem wordt nadrukkelijk niet benaderd vanuit het perspectief 'zwarte scholen', maar vanuit de invalshoek 'kansarme scholen'. Uit de drie stadsdelen is het stadsdeel Oud-West geselecteerd als het meest kansrijke voor een *controlled choice* aanpak. In het kader van het haalbaarheidsonderzoek zijn interviews afgenomen bij en enquêtes gehouden onder ouders in Oud-West en Westerpark, waarbij zij ook werden geïnformeerd over de aanpak. Dit leidde tot draagvlak bij een groot deel van de ouders. Ook schooldirecties en -besturen werden uitvoerig geïnformeerd. Het onderzoek van Paulle et al. (2008) wijst uit dat 'een aangepaste en goed geïmplementeerde *controlled choice* interventie de basis (kan) leggen voor een nieuwe situatie die minder stress oplevert voor ouders en die gunstig is voor kansarme leerlingen zonder dat de leerprestaties van kansrijke leerlingen negatief beïnvloed worden.' Op basis van de conclusies van het onderzoek wordt bekeken welk scenario zal worden gevolgd.

De zojuist beschreven Amsterdamse aanpak is gebaseerd op het in Cambridge, Massachusetts (VS), gehanteerde systeem van *controlled choice* (Fiske 2002). Daar werkt dit systeem. De aanpak bestaat uit voorlichting aan ouders over de verschillen tussen de scholen, waarbij ze actief worden gestimuleerd om ook op de scholen zelf informatie in te winnen. De eerste, tweede en derde voorkeur voor een school geven ouders van aanstaande basisschoolleerlingen door aan een centraal inschrijfpunt. Ouders maken meer kans op plaatsing naarmate ze dichter bij de school wonen en er al oudere broers en zussen op school zitten. Bij de plaatsing wordt ook gekeken naar de sociaaleconomische positie van ouders: er wordt rekening gehouden met de hoeveelheden kansarme en kansrijke kinderen. Alle scholen moeten uiteindelijk niet meer dan 10% meer of minder kansarme kinderen hebben dan er in het district wonen. Fiske betoogt dat de vlucht van de middenklasse is gekeerd en dat kinderen uit middenklassegezinnen weer vaker naar openbare scholen gaan.

In Deventer waren twee binnenstadsscholen lange tijd zeer populair, ook bij ouders van buiten de binnenstad. De schoolbesturen en gemeente probeerden dit te keren en te bevorderen dat ouders een school in hun eigen wijk kozen (Kenniscentrum gemengde scholen, s.a.). De invoering van een centraal aanmeldmoment moest verbetering brengen. Uitgangspunt daarbij was dat de keuzevrijheid van ouders overeind bleef. Dit beleid, waarbij ouders hun kind op een centraal moment aanmelden en kinderen uit de buurt voorrang hebben, heeft zijn uitwerking: meer leerlingen gaan in de eigen wijk naar school. Ouders lijken vaker voor een school in de buurt te kiezen, waardoor ook meestal de eerste voorkeur gehonoreerd werd (in meer dan 97% van de gevallen).

De aanpak komt erop neer dat ouders hun kinderen op een vast moment (voor 1 februari) aanmelden bij de school van hun keuze. Daarover ontvangen ouders met kinderen die het schooljaar daarop vier worden aan het eind van het kalenderjaar uitgebreide informatie. De schoolbesturen bespreken vervolgens de aanmeldingen van leerlingen van buiten het voedingsgebied - kinderen van binnen het voedingsgebied worden geplaatst. Kinderen met broers en zussen op school krijgen voorrang. Voor 1 mei krijgen de ouders te horen of hun kind wel of niet geplaatst kan worden op de school van hun eerste keuze. Ouders die hun eerste voorkeur niet gehonoreerd zien, worden door de schoolbesturen met elkaar in contact gebracht en gezamenlijk geïnformeerd over alternatieven, waarbij zij eventueel door de school besturen worden ondersteund.

Het Kenniscentrum gemengde scholen noemt een aantal voorwaarden waarmee rekening dient te worden gehouden, willen centrale aanmeldinitiatieven kans van slagen hebben (Kenniscentrum gemengde scholen, s.a.). In de eerste plaats dient vanuit concurrentieoverwegingen de meerderheid van de schoolbesturen en scholen mee te doen. In de tweede plaats is het zaak om waar mogelijk afdwingbare afspraken te maken. Vrijblijvende convenanten op dit vlak worden in de praktijk niet nagevolgd en de gemeentelijke overheid heeft geen doorzettingsmacht. In de derde plaats is informatie aan en communicatie met ouders van groot belang. Tot slot moeten er binnen de aangewezen wijken voldoende keuzemogelijkheden zijn voor de ouders.

Postcodebeleid

Maatregelen die de aanmelding van leerlingen binden aan de wijk waar zij wonen, zijn impliciet hierboven al aan de orde geweest bij een vast aanmeldmoment en *controlled choice*. Het centrale idee bij postcodebeleid is dat kinderen die in de nabijheid van de school wonen, voorrang genieten bij de inschrijving. Dat speelt natuurlijk alleen als een school meer aanmeldingen krijgt dan er plaatsen zijn, dat wil zeggen, vooral bij populaire scholen. Postcodebeleid kan vorm krijgen door het accepteren van kinderen uit de buurt van de school en het op een wachtlijst plaatsen van leerlingen die niet uit de buurt van de school komen. Postcodebeleid is een regulerende maatregel die, in tegenstelling tot de hiervoor behandelde regulerende maatregelen, voor één school waarvan de leerlingenpopulatie geen afspiegeling is van de wijk kan worden ingesteld.

Maximeren van leerlingaantallen op populaire scholen

Een andere maatregel is het maximeren van het aantal leerlingen op populaire scholen. Deze scholen groeien dan niet ongelimiteerd door. Dit dwingt (ouders van) kinderen die niet meer geplaatst kunnen worden om naar andere scholen uit te wijken. Ook deze regulerende maatregel kan tot een enkele (populaire) school worden beperkt.

Voor- en vroegschoolse educatie

Het beleid rond voor- en vroegschoolse educatie (vve) werkt mogelijk belemmerend bij het tegengaan van segregatie (Onderwijsraad, 2005; Van Kampen et al., 2005). Gemeenten ontvangen van de rijksoverheid een bedrag voor voorschoolse programma's met de resultaatverplichting om minimaal 50% van de achterstandsl leerlingen te bereiken. Dit doel is makkelijker en tegen minder kosten te bereiken door in te zetten op voorschoolse voorzieningen met een hoog percentage achterstandsl leerlingen. Gemengde groepen kosten namelijk meer geld als tegelijkertijd de 50%-norm dient te

worden gerealiseerd. Peuters uit de doelgroep worden vaker aangemeld voor scholen met veel achterstandsleerlingen, waardoor er vaak voor gekozen wordt om aan deze scholen een voorschool te koppelen. Indien ouders van deze kinderen worden gestimuleerd om hun kind in te schrijven voor een voorschool, is de kans dus groot dat zij op een school met relatief veel achterstandsleerlingen terecht komen. Als de voorschoolse educatie op die manier wordt ingericht, werkt dat segregatie op de voorschool in de hand en vervolgens ook op basisscholen. De gesegregeerde situatie wordt in stand gehouden.

5.1.5 Effecten van interventies

Is het spreidingsbeleid van gemeenten tot nu toe succesvol geweest? Is de segregatie verminderd? Deze vraag is voorgelegd aan gemeenten die spreidingsbeleid voerden. Veel gemeenten wisten op het moment dat zij bevraagd werden nog niet of hun beleid effecten zou hebben en zo ja, welke (Rutten en Peters 2005). Vooral als het gaat om het effect op de onderwijsprestaties tasten gemeenten in het duister. Het al dan niet voeren van spreidingsbeleid heeft ook geen duidelijk effect op de mate van segregatie; deze blijft ongeveer gelijk. Daarbij is wel de vraag wat er gebeurd zou zijn als de gemeenten geen beleid hadden gevoerd. Onder de gemeenten die inmiddels geen spreidingsbeleid meer voeren, is er niet één waar de segregatie is afgenomen. Daar staat tegenover dat drie van de 16 die wel beleid voeren, een positief resultaat melden. Het is niet duidelijk waar deze constatering van gemeenten op zijn gebaseerd. Het gaat in ieder geval om zogenaamde zelfrapportages, op basis van een zelfgekozen en daardoor per gemeente verschillende definitie van integratie. Het onderzoek van Rutten en Peters levert dus nauwelijks objectieve gegevens over het effect van verschillende beleidsinterventies op de mate van segregatie.

In één van haar handreikingen merkt het Kenniscentrum gemengde scholen op: 'We weten over een effectieve aanpak van segregatie in het basisonderwijs (...) uit onderzoek nog onvoldoende om met een goed onderbouwde aanbeveling te kunnen komen voor een pakket van werkzame maatregelen' (Haest en Walraven, 2007). Niettemin constateert het Kenniscentrum ook dat 'het (...) onterecht (zou) zijn om daaruit de conclusie te trekken dat een gemeente daarom weinig kan of moet doen'.

Neveneffecten beïnvloeding toelatingsbeleid

Het postcodebeleid van een aantal Amsterdamse stadsdelen voor openbare scholen heeft neveneffecten, zo constateren Karsten et al. (2002). Postcodegrenzen (en ook stadsdeelgrenzen) hebben een willekeurig karakter en vallen vaak niet samen met de 'natuurlijke' voedingsgebieden van de scholen. Dit kan ertoe leiden dat kinderen minder kans maken op een school waarvan zij wel in het 'natuurlijke' voedingsgebied wonen. Daarom hanteren sommige scholen in Amsterdam een éénkilometerbeleid: bij te veel aanmeldingen worden alleen kinderen die in een straal van een kilometer rondom de school wonen, toegelaten tot de school.

Ervaringen in het buitenland laten zien dat dwang een averechts effect kan hebben (Herweijer, 2008: 228): als de schoolkeuze wordt gebonden aan de woonlocatie, ontstaat er een verhuisstroom naar wittere wijken. Herweijer is van mening dat, gezien de onzekere opbrengsten van de verschil-

lende maatregelen, dwang een erg zwaar middel is. Vrijwilligheid en draagvlak bij betrokkenen zijn belangrijk, hoewel dat de keerzijde van onzekerheid heeft.

5.2 Bestaande afspraken in Utrecht

Aan de schooldirecties is gevraagd of zij voorrangscriteria hanteren bij de inschrijving van leerlingen. Bijna de helft (8 van de 17) van de directies geeft aan dit te doen (zie tabel 5.1). Het meest genoemde criterium is het al op school zitten van broer en/of zus (7x). Vijf directies hanteren als criterium de volgorde van inschrijven, vier geven voorrang aan leerlingen uit de eigen omgeving. Eén school geeft aan bij tussentijdse inschrijving te kijken naar de vraag of de leerling in de groepsbalans past. Er zijn op dit punt geen opmerkelijke verschillen tussen de wijken.

Tabel 5.1 Voorrangscriteria bij toelating van leerlingen, volgens schooldirecties (aantal directies)

	Zuilen (5)	Lombok/Nw Engeland (4)	Leidsche Rijn (5)	Abstede/ Gansstraat (2)	Totaal (16)
Broer en/of zus zitten al op school	2	1	2	1	7
Volgorde van inschrijven	2	0	2	1	5
Woon- of postcodegebied	1	1	1	1	4
Religieuze achtergrond of affiniteit	0	0	0	0	0
Anders	0	0	1	0	1

Hebben de scholen afspraken met andere scholen of schoolbesturen als zich bij hen ouders aanmelden uit een andere subwijk? Vijf van de schooldirecties zeggen dergelijke afspraken te hebben. Het gaat dan in alle gevallen om het informeren van deze ouders over scholen in hun eigen subwijk, al dan niet van hetzelfde schoolbestuur. Afspraken over het verwijzen van ouders komen veel minder voor. Ook op dit punt zijn er geen opmerkelijke verschillen tussen de wijken, al valt op dat in Abstede/Gansstraat dergelijke afspraken niet bestaan.

Tabel 5.2 Afspraken met andere scholen / schoolbesturen over handelwijze bij aanmelding leerlingen van buiten eigen subwijk, volgens schooldirecties

	Zuilen (5)	Lombok/Nw Engeland (4)	Leidsche Rijn (5)	Abstede/ Gansstraat (2)	Totaal (16)
Afspraken gemaakt	2	1	3	0	5
Ouders informeren over scholen in hun eigen (sub)wijk	1	1	3	0	5
Ouders informeren over scholen zelfde schoolbestuur in hun eigen (sub)wijk	2	1	2	0	5
Ouders verwijzen naar school in hun eigen (sub)wijk	0	0	1	0	1
Ouders verwijzen naar school zelfde schoolbestuur in hun eigen (sub)wijk	1	1	0	0	2

Zes van de 16 scholen geven aan dat er rond hun school sprake is van ouderinitiatieven die tot doel hebben om de samenstelling van de leerlingenpopulatie op school te beïnvloeden. Daarvan zijn er drie in Lombok/Nieuw Engeland, twee in Leidsche Rijn en één in Zuilen. In Abstede/Gansstraat is volgens de beide directies geen sprake van ouderinitiatieven. De meeste van deze initiatieven lopen al geruime tijd (drie jaar of langer, één zelfs 10 jaar), terwijl er één onlangs is gestart. Twee van de zes directies kennen aan de ouderinitiatieven een sterk effect toe. Vier directies kennen een gering effect toe, maar drie van deze directies zijn wel verwachtingsvol voor de toekomst.

Als directies gevraagd wordt naar hun tevredenheid over de huidige aanmeldprocedure, dan valt op dat 13 van de 16 directies zeer of tamelijk tevreden zijn. Twee directies (in Zuilen en in Leidsche Rijn) zijn tamelijk ontevreden, en één directie (in Abstede/Gansstraat) is zeer ontevreden.

5.3 *Draagvlak voor maatregelen*

Aan de schooldirecties is gevraagd hoe belangrijk zij het vinden dat de leerlingenpopulatie van de school een afspiegeling is van de bevolkingssamenstelling van de wijk. Van de 16 directies die deze vraag hebben beantwoord, zeggen er 10 dit zeer belangrijk te vinden, 5 vinden het tamelijk belangrijk en slechts één directie vindt het tamelijk onbelangrijk.

Vervolgens vroegen we hen wat naar hun idee wenselijke maatregelen zijn om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan (tabel 5.3). Er springen enkele maatregelen uit. In de eerste plaats een betere voorlichting aan ouders: door bijna alle directies genoemd en ook het vaakst (5x) als meest effectieve maatregel. Het bevorderen van ouderinitiatieven (13x) en een vaste leeftijd voor aanmelding (12x) worden ook vaak genoemd, maar minder vaak als meest effectief. Een convenant tussen gemeente en schoolbesturen waarin zij onderling afspraken maken (11x), wordt net iets minder vaak genoemd (11x), maar wordt wel door relatief veel directies (4) als meest effectieve maatregel gezien. Postcodebeleid op het niveau van de gemeente dan wel van schoolbesturen kan ook op de steun van een aanzienlijk deel van de directies rekenen, maar wordt minder vaak als meest effectief gezien. Een centraal stedelijk aanmeldpunt en het bevorderen van fusies tussen scholen vinden weinig tot geen steun onder directies. De verschillen tussen directies uit de verschillende onderzoekswijken zijn niet opmerkelijk.

Tabel 5.3 Oordelen over wenselijkheid van maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan, door schooldirecties (wenselijk of zeer wenselijk, en meest effectieve maatregel)

	Zuilen (5)		Lombok/ Nw Eng (4)		Leidsche Rijn (5)		Abstede/ Gansst (2)		Totaal (16)	
	wenselijk	meest effectief	wenselijk	meest effectief	wenselijk	meest effectief	wenselijk	meest effectief	wenselijk	meest effectief
Vaste leeftijd aanmelding	4	1	4	0	3	0	1	0	12	1
Centraal stedelijk aanmeldpunt	1	0	2	1	0	0	0	0	3	1
Postcodebeleid bindend voor (meeste) schoolbesturen	3	1	3	0	3	0	0	0	9	1
Postcodebeleid schoolbestuur	2	0	3	0	1	0	0	0	6	0
Fusies scholen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Convenant gemeente- schoolbesturen	4	2	3	1	4	1	0	0	11	4
Bevorderen ouderinitiatieven	4	0	4	0	4	1	1	1	13	2
Betere voorlichting ouders	4	1	4	1	5	2	2	1	15	5
Anders	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1

Onder 'Anders' worden genoemd: huisvestingsbeleid (woningen), gericht buurtonderzoek en 'afschaffen van verzuiling'.

Wat vinden ouders goede maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan? Het beeld dat uit tabel 5.4 prijst, is vrij helder. Een aantal maatregelen kan op de steun rekenen van een ruime meerderheid van de ouders: betere voorlichting over scholen in de wijk, het bevorderen van ouderinitiatieven, maar ook een vast inschrijfmoment. Het maken van afspraken tussen scholen over het weigeren van kinderen uit andere wijken wordt door 40% van de ouders gesteund, tegelijkertijd vindt 55% dit geen goed idee. Een centraal inschrijfpunt wordt door nog minder ouders gesteund. Fusies van scholen zien ouders helemaal niet zitten.

Tabel 5.4 Oordelen van ouders over mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan, volgens ouders (n=817) (gewogen percentages)

	Heel goed idee	Redelijk goed idee	Redelijk slecht idee	Heel slecht idee	Heb ik geen mening over
Een vast inschrijfmoment, bijv. op tweejarige leeftijd (kinderen kunnen niet eerder worden ingeschreven)	32	35	10	8	15
Afspraken tussen scholen dat zij geen kinderen uit andere wijken inschrijven	15	25	29	26	5
Eén centraal punt in Utrecht waar kinderen worden ingeschreven en dat ervoor zorgt dat zij zoveel mogelijk in hun eigen wijk naar school gaan	13	19	24	38	6
Betere voorlichting aan ouders over scholen in hun wijk	36	47	6	2	9
Fusies van scholen	3	12	28	39	17
Bevorderen van initiatieven van ouders om kinderen in hun eigen wijk naar school te laten gaan	26	45	11	7	11

Tabel 5.5 wijst uit dat de etniciteit en het opleidingsniveau van ouders weinig invloed hebben op hun oordelen over de eventueel te nemen maatregelen. Uitzonderingen zien we bij het centrale aanmeldpunt en het fuseren van scholen. Laagopgeleide ouders steunen een centraal aanmeldpunt beduidend vaker dan overwegend hoogopgeleide ouders. Het fuseren van scholen kan onder allochtonen op meer steun rekenen dan onder autochtonen en onder laagopgeleiden meer dan onder de overige ouders. Overigens blijft in alle gevallen een meerderheid van de groepen ouders tegen het fuseren van scholen.

Tabel 5.5 Oordelen van ouders over mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan, naar etniciteit en hoogste opleiding ouders (% heel goed en redelijk goed idee / % redelijk slecht en heel slecht idee) (totaalpercentage gewogen)

	Etniciteit (n=663)		Opleiding ouders (n=816)			Totaal (n=817)
	autochtoon	allochtoon	laag	middelbaar	hoog	
Een vast inschrijfmoment, bijv. op tweejarige leeftijd (kinderen kunnen niet eerder worden ingeschreven)	68 / 21	66 / 15	65 / 11	66 / 15	68 / 22	67 / 18
Afspraken tussen scholen dat zij geen kinderen uit andere wijken inschrijven	40 / 56	34 / 58	40 / 54	39 / 52	39 / 58	39 / 56
Eén centraal punt in Utrecht waar kinderen worden ingeschreven en dat ervoor zorgt dat zij zoveel mogelijk in hun eigen wijk naar school gaan	27 / 68	35 / 61	44 / 47	34 / 57	26 / 69	31 / 63
Betere voorlichting aan ouders over scholen in hun wijk	83 / 8	83 / 7	86 / 6	81 / 8	83 / 8	83 / 7
Fusies van scholen	9 / 75	21 / 59	33 / 50	16 / 58	9 / 76	15 / 67
Bevorderen van initiatieven van ouders om kinderen in hun eigen wijk naar school te laten gaan	75 / 15	61 / 25	63 / 23	68 / 17	74 / 17	71 / 18

Als we het draagvlak voor de verschillende maatregelen tussen de wijken vergelijken, vallen een paar dingen op (zie tabel 5.6). Een vast inschrijfmoment kan in alle wijken op de steun van een meerderheid van de ouders rekenen, maar in Lombok/Nieuw Engeland is deze steun nog beduidend groter. Het postcodebeleid van scholen kan nergens op grote steun rekenen, maar wordt in Abstede/Gansstraat door een nog grotere groep ouders afgewezen. Ook voor een centraal aanmeldpunt vinden we geringe steun; veruit het minst in Lombok/Nieuw Engeland en Abstede/Gansstraat. Tegen fusies van scholen wordt overal negatief aangekeken, het meest in Leidsche Rijn en Abstede/Gansstraat. Tot slot kan ook het bevorderen van ouderinitiatieven in Abstede/Gansstraat op de minste steun rekenen, alhoewel nog wel van een meerderheid van de ouders. In het algemeen valt op dat er onder de ouders in Abstede/Gansstraat weinig draagvlak is voor maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan.

Tabel 5.6 Oordelen van ouders over mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan, naar wijken (% heel goed en redelijk goed idee / % redelijk slecht en heel slecht idee) (gewogen percentages)

	Zuilen	Lombok/ Nw Eng	Leidsche Rijn	Abstede/ Gansstr	Totaal (n=579)
Een vast inschrijfmoment, bijv. op tweejarige leeftijd (kinderen kunnen niet eerder worden ingeschreven)	64 / 21	81 / 11	64 / 18	65 / 11	67 / 18
Afspraken tussen scholen dat zij geen kinderen uit andere wijken inschrijven	37 / 53	40 / 59	49 / 46	24 / 74	39 / 56
Eén centraal punt in Utrecht waar kinderen worden ingeschreven en dat ervoor zorgt dat zij zoveel mogelijk in hun eigen wijk naar school gaan	35 / 55	24 / 73	34 / 60	18 / 73	31 / 63
Betere voorlichting aan ouders over scholen in hun wijk	83 / 3	88 / 8	82 / 9	84 / 4	83 / 7
Fusies van scholen	24 / 55	27 / 64	10 / 73	9 / 76	15 / 67
Bevorderen van initiatieven van ouders om kinderen in hun eigen wijk naar school te laten gaan	68 / 21	79 / 16	75 / 16	54 / 31	71 / 18

Tussen ouders die hebben gekozen voor een school in de eigen wijk en zij die gekozen hebben voor een school buiten de wijk, bestaan bij twee maatregelen verschillen in draagvlak. Dat geldt voor het postcodebeleid van scholen en voor het bevorderen van ouderinitiatieven. Beide maatregelen worden in mindere mate gesteund door ouders die hun kind op een school buiten de wijk hebben ingeschreven.

Tabel 5.7 Oordelen van ouders over mogelijke maatregelen om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan, naar keuze voor school binnen of buiten de wijk (school van eerste voorkeur) (% heel goed en redelijk goed idee / % redelijk slecht en heel slecht idee) (gewogen percentages)

	Schoolkeuze binnen wijk	Schoolkeuze buiten wijk	Totaal (n=779)
Een vast inschrijfmoment, bijv. op tweejarige leeftijd (kinderen kunnen niet eerder worden ingeschreven)	66 / 19	70 / 19	67 / 18
Afspraken tussen scholen dat zij geen kinderen uit andere wijken inschrijven	43 / 51	23 / 73	39 / 56
Eén centraal punt in Utrecht waar kinderen worden ingeschreven en dat ervoor zorgt dat zij zoveel mogelijk in hun eigen wijk naar school gaan	32 / 61	22 / 72	31 / 63
Betere voorlichting aan ouders over scholen in hun wijk	82 / 8	84 / 7	83 / 7
Fusies van scholen	15 / 69	16 / 64	15 / 67
Bevorderen van initiatieven van ouders om kinderen in hun eigen wijk naar school te laten gaan	74 / 14	53 / 36	71 / 18

5.4 Conclusies

Vraag 1: Wat zijn mogelijke interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan en wat is er bekend over de effecten en neveneffecten van deze interventies?

Mogelijke interventies staan genoemd in diverse tabellen en in het literatuuroverzicht. Over de effecten is in het algemeen weinig bekend, zeker in de Nederlandse situatie. Zo hier en daar wordt een succes genoemd. Zeker bij ouderinitiatieven is dat het geval. Maar ook voor een vast aanmeldmoment zijn voorbeelden te vinden die laten zien dat het werkt, of beter: lijkt te werken. De ervaringen met dubbele wachtlijsten zijn ook positief, maar ook deze zijn niet onderbouwd. Er wordt veel gesproken over het belang van een goede informatievoorziening, maar over de effecten tasten we in het duister. Er zijn wel aanwijzingen dat een exclusieve gerichtheid van voorschoolse voorzieningen op achterstandsleerlingen de segregatie in stand houdt of bevordert.

Momenteel worden in verschillende steden *pilots* gedaan waarvan de effecten worden onderzocht; het is waarschijnlijk dat na afloop van deze *pilots* een beter inzicht bestaat in effecten en neveneffecten van interventies.

Het is wel duidelijk dat regulerende maatregelen gebaseerd op etniciteit juridisch geen stand houden. De ervaringen met de dubbele wachtlijsten op basis van etniciteit zijn weliswaar positief, maar dit instrument is juridisch alleen mogelijk op basis van (taal)achterstanden van kinderen. Buitenlands onderzoek wijst uit dat drang of dwang een averechts effect kan hebben, doordat ouders er dan voor kiezen ergens anders te gaan wonen.

Een mogelijk neveneffect van voorlichting is dat doordat ouders beter geïnformeerd zijn, zij eerder zullen kiezen voor toch al populaire scholen.

Een neveneffect van het creëren van gemengde groepen in de voorschoolse educatie is dat aan de taalachterstanden van de achterstandsleerlingen onvoldoende aandacht kan worden besteed.

Vraag 2: Wat zijn de voor- en nadelen van deze interventies?

Regulerende maatregelen lijken in strijd met de vrijheid van schoolkeuze, hetgeen als een belangrijk nadeel van dergelijke maatregelen wordt gezien. De werkwijze in Deventer laat echter zien dat regulerende maatregelen niet noodzakelijkerwijs de vrije schoolkeuze aantasten.

Een nadeel van een aantal regulerende maatregelen - dit geldt niet voor schoolgebonden postcodebeleid of het maximeren van het leerlingenaantal op populaire scholen - is dat (bijna) alle scholen mee moeten doen, omdat er anders oneerlijke concurrentie ontstaat tussen de scholen. Vooral in een situatie met veel schoolbesturen die variëren in grootte kan het lastig zijn om alle besturen mee te krijgen. Het zal veel energie kosten om alle schoolbesturen tot medewerking te bewegen en op één lijn te krijgen.

Het nadeel van het werken met enigerlei vorm van postcodebeleid, al dan niet in samenhang met bijvoorbeeld een vast aanmeldmoment, is dat de aangewezen gebieden niet samenvallen met de 'natuurlijke' voedingsgebieden van de scholen. Bijvoorbeeld omdat kinderen net aan de verkeerde kant van de postcode- of wijkgrens van een bepaalde school wonen, terwijl dit voor hen wel de dichtstbijzijnde en makkelijkst bereikbare school is.

Vraag 3: Wat is onder ouders het draagvlak voor verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?

Ouders beoordelen in ruime meerderheid betere voorlichting en ouderinitiatieven als wenselijk. Maar ook een vast inschrijfmoment kan op steun van ruim tweederde van de ouders rekenen. 39% ziet heil in afspraken tussen gemeente en schoolbesturen over het niet inschrijven van kinderen van buiten de wijk. Een centraal aanmeldpunt wordt door een kleine minderheid gesteund.

Er is wel wat verschil in draagvlak voor de interventies tussen de verschillende wijken. Vooral de relatief geringe steun voor maatregelen in Abstede/Gansstraat valt op, alhoewel ook hier een meerderheid van de ouders een vast aanmeldmoment, ouderinitiatieven en betere voorlichting aan ouders ondersteunt.

Vraag 4: Hoe beoordelen ouders in gemengde wijken de bestaande interventies (voorlichting) van de gemeente Utrecht en hebben deze invloed?

De brief van de gemeente die ouders krijgen als hun kind twee jaar wordt, wordt positief gewaardeerd, maar speelt geen grote rol in de schoolkeuze. Relatief veel ouders geven (ongevraagd) aan dat het moment van verzending (bij het bereiken van de tweejarige leeftijd) eigenlijk te laat is, omdat sommige scholen dan al vol zitten (zie hoofdstuk 4).

Vraag 5: Hoe beoordelen schooldirecties de effectiviteit en wenselijkheid van verschillende typen interventies om te bevorderen dat kinderen in hun eigen wijk naar school gaan?

Schooldirecties oordelen het meest positief over: betere voorlichting (met stip bovenaan), het bevorderen van ouderinitiatieven en een vaste leeftijd voor aanmelding. Relatief veel schooldirecties denken ook dat afspraken tussen schoolbesturen en gemeente, vastgelegd in een convenant, effectief zullen zijn. Postcodebeleid en een centraal aanmeldpunt vinden weinig steun onder de aan dit onderzoek meewerkende schooldirecties.

Vraag 6: Wat zijn, op wijkniveau en op stadsniveau, de te verwachten effecten van de inzet van (een combinatie van) interventies in de gemengde wijken op het al dan niet in de eigen wijk naar de basisschool gaan van kinderen?

Omdat er weinig bekend is over de precieze effecten van de verschillende interventies is het lastig om deze vraag te beantwoorden. Het is wel duidelijk dat indien regulerende maatregelen worden overwogen, deze het beste stadsbreed kunnen worden ingevoerd zodat alle ouders er mee te maken hebben en zij de maatregelen niet kunnen ontduiken door naar andere delen van de stad uit te wijken. Niettemin behouden zij de mogelijkheid om naar buurgemeenten uit te wijken. Het is wel mogelijk om in Utrecht te spreken van twee steden: het 'oude' Utrecht ten oosten van de A2 en het 'nieuwe' Utrecht ten westen van de A2. De fysieke scheiding tussen deze twee steden is relatief groot. Eventueel kunnen regulerende maatregelen in één van beide stadsdelen worden ingevoerd, waarbij dergelijke maatregelen in het oude Utrecht het meest voor de hand liggen gezien de omvang van het probleem.

Communicatieve en prikkelende maatregelen kunnen specifiek per wijk of zelfs per school worden ingezet.

De vraag welke maatregelen worden ingezet, is uiteindelijk ook afhankelijk van de vraag wat het achterliggende doel is van het bevorderen van het in de eigen wijk naar school gaan. Als dat doel is dat onderwijsachterstanden van achterstandsleerlingen worden teruggedrongen, dan is er veel voor te zeggen maximaal in te zetten op kwaliteit (alhoewel daar ook zonder dat doel veel voor te zeggen is). Ook komt dan de bevinding in beeld dat die aanpak het beste gedijt in een klas met niet meer dan een bepaald percentage achterstandsleerlingen. Het is kortom van belang om het achterliggende doel van beleid goed voor ogen te hebben.

In het algemeen wordt gesuggereerd dat een pakket aan samenhangende maatregelen beter zal werken dan een losstaande maatregel. De verschillende maatregelen versterken elkaar. Ouderinitiatieven kunnen niet zonder goede informatie en communicatie, een vast aanmeldmoment is vaak gekoppeld aan een vorm van postcodebeleid, maar ook aan uitvoerige informatievoorziening aan ouders. Een voldoende kwaliteit van het onderwijs wordt gezien als noodzakelijke voorwaarde voor elke vorm van beleid gericht op het tegengaan van segregatie.

Tot slot komt uit de literatuur naar voren dat draagvlak voor beleid onder alle betrokken partijen een belangrijke succesfactor is. Een convenant tussen de betrokken partijen kan helpen om dat draagvlak te bestendigen.

6 *SAMENVATTENDE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN*

In dit onderzoek is op verzoek van de gemeente Utrecht en drie grote Utrechtse schoolbesturen in het primair onderwijs verkend welke maatregelen er aan kunnen bijdragen dat scholen in vier, qua etniciteit gemengde wijken, een goede afspiegeling zijn van de wijk. Dit onderzoek brengt een aantal zaken aan het licht. We zullen hierna in de paragrafen 6.1 tot en met 6.3 de belangrijkste conclusies nog eens kort samenvatten. In paragraaf 6.4 komen we op basis van deze conclusies tot 15 aanbevelingen.

6.1 *Afspiegeling in de vier gemengde wijken*

Effecten van segregatie

Er is veel onderzoek gedaan naar de effecten van segregatie, zowel op leerprestaties van leerlingen als op sociaal-culturele integratie. De Onderwijsraad (2005) vat de resultaten van dit onderzoek kernachtig samen: *'Voor Nederland is helaas weinig bekend over de effecten van schoolcompositie op onderwijsachterstanden en integratie. Ook buitenlandse onderzoeken zijn niet eensluidend. Hooguit kan worden geconcludeerd dat achterstandsleerlingen vermoedelijk enig baat hebben bij gemengde scholen en dat dit niet ten koste hoeft te gaan van medeleerlingen, zolang het aandeel achterstandsleerlingen niet te groot is. Het is moeilijk te zeggen bij welk percentage het omslagpunt precies ligt. Bovendien hangt dit waarschijnlijk ook af van andere factoren, zoals de interetnische samenstelling van de klas, de verhouding jongens-meisjes, cognitieve verschillen en de beschikbaarheid van extra ondersteuning voor achterstandsleerlingen.'* Dit is de meest kernachtige samenvatting van het onderzoek naar de effecten van de samenstelling van de leerlingenpopulatie van scholen. Over de optimale mix tussen achterstands- en andere leerlingen is niet veel bekend. Onderzoek dat zich wel uitlaat over de optimale mix (Kahlenberg, 2001; Paille, 2006) is niet gebaseerd op de Nederlandse situatie. Zij komen uit op een verhouding van 40-60%, maar pleiten ervoor veiligheidshalve een verhouding van 30-70% aan te houden. We hebben niet kunnen vinden dat deze aanbeveling voor de Nederlandse situatie ter discussie wordt gesteld.

Niet-westerse of gewichtenleerlingen?

De vraag of de leerlingenpopulatie van een school een afspiegeling is van de wijk, hangt sterk af van welk criterium wordt gebruikt. In de vier gemengde Utrechtse wijken laat het criterium aandeel gewichtenleerlingen in het algemeen een wat betere afspiegeling zien dan het criterium niet-

westerse leerlingen. Alleen in de subwijk Abstede/Gansstraat is dat niet het geval. Alhoewel op het individuele niveau van leerlingen er een samenhang is tussen beide criteria, leiden zij tot een ander beeld voor de vraag welke scholen een afspiegeling zijn van de wijk. Uitgaande van een 10%-grens (bij een afwijking van meer dan 10% is een school geen afspiegeling van de wijk, waarover verderop meer) vat tabel 6.1 samen welke scholen volgens de beide criteria geen afspiegeling zijn. Er zijn dan toch opmerkelijke verschillen. Als we kijken naar het aandeel niet-westerse leerlingen, dan vormen 13 van de 23 schoollocaties (57%) geen afspiegeling van de wijk. Kijken we naar het aandeel gewichtenleerlingen, dan zien we dat 10 van de 21 scholen (48%, niet mogelijk om uit te splitsen naar bilocaties) geen afspiegeling vormen. In grote lijnen kan gesteld worden dat het voor Lombok/Nieuw Engeland en Abstede/Gansstraat niet heel veel uitmaakt welk criterium gebruikt wordt. In Leidsche Rijn betekent het gebruik van het criterium gewichtenleerlingen dat het aantal scholen dat geen afspiegeling is, afneemt naar twee. In Zuilen heeft de keuze voor de ene of andere indicator de grootste impact. Het bepaalt niet alleen het aantal scholen dat geen afspiegeling is, maar ook welke scholen: het ene criterium wijst andere scholen aan dan het andere. Het is waarschijnlijk dat dit voortkomt uit een geringere samenhang tussen beide criteria in deze wijk. In ieder geval is duidelijk dat het gebruik van de ene of de andere indicator van belang is voor de definitie van het probleem. Daarnaast is duidelijk dat hoe het probleem ook gedefinieerd wordt, de bevolking van de scholen in Lombok/Nieuw Engeland het meest gesegreerd is.

Tabel 6.1 Scholen die geen afspiegeling van de wijk zijn, op basis van criteria niet-westerse leerlingen en gewichtenleerlingen, bij afwijkingen groter van 10% of meer ('+' = meer niet-westerse / gewichtenleerlingen, '-' = minder niet-westerse / gewichtenleerlingen)[#]

	Criterium niet-westerse leerlingen	Criterium gewichtenleerlingen
Zuilen West / Noordoost	<ul style="list-style-type: none"> • Ludgerschool (+) • Piramide van Maasdijkstr (+) • De Cirkel (+) • Aboe-Da'oeid (+) 	<ul style="list-style-type: none"> • De Carrousel (+) • Prinses Margriet (-)
Lombok / Nieuw Engeland	<ul style="list-style-type: none"> • Parkschool (+) • Jan Nieuwenhuyzen (+) • Kameleon beide locaties (+) • Jenaplan De Brug (-) 	<ul style="list-style-type: none"> • Parkschool (+) • Jan Nieuwenhuyzen (+) • Van Asch van Wyckschool (-) • Jenaplan De Brug (-)
Leidsche Rijn	<ul style="list-style-type: none"> • Waterrijk (+) • Arcade (-) • Het Zand (+) • Parkwijck (+) 	<ul style="list-style-type: none"> • Parkwijck (+) • Arcade (-)
Abstede / Gansstraat	<ul style="list-style-type: none"> • De Notenboom (+) 	<ul style="list-style-type: none"> • De Notenboom (+) • Kohnstamm (-)

[#] voor het criterium gewichtenleerlingen is het bij scholen met bilocaties niet mogelijk om uit te splitsen per locatie

Bijna de helft van de scholen in de vier wijken zit boven de grens van 30% achterstandsleerlingen (op basis van het aandeel gewichtenleerlingen); het hanteren van de iets soepeler 40%-grens verandert daar niets aan.

Hieronder volgt een meer uitgebreide beschrijving per wijk. Daarbij laten we ons vooral leiden door het criterium aandeel gewichtenleerlingen omdat voor het gebruik daarvan veel te zeggen is, zoals we later zullen betogen.

Zuilen

In Zuilen zijn twee van de zes scholen geen afspiegeling, op basis van het aandeel gewichtenleerlingen: er is één school met te veel gewichtenleerlingen en één school met te weinig, waarbij we opmerken dat we voor de school met een bilocatie geen onderscheid hebben kunnen maken tussen de twee locaties. Op basis van deze cijfers (de afwijkingen zijn met 14 en 18% niet heel groot), valt het probleem in Zuilen in vergelijking met andere wijken mee. Tegelijkertijd is er maar één school die onder de grens van 30% achterstandsleerlingen zit. De overige scholen zitten zelfs boven de 40%. De 21% van de leerlingen die buiten de subwijk naar school gaan, gaan vaak naar scholen die in de directe omgeving van de subwijk liggen, zoals de ook tot Noordwest behorende subwijk Ondiep/2^e Daalsebuurt en de subwijk Taagdreef/Zamenhofdreef in Overvecht. Twee van deze scholen hebben, evenals een flink deel van de scholen in Zuilen, een percentage niet-westerse leerlingen van meer dan 60%; twee andere scholen hebben beduidend minder niet-westerse leerlingen (van de school in Maarssen hebben we geen gegevens).

Lombok/Nieuw Engeland

In Lombok/Nieuw Engeland treffen we een ander beeld aan. Daar is maar één van de vijf scholen een afspiegeling van de wijk als we kijken naar het aandeel gewichtenleerlingen. Twee scholen hebben te veel, en twee te weinig achterstandsleerlingen in verhouding tot de samenstelling van de wijk. Maar ook de school die een afspiegeling is en de school die te weinig achterstandsleerlingen heeft volgens het afspiegelingscriterium, zitten boven de grens van 30% achterstandsleerlingen, net als de twee scholen die vergeleken met de wijk toch al veel achterstandsleerlingen hebben. Ook in deze wijk gaat 78% van de leerlingen in de eigen wijk naar school. De twee meest populaire scholen buiten de subwijk liggen nog wel in dezelfde wijk (West, subwijk Oog in Al/Welgelegen). Drie andere scholen uit de buitenwijkse top-5 liggen ook nabij de subwijk: het gaat om twee scholen in de Utrechtse binnenstad en een school in de subwijk Pijlsweerd. Vier van de zes scholen in Lombok/Nieuw Engeland hebben meer dan 50% niet-westerse leerlingen. Van de meest populaire buitenwijkse scholen hebben de vier meest populaire een aanzienlijk lager aandeel niet-westerse leerlingen.

Leidsche Rijn

In Leidsche Rijn zijn de meeste scholen een afspiegeling van de wijk: zes van de acht, op basis van het aandeel gewichtenleerlingen. Eén school heeft relatief veel, een andere relatief weinig gewichtenleerlingen (net op de 10%-grens). Daarmee is er met maar één school een echt probleem. Deze zit ook boven de grens van 30% achterstandsleerlingen, en steekt wat dat betreft duidelijk af bij de andere scholen in Leidsche Rijn. 90% van de leerlingen gaat in de eigen wijk naar school. De 10% die buitenwijkse gaat (overigens in absolute zin een vrij grote groep), bezoekt vooral scholen in het aangrenzende Vleuten-De Meern. Twee van de acht scholen in Leidsche Rijn hebben meer dan 50% niet-westerse leerlingen. Dit geldt voor geen van de vijf meest populaire buitenwijkse scholen, deze hebben lage percentages niet-westerse leerlingen.

Abstede/Gansstraat

In Abstede/Gansstraat heeft één van de twee scholen te veel gewichtenleerlingen in vergelijking met de wijksamenstelling, de andere heeft er te weinig. De school met te veel gewichtenleerlingen zit ook ruim boven de grens van 30% achterstandsleerlingen. In deze subwijk gaan relatief veel leerlingen (39%) buitenwijks naar school, autochtone leerlingen veel vaker dan niet-westerse leerlingen. De helft van deze leerlingen gaat naar scholen in de directe nabijheid: ofwel scholen in de aangrenzende subwijk van Oost Oudwijk/Buiten Wittevrouwen, ofwel scholen in de aanpalende Binnenstad (één daarvan ligt zo goed als op de grens met Abstede/Gansstraat). Eén van de twee scholen in Abstede/Gansstraat heeft bijna 40% niet-westerse leerlingen, de andere beduidend minder. Ook de vijf meest populaire buitenwijkse scholen hebben een relatief laag aandeel niet-westerse leerlingen.

6.2 Schoolkeuze van ouders

Schoolkeuzemotieven

Er zijn belangrijke verschillen tussen ouders waar het gaat om de belangrijkste schoolkeuzemotieven. Hoogopgeleide en autochtone ouders laten vaker de onderwijskundige aanpak, de sfeer op school en het feit dat de school wordt bezocht door kinderen uit de buurt meewegen dan laagopgeleide en allochtone ouders. Deze kiezen vaker voor een school die lopend bereikbaar is of voor een school in een veilige buurt en vinden het vaker belangrijk dat de school naar de zin is van het kind. We kunnen in ieder geval ook vaststellen dat voor middelbaar en hoogopgeleide ouders de onderwijskundige aanpak belangrijker is dan de vraag of de school qua geloof of levensbeschouwing aansluit; voor laagopgeleide ouders doen beide criteria er niet veel toe.

De belangrijkste reden om een school uit te sluiten is dat er op een school te veel kinderen van een bepaalde etnische achtergrond zitten. Dit is voor alle groepen ouders en in alle vier de wijken, met uitzondering van Abstede/Gansstraat, het meest genoemde 'negatieve' motief. Weliswaar noemen hoogopgeleide ouders het minder vaak dan laag- en middelbaar opgeleide ouders, maar hoogopgeleide ouders blijken gemiddeld wel het grootste belang te hechten aan een school met kinderen van dezelfde etnische afkomst als zijzelf. Ook te veel kinderen van een bepaalde sociaaleconomische achtergrond staat in de top-6 van negatieve motieven.

Voor hoog- en in mindere mate middelbaar opgeleide ouders zijn de levensbeschouwelijke richting van een school en andere opvattingen over de opvoeding ook veel eerder redenen om een school uit te sluiten dan voor laagopgeleide ouders; deze laatste groep noemt de sfeer op school en de kwaliteit van de school juist vaker. Voor ruim een vijfde van alle ouders is een lage kwaliteit van een school een reden om een school uit te sluiten. Tabel 6.2 biedt een overzicht van de zes belangrijkste motieven om een school uit te sluiten, met daarbij de verschillen naar opleidingsniveau van de ouders.

Tabel 6.2 Drie belangrijkste motieven om school uit te sluiten uit zes meest genoemde motieven, naar opleiding van de ouders[#]

	Opleidingsniveau ouders		
	laag	middelbaar	hoog
Te veel kinderen bepaalde etnische achtergrond	1 / 2	1	1
Afstand huis-school		2	2
Levensbeschouwelijke richting school			3
Sfeer op school	1 / 2	3	
Te veel kinderen bepaalde sociaaleconomische achtergrond			
Lage kwaliteit school	3		

[#]Leesvoorbeeld: voor ouders met een laag opleidingsniveau komt het motief 'te veel kinderen bepaalde etnische achtergrond' op een gedeelde eerste en tweede plaats als het gaat om het uitsluiten van scholen

De samenstelling van de leerlingenpopulatie is dus een belangrijk keuzemotief, of beter gezegd: een belangrijk motief om bepaalde scholen uit te sluiten, met name de etnische component daarin. We vinden hier echter geen verschil tussen ouders die binnen en buiten de wijk een school kiezen, hetgeen misschien wel verwacht mocht worden. Dat geldt daarentegen wel voor de eenzijdige sociaaleconomische samenstelling van de leerlingenpopulatie en in iets mindere mate voor de bevolking van de school door kinderen uit een zelfde milieu. Dit is voor ouders die buiten de wijk een school kiezen vaker een reden om bepaalde scholen uit te sluiten. Dat geldt trouwens ook voor de aansluiting van de school bij de opvoeding thuis en bij de levensbeschouwing. Tot slot valt op dat de ouders uit Lombok/Nieuw Engeland veel sterker dan ouders in andere wijken hechten aan kinderen met een zelfde sociaaleconomische achtergrond op de school van hun keuze en zeker met een zelfde etnische achtergrond.

Opvallend is verder dat hoogopgeleide ouders vaker kiezen voor scholen met een bijzondere onderwijskundige aanpak, zoals scholen met dalton-, jenaplan- of montessori-onderwijs. Hoogopgeleide ouders zijn op deze scholen oververtegenwoordigd.

Afstand tot school

Bijna tweederde van de ouders kiest een school waar hun kind lopend naartoe kan. Meestal is de loopafstand niet meer dan 10 minuten, langer dan 15 minuten komt bij één op de 10 ouders voor. Een derde van alle ouders kiest voor de fiets, meer dan 90% fietst niet langer dan 15 minuten. Ongeveer één op de 20 ouders kiest voor de auto. Hier is de reistijd gemiddeld iets langer. Het is opmerkelijk dat vooral in Zuilen relatief veel ouders de auto kiezen.

Van de helft van de ouders bezoeken de kinderen de dichtstbijzijnde school.

Informatiebronnen bij schoolkeuze

De belangrijkste informatiebronnen die ouders gebruiken bij hun schoolkeuze zijn niet-schriftelijke bronnen: het bezoeken van de school, al dan niet met een kennismakingsgesprek, en informatie van andere ouders. De schoolgids wordt ook nog door bijna de helft van de ouders geraadpleegd, maar andere bronnen al een stuk minder. Dat geldt ook voor de tweejarigenbrief van de gemeente. Verder wordt duidelijk dat laagopgeleide ouders en allochtonen zich minder en minder breed informeren dan hoogopgeleide en autochtone ouders.

Inschrijving

De gemiddelde leeftijd waarop ouders hun kind inschrijven is 24,5 maanden. Een vijfde van de ouders doet dat al in het eerste levensjaar van hun kind en bijna een derde in het tweede levensjaar. Ongeveer één op de 10 ouders wacht tot het vierde levensjaar. Gemiddeld schrijven allochtone ouders hun kind drie maanden later in dan autochtone ouders. Als we kijken naar het opleidingsniveau van de ouders zijn de verschillen groter. Ouders met een lage opleiding schrijven hun kind in op een gemiddelde leeftijd van iets meer dan twee-en-een-half jaar, ouders met een hoge opleiding gemiddeld kort na de tweede verjaardag. Daarmee is het gemiddelde verschil ongeveer een half jaar.

Vier vijfde van de ouders schrijft hun kind op één school in, een zesde schrijft in op twee scholen. Een kleine minderheid doet dat op drie of meer scholen.

Van 93% van de ouders met schoolgaande kinderen bezoekt het kind de school van de eerste voorkeur. Dat geldt minder vaak voor allochtone ouders (84%) en ouders met een lage opleiding (eveneens 84%). In Zuilen en Absteede/Gansstraat blijkt het wat moeilijker dan in andere wijken om het kind naar de school van eerste voorkeur te laten gaan (86 resp. 85%).

Veruit de meeste ouders met schoolgaande kinderen zijn tevreden over hun schoolkeuze; 5% is ontevreden. De meest genoemde reden voor onvrede is dat er te veel leerlingen met een andere etnische achtergrond op de school zitten. Het percentage ontevreden ouders ligt hoger onder allochtone ouders (9%), ouders met een lage (8%) en middelbare (7%) opleiding en voor ouders in Zuilen (9%).

6.3 *Beleid om segregatie tegen te gaan*

Weinig bekend over effecten

Eén van de onderzoeksvragen is wat de te verwachten effecten zijn van de inzet van (een combinatie van) interventies in de gemengde wijken. Deze onderzoeksvraag kunnen we helaas niet beantwoorden: er is te weinig bekend over de effecten van de verschillende interventies. Zoals de Onderwijsraad (2005) vaststelt: *'Ook is er geen grondige evaluatie van de effecten van de (...) beleidsmaatregelen beschikbaar. Hooguit is er een indicatie van de gevolgen van maatregelen voor de samenstelling van een school, zoals een kentering ten goede of juist verdere verzwarting of verwitting op korte termijn. Daarbij is meestal echter geen rekening gehouden met demografische ontwikkelingen, mobiliteit van leerlingen, enzovoort. In alle gevallen is het onbekend wat de uitkomst zou zijn geweest zonder de beleidsmaatregelen, omdat er geen experimentele opzet met een controlegroep is gehanteerd.'*

In ieder geval komt naar voren dat ouderinitiatieven wel enig effect lijken te hebben. Ervaringen hiermee zijn doorgaans positief, waarbij wel een aantal randvoorwaarden naar voren komt.

Eén van de indicaties voor effecten van maatregelen komt uit Deventer, waar met een vast aanmeldmoment wordt gewerkt. Daardoor lijkt bereikt dat er meer kinderen in de eigen wijk naar school gaan dan voor het werken met het vaste aanmeldmoment het geval was. We nuanceren

hierbij dat we geen bronnen hebben kunnen vinden die deze conclusie controleerbaar maken. In Deventer is het aanmeldmoment gekoppeld aan het verdelen van de aangemelde leerlingen over de scholen door de schoolbesturen, wanneer de kinderen niet wonen in het voedingsgebied van de school van eerste voorkeur. Indien kinderen niet kunnen worden geplaatst op de school van eerste voorkeur, dan worden de ouders voor wie dat geldt door de schoolbesturen met elkaar in contact gebracht en ondersteund en begeleid in hun alternatieve schoolkeuze. In principe is hier dus sprake van postcodebeleid.

Over de ervaringen met het systeem van dubbele wachtlijsten bij populaire scholen wordt gematigd positief geoordeeld: het lijkt enigszins te werken op de paar plaatsen waar het is gehanteerd (Rotterdam, Utrecht), alhoewel in Rotterdam alleen de bestaande verhouding tussen autochtone en allochtone leerlingen is bestendig. In Utrecht werkt het systeem naar tevredenheid. Ook hier geldt echter dat we geen onderbouwde uitspraken over de effecten tegenkomen.

Eveneens is niet bekend wat de effecten van het maximeren van het aantal leerlingen per school zijn.

Ook over de effecten van het verleiden van ouders, bijvoorbeeld door te investeren in de kwaliteit van het onderwijs, in het schoolgebouw of de voorzieningen daaromheen of het investeren in de reputatie of de sfeer op school, zijn we in de literatuur niets tegengekomen. Een goede kwaliteit van onderwijs wordt wel als noodzakelijke voorwaarde gezien voor het succesvol zijn van ouderinitiatieven.

In 2011 zullen de resultaten van de verschillende *pilots* bekend zijn. Het is aannemelijk dat er dan ook meer inzicht bestaat in de effecten van de verschillende maatregelen.

Juridische aspecten

Het is duidelijk dat spreiding op basis van etniciteit door bijvoorbeeld het gebruik van dubbele wachtlijsten juridisch niet houdbaar is. Hierover heeft de Commissie Gelijke Behandeling geoordeeld. Spreiding op basis van onderwijsachterstanden acht de commissie wel toelaatbaar.

Voorwaarden voor effectief beleid

Bij een kansrijke aanpak van onderwijssegregatie dient met de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden rekening te worden gehouden (Rutten en Peters, 2005):

1. Draagvlak onder alle betrokken actoren

De verschillende bij de segregatieproblematiek betrokken partijen hebben elk hun eigen opvattingen, belangen en vooral ook handelingsruimte. Rutten wijst erop dat alleen overeenstemming en afspraken tussen gemeente en schoolbesturen ontoereikend zijn. Schooldirecties hebben een relatief autonome positie in het aannamebeleid en ouders kunnen van alles ondernemen om de afspraken te ontlopen. Zonder betrokkenheid en draagvlak onder deze vier partijen kan het beleid gefrustreerd worden doordat niet alle partijen meewerken.

2. Beleid ook richten op voorkomen van segregatie

Vroegtijdige signalering van het optreden van segregatie biedt veel kansen op een succesvolle (preventieve) aanpak en is waarschijnlijk makkelijker dan het aanpakken van een gesegregeerde situatie. Rutten onderscheidt drie fasen:

- Een situatie van *dreigende segregatie*. De onderbouw van een school segregereert snel, maar dat is weinig zichtbaar als naar de populatie van de hele school wordt gekeken.
- De witte/gemengde scholen die al midden in het proces zitten van een (meestal zeer snelle) *verkleuring*.
- Een reeds *gesegregerde* situatie.

De aanpak verschilt al naar gelang de fase waarin de onderwijssegregatie zich bevindt.

3. *Beleid in bredere context van de school*

Een aanpak alleen gericht op de gesegregerde of segregerende school is vaak niet effectief. Ook scholen die de 'witte vlucht' van de betreffende school opvangen, dienen te worden betrokken.

4. *Communicatie*

Volgens Rutten speelt in de aanpak van onderwijssegregatie communicatie een cruciale rol. Het gaat om overtuigen en verleiden van de verschillende betrokken partijen, maar ook om imago en profilering.

Draagvlak voor maatregelen in de vier wijken

Het draagvlak voor de doelstelling dat de school een afspiegeling is van de wijk is onder schooldirecties groot. Ouders en directies zijn opvallend eensgezind over de maatregelen die het best kunnen worden genomen om dit doel te bereiken: het stimuleren van ouderinitiatieven, het verbeteren van de voorlichting aan ouders en ook een vaste leeftijd voor inschrijving kunnen op een breed draagvlak rekenen, zowel bij ouders als schooldirecties. Ook vinden directies het een goed idee als afspraken tussen gemeente en schoolbesturen worden neergelegd in een convenant. Een maatregel waar de opvattingen van ouders en schooldirecties uiteenlopen, is het postcodebeleid. Van de ouders staat 40% niet afwijzend tegenover afspraken tussen gemeente en schoolbesturen over het weigeren van kinderen van buiten de wijk. Schooldirecties zijn hier een stuk minder enthousiast over.

6.4 *Vijftien aanbevelingen*

Probleemdefinitie

Er is een wettelijke verplichting voor basisscholen om eraan bij te dragen dat kinderen opgroeien in een pluriforme omgeving, om het onderwijs mede gericht te laten zijn op actief burgerschap en sociale integratie en op het kennis laten nemen door leerlingen van andere culturen en achtergronden van leeftijdgenoten. Daarnaast hebben zij de wettelijke taak te werken aan de bestrijding van onderwijsachterstanden. Het is van belang duidelijk te hebben waar het beleid gericht op het tegengaan van segregatie primair op is gericht: het aanpakken van leerachterstanden of het bevorderen van integratie.

De cijfers over de leerlingenpopulatie van de scholen in de vier wijken laten zien dat niet alle scholen een afspiegeling zijn van de wijk waarin zij staan. Om hoeveel en welke scholen het precies gaat, hangt af van de criteria die gehanteerd worden. Het beeld dat ontstaat door te kijken naar het aandeel leerlingen van niet-westerse afkomst is anders dan wanneer gekeken wordt naar het aandeel gewichtenleerlingen of het aandeel kinderen uit gezinnen met een lage opleiding. Een eerste aanbeveling luidt dan ook:

1. *Bepaal op basis van welk criterium scholen een afspiegeling van de wijk dienen te zijn. Daarbij geven we nadrukkelijk mee dat er veel voor is te zeggen het aandeel gewichtenleerlingen als criterium te nemen. Het is zeer verdedigbaar om de risico's op onderwijsachterstanden als criterium te nemen, het hangt samen met etniciteit waardoor het belang van sociaal-culturele integratie niet uit het oog wordt verloren en het geeft geen juridische problemen bij actievere vormen van spreidingsbeleid. Dit wordt ook aanbevolen door de Onderwijsraad (2005).*

In de tweede plaats kunnen verschillende grenzen worden gesteld voor een voldoende mate van afspiegeling. In de opdracht voor dit onderzoek werden marges van 20% gehanteerd. In andere gemeenten worden marges van 10 of van 15% gehanteerd. In dit onderzoek zijn we in hoofdstuk 3 uitgegaan van de meest strenge van deze marges: 10%. Dat is evenwel een keuze die niet noodzakelijkerwijs door alle partijen gedeeld wordt. De percepties van de schooldirecties komen ook lang niet in alle gevallen overeen met de 'objectieve' cijfers; zij percipiëren een andere werkelijkheid. De tweede aanbeveling luidt dan ook:

2. *Stel de marges vast op basis waarvan wordt vastgesteld of de leerlingenpopulatie al dan niet een afspiegeling is van de wijk. Daarbij valt te overwegen om voor wijken met relatief weinig gewichtenleerlingen of leerlingen van niet-westerse afkomst een kleinere marge te hanteren dan in wijken met relatief veel van die leerlingen.*

Als toelichting op dit laatste punt: in wijken met relatief weinig gewichtenleerlingen, zoals Leidse Rijn met een aandeel gewichtenleerlingen van 10%, is een afwijking van meer dan 10% van een andere orde dan in een wijk met rond de 50% gewichtenleerlingen, zoals in delen van Zuilen. Daar zou dan bijvoorbeeld een marge van 15% kunnen worden gehanteerd. In ieder geval is duidelijkheid omtrent deze marges van groot belang, zodat partijen elkaar (tijdig) kunnen aanspreken.

Een hieraan gerelateerd punt is de definitie van wijken waarvan scholen een afspiegeling moeten zijn. Sommige scholen liggen aan de randen van wijken of subwijken. Het is de vraag of het in strijd is met de intenties van het beleid als leerlingen dichtbij gelegen scholen bezoeken - soms de meest nabije school - aan gene zijde van een wijk- of subwijkgrens. In de vier gemengde wijken in dit onderzoek doet dat zich vooral in Abstede/Gansstraat voor.

Uit dit onderzoek blijkt dat voor 17% van de ouders die buiten de eigen subwijk een school kiest, deze school de dichtstbijzijnde is. In Amsterdam is het éénkilometercriterium gebruikt: kinderen dienen bij voorkeur een school te bezoeken die hemelsbreed minder dan een kilometer van de woning ligt. Een andere optie is het definiëren van voedingsgebieden van scholen. In de gemeente Schiedam wordt het voedingsgebied van de school bepaald door de drie buurten waaruit de meeste kinderen op die school afkomstig zijn. Het zijn verschillende mogelijkheden met ieder voor- en nadelen.

De Onderwijsraad (2005: 42) wijst op de mogelijkheid die artikel 65 van de Wet op het primair onderwijs biedt aan gemeenteraden: het instellen van schoolwijken. Een dergelijk raadsbesluit zou de basis kunnen vormen voor het beleid gericht op het tegengaan van segregatie. Ook als dit niet

gebeurt, is het hoe dan ook van belang dat er helderheid bestaat over de definitie van wijken of van voedingsgebieden van scholen.

Een kanttekening is dat als voor een andere definitie dan die van wijken of subwijken wordt gekozen, het niet gegarandeerd is dat er op dat niveau cijfers beschikbaar zijn over de aanwezigheid van gewichtenleerlingen of niet-westerse allochtone kinderen in die gebieden. Daardoor is de mate van afspiegeling lastig vast te stellen.

- 3. Stel vast waarvan de leerlingenpopulatie van scholen een afspiegeling moet zijn: van wijken, van subwijken of hoofdbuurtten (Leidsche Rijn) of van de nader te bepalen voedingsgebieden van scholen.*

Ontwikkeling van beleid

Voor een effectieve aanpak van segregatie is een breed draagvlak onder betrokken partijen van groot belang. Het gaat dan niet alleen om draagvlak bij de gemeente en onder schoolbesturen, maar ook onder schooldirecties en ouders. Vooral ook het betrekken van ouders is essentieel. Probeer per wijk in gesprek te komen met ouders over mogelijke maatregelen. Dat zou kunnen via de oudergeledingen van (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraden, via op de scholen actieve ouderraden en eventueel via bewonersorganisaties in de wijken.

- 4. Organiseer in de vier gemengde wijken gesprekken tussen de gemeente, schoolbesturen, schooldirecties en ouders en bespreek het probleem, de noodzaak om het aan te pakken en de mogelijke maatregelen daarbij.*

Het is belangrijk om de afspraken die de partijen maken - in ieder geval die tussen de gemeente en schoolbesturen - vast te leggen in een convenant. De afspraken hebben betrekking op de probleemdefinitie (aanbeveling 1 t/m 3) en op de te nemen maatregelen. Leg ook vast wat vervolgacties kunnen zijn als partijen afspraken niet nakomen of resultaten niet behaald worden.

- 5. Leg de uitgangspunten van het beleid en de afspraken over de te nemen maatregelen tussen in ieder geval schoolbesturen en gemeente vast in een convenant. Besteed daarbij ook aandacht aan de wijze waarop naar de resultaten van de aanpak wordt gekeken en de handelwijze bij het niet nakomen van afspraken of niet behalen van resultaten.*

Het aanpakken van dreigende segregatie is kansrijker dan het aanpakken van vergevorderde segregatie. Het is daarom van belang om te bepalen op welke wijze ontwikkelingen in de leerlingenpopulatie in de richting van segregatie op een vroeg moment kunnen worden gesignaleerd.

- 6. Bepaal in overleg tussen gemeente, schoolbesturen en schooldirecties op welke wijze de ontwikkeling van de leerlingenpopulatie in de eerste twee jaargroepen adequaat in beeld kan worden gebracht, opdat dreigende segregatie (zoals gedefinieerd volgens aanbeveling 1 t/m 3) vroegtijdig wordt gesignaleerd.*

De mogelijke maatregelen voor de aanpak van segregatie kunnen worden onderscheiden in communicatieve, prikkelende en regulerende maatregelen. Bij communicatieve maatregelen gaat het om voorlichting en communicatie in brede zin. Bij prikkelende maatregelen gaat het om het verleiden tot en belonen van bepaald gedrag of het ontmoedigen en sanctioneren van bepaald gedrag. Denk hierbij aan het aantrekkelijk maken van de school door versterking van kwaliteit of sfeer, het toevoegen van voorzieningen aan de school of een sterkere inbedding in de wijk. Bij regulerende maatregelen gaat het om ge- of verboden. Denk aan een vast inschrijfmoment, postcodebeleid, het maximaliseren van schoolgrootte en een vast aanmeldmoment.

Communicatieve en prikkelende maatregelen kunnen op maat per school of per (sub)wijk worden ingezet. Zij laten de keuzevrijheid geheel bij ouders, die nog steeds de mogelijkheid hebben om te kijken naar scholen in andere wijken dan waarin zij wonen. Bij regulerende maatregelen daarentegen bestaat, als zij worden beperkt tot de (sub)wijk, het risico dat ouders zich er op grote schaal aan onttrekken door hun kinderen in te schrijven op scholen in wijken waar dergelijke maatregelen niet worden toegepast. Dergelijke maatregelen zouden daarom stadsbreed moeten worden ingevoerd.

- 7. Voer communicatieve en prikkelende maatregelen als maatwerk in, gericht op specifieke scholen of wijken. Regulerende maatregelen dienen vanwege spillover-effecten naar andere wijken alleen stadsbreed ingevoerd te worden. Mogelijk kan wel een onderscheid worden gemaakt tussen de relatief gescheiden stadsdelen oostelijk en westelijk van de A2.*

Mogelijke interventies

Vooraf: de segregatie in het onderwijs is voor een niet onbelangrijk deel het gevolg van woonsegregatie, waarbij er wijken zijn met relatief veel huishoudens met lage inkomens en wijken met relatief veel huishoudens met hoge inkomens - en inkomen hangt sterk samen met opleiding. Of wijken met relatief veel allochtonen en wijken met nagenoeg geen allochtonen. De leerlingenpopulatie op scholen is hiervan vaak in ieder geval ten dele een afspiegeling. Van de vier onderzoekswijken hebben vooral Zuilen en Lombok/Nieuw Engeland relatief veel huishoudens met een lage opleiding en huishoudens van niet-westerse afkomst. Het terugdringen van woonsegregatie is de meest kansrijke aanpak van de segregatie in het onderwijs, maar tegelijkertijd ook de meest ingrijpende, complexe en tijdrovende.

- *Verbeteren informatievoorziening*

Er is veel draagvlak voor het verbeteren van de informatievoorziening. Uit dit onderzoek blijkt dat laagopgeleide en allochtone ouders beduidend minder informatiebronnen gebruiken om hun schoolkeuze te bepalen. Hier liggen aanknopingspunten, zeker om te voorkomen dat deze ouders te laat zijn voor de inschrijving op de meer populaire scholen in hun eigen wijk.

Het blijkt dat bezoeken aan scholen en mondelinge informatie belangrijker zijn dan schriftelijke informatie. Speel daar op in door centrale kennismakingsdagen/-avonden te organiseren waar alle scholen in de wijk aan meedoen; vergelijk de voorlichtingsavonden in het voortgezet onderwijs. De gemeente Utrecht stuurt alle ouders van kinderen die twee jaar worden rond dat moment een brief, met wijkspecifieke informatie over scholen in de buurt. Deze tweejarigenbrief is bij veel ouders bekend. Opmerkelijk vaak vinden ouders dat de brief te laat komt, omdat sommige scholen

op dat moment al vol zitten. Dat komt ook doordat de helft van de ouders de kinderen al voor de tweede verjaardag heeft ingeschreven. Hoe hoger de opleiding, des te eerder (gemiddeld) de inschrijving. Laagopgeleide ouders worden dus waarschijnlijk vaker met volle scholen geconfronteerd. Het is daarom van belang - als er aan de aanmeldprocedures verder niets verandert - ouders eerder te informeren.

8. *Verbeter in alle wijken de informatievoorziening over schoolkeuze en de wijkscholen door meer nadruk te leggen op niet-schriftelijke informatie; bedenk per wijk wat nodig is. Schenk daarbij in het bijzonder aandacht aan gerichte informatie voor ouders met een lage opleiding. Daarbij valt vooral te denken aan centrale kennismakingsdagen of -avonden in de (sub)wijken, waarbij ouders de mogelijkheid hebben verschillende scholen te bezoeken en ze met ouders die al kinderen op de school hebben van gedachten kunnen wisselen. De wijkspecifieke schriftelijke informatie via de tweejarigenbrief dient - bij gelijkblijvende aanmeldprocedures - eerder verstuurd te worden.*

- *Stimuleren van ouderinitiatieven*

Dit is het instrument dat tot nu toe het meeste effect gesorteerd heeft. Het verdient aanbeveling om dit beleid (want er worden al ouderinitiatieven gestimuleerd) voort te zetten, ook omdat draagvlak onder ouders dan verzekerd is. Het betrekken van oudergeledingen in medezeggenschapsraden en/of ouderraden biedt mogelijkheden.

Vooral in Lombok/Nieuw Engeland kiezen ouders vaak voor een meer witte school buiten de wijk. Met name in deze wijk zou het (verder) stimuleren van ouderinitiatieven kansrijk kunnen zijn. Hetzelfde geldt rond de Parkwijckschool in Leidsche Rijn en De Notenboom in Abstede/Gansstraat.

9. *Zet (verder) in op het stimuleren van ouderinitiatieven, vooral in de subwijk Lombok/Nieuw Engeland, rond de Parkwijckschool in Leidsche Rijn en De Notenboom in Abstede/Gansstraat.*

- *Verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs*

Ouders zijn alleen te verleiden tot de keuze voor scholen als tenminste de kwaliteit van die school voldoende is. Het is onwaarschijnlijk dat er draagvlak is voor maatregelen die beogen de instroom van niet-gewichtenleerlingen of autochtone leerlingen te vergroten indien de kwaliteit van onderwijs op die school onder de maat is. Een voldoende kwaliteit van scholen geldt ook als noodzakelijke voorwaarde voor het van de grond (laten) komen van ouderinitiatieven. Zeker op scholen met een negatief inspectieoordeel dient de verbetering van de kwaliteit hoge prioriteit te hebben. Natuurlijk geldt dit evenzeer voor scholen in niet-gemengde wijken en voor niet-gesegregeerde scholen, maar dat terzijde.

10. *Geef hoge prioriteit aan de verbetering van de kwaliteit van onderwijs, in het bijzonder op scholen met een negatief inspectieoordeel.*

- *Verschillende onderwijskundige aanpakken per wijk*

Hoger opgeleide ouders kiezen vaker voor een bijzondere onderwijskundige aanpak, zoals dalton-, jenaplan- of montessori-onderwijs, ook als deze school buiten de wijk ligt - zie de populariteit van

de Cleophas Jenaplan onder ouders in Zuilen, die tegelijkertijd relatief weinig gewichtenleerlingen heeft. Om deze ouders te verleiden in de wijk te blijven, zouden zij in de eigen wijk voor een dergelijke school moeten kunnen kiezen. Daarmee wordt de kans groter dat zij hun kind inschrijven op een school in de eigen wijk. Een mogelijk nadeel van deze werkwijze is dat er binnen de wijk segregatie optreedt, zoals de situatie in Lombok/Nieuw Engeland laat zien. Daar is de school met de jenaplanmethode wat betreft het aandeel niet-westerse leerlingen maar zeker wat betreft het aandeel gewichtenleerlingen geen afspiegeling van de wijk. De school heeft in vergelijking met de andere scholen in de wijk veel minder niet-westerse en gewichtenleerlingen. In Leidsche Rijn is rond de montessorischool iets soortgelijks waarneembaar.

11. *Denk na over de vergroting van de diversiteit aan onderwijskundige aanpakken in de wijken Zuilen en Abstede/Gansstraat, maar wees daarbij bedacht op het gevaar van segregatie binnen de wijk.*

- *Investeren in scholen en voorzieningen*

Bespreek met ouders en schooldirecties of de aantrekkelijkheid van scholen vergroot kan worden door het 'breder' maken van de school: het aanbieden van dagarrangementen, het koppelen van vrijetijdsvoorzieningen op het gebied van sport en cultuur aan de buitenschoolse opvang die aan de school is gekoppeld, versterking van de buurtfunctie van de school waardoor het (nog) meer een ontmoetingspunt in de wijk wordt. Vooral hoogopgeleide ouders zouden verleid kunnen worden door aantrekkelijke dagarrangementen.

12. *Ga in dialoog met ouders over de wijze waarop de aantrekkelijkheid van scholen vergroot kan worden door het (verder) verbreden van de school, bijvoorbeeld in termen van dagarrangementen.*

- *Vast inschrijfmoment*

Het verschil in leeftijd waarop laag- en hoogopgeleide ouders hun kind op een basisschool inschrijven, is een half jaar: respectievelijk op een leeftijd van ruim twee-en-een-half jaar en iets meer dan twee jaar. Bovendien blijkt dat laagopgeleide ouders hun kind minder vaak op de school van eerste voorkeur inschrijven dan hoogopgeleide ouders en dat zij ook vaker ontevreden zijn met hun schoolkeuze.

Veel ouders geven (ongevraagd) aan dat de tweejarigenbrief over schoolkeuze en de scholen in hun wijk te laat komt, omdat sommige scholen dan al vol zitten.

Zowel onder ouders als onder schooldirecties is er blijkens dit onderzoek veel draagvlak voor het invoeren van een vast inschrijfmoment. We bevelen aan om stadsbreed een vast inschrijfmoment in te voeren, waarbij ouders sterk gestimuleerd worden om op of kort na de derde verjaardag van hun kind het kind in te schrijven. Om te voorkomen dat kinderen die vroeg in het schooljaar (vanaf 1 oktober) geboren zijn een grotere kans hebben, kunnen - zoals in Amsterdam gebeurt - maandelijke quota worden vastgesteld. Een prangende vraag is of een vast inschrijfmoment kan worden ingevoerd zonder centraal stedelijk aanmeldpunt, of dat nu bij de gemeente of bij de schoolbesturen wordt ondergebracht. De schooldirecties behouden immers een grote autonomie in hun aannamebeleid, de naleving van afspraken over een vast inschrijfmoment is lastig controleerbaar. Aan

de andere kant is het draagvlak voor deze maatregel ook onder de directies (in de vier gemengde wijken) groot. Het Deventer model kan als inspiratiebron fungeren.

13. *Verken de mogelijkheden voor het stadsbreed invoeren van een vast inschrijfmoment verder, vooral bij schooldirecties buiten de vier gemengde wijken uit dit onderzoek. Indien er voldoende draagvlak is, kan een pilot worden uitgevoerd waarbij vertrouwd wordt op het nakomen van de afspraken door schooldirecties. Indien blijkt dat afspraken onvoldoende worden nagekomen, kan een sterker regulerende aanpak worden gekozen.*

- *Maximeren van leerlingen*

Een mogelijke maatregel is het maximeren van leerlingen, al dan niet alleen op populaire scholen. Juridisch is die maatregel houdbaar, alhoewel bij het openbaar onderwijs geldt dat er wel aanbod van ander openbaar onderwijs in de buurt beschikbaar dient te zijn. Deze maatregel zal alleen een desegregerend effect kunnen hebben indien hij genomen wordt in combinatie met andere regulerende maatregelen, omdat anders laagopgeleide ouders relatief vaak met een volle school zullen worden geconfronteerd.

14. *Bekijk of op sommige populaire scholen het aantal leerlingen gemaximeerd kan worden. Deze maatregel heeft alleen zin indien genomen in samenhang met andere regulerende maatregelen.*

- *Voor- en vroegschoolse educatie*

Het is mogelijk dat het beleid rond voor- en vroegschoolse educatie de segregatie versterkt. Dit is het geval indien de voorschoolse educatie alleen of vooral is gericht op doelgroepkinderen (gewicht-tenleerlingen) en deze voorschool direct gekoppeld is aan een basisschool. In dat geval zullen de betreffende basisscholen relatief veel gewichtenleerlingen trekken en andere basisscholen relatief weinig. Bij gemengde vve-groepen (met zowel kinderen uit de doelgroep als kinderen die niet behoren tot de doelgroep) is het segregerend effect van vve veel geringer.

15. *Bepaal in welke mate de organisatie van de voor- en vroegschoolse educatie in de gemeente Utrecht de segregatie in de hand werkt. Streef naar het werken met gemengde groepen in de voorschoolse educatie.*

Literatuur

- Bemelmans-Videc, M., Rist, R. C., & Vedung, E. (1998). *Carrots, sticks & sermons : Policy instruments and their evaluation*. New Brunswick: Transaction.
- Bijl, R., Boelhouwer, J., Pommer, E., & Schyns, P. (2009). *De sociale staat van Nederland 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bronneman-Helmers, R., & Zeijl, E. (2008). Burgerschapsvorming in het onderwijs. In P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid: Studies in sociale cohesie. sociaal en cultureel rapport 2008* (pp. 173-208). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Coleman, J., et al. (1966). *Equality of educational opportunity: Survey on equality of educational opportunity*. Washington: U.S. Government Print Office.
- Conley, D. (1999). *Being black, living in the red : Race, wealth, and social policy in America*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Doelen, F.C.J. van der (1989). *Beleidsinstrumenten en energiebesparing: De toepassing en effectiviteit van voorlichting en subsidies gericht op energiebesparing in de industrie van 1977 tot 1987*. Enschede: Universiteit Twente, Faculteit der Bestuurskunde.
- Driessen, G. (2007). *'Peer group' effecten op onderwijsprestaties: Een internationaal review van effecten, verklaringen en theoretische en methodologische aspecten*. Utrecht: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Driessen, G., Doesborgh, J., Ledoux, G., Veen, I. van der, & Vergeer, M. (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs: Een studie naar de relatie tussen de sociale, etnische, religieuze en cognitieve schoolcompositie en de cognitieve en niet-cognitieve positie van verschillende groepen leerlingen. analyses bij het PRIMA-cohortonderzoek, derde meting*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Fiske, E. B. (2002). Controlled choice in Cambridge, Massachusetts. In *Divided we fail: Coming together through public school choice. the report of the century foundation task force on the common school* (pp. 167-208). New York: Century Foundation Press.

Gijsberts, M., & Hartgers, M. (2005). Minderheden in het onderwijs. In Sociaal en Cultureel Planbureau, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum & Centraal Bureau voor de Statistiek (red.), *Jaarrapport integratie 2005* (pp. 57-80). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M. (2003). Minderheden in het basisonderwijs. In J. Dagevos, M. Gijsberts & C. van Praag (red.), *Rapportage minderheden 2003 : Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie* (pp. 63-109). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gilsing, R. (2007). Intergovernmental relations and the effectiveness of local governance: The case of Dutch youth policy. *International Review of Administrative Sciences*, 73(1), 45-64.

Gramberg, P., & Ledoux, G. (2005). Bestrijden van schoolsegregatie: Dringend nodig, zinloos of onhaalbaar? In P. Brassé, & H. Krijnen (red.), *Gescheiden of gemengd : Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk* (pp. 17-31). Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.

Haalen, J. van. (2008). *Onderwijssegregatie en leerprestaties: Een onderzoek naar de effecten van onderwijssegregatie op de leerprestaties van kinderen in het basisonderwijs, met aandacht voor trends en regionale verschillen*. (Masterscriptie sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen). Gezien 17 februari 2010, op <http://www.gemengdescholen.nl/documenten/Onderwijssegregatie%20en%20leerprestaties.pdf>:

Haest, M., & Walraven, G. (2007). *Handreiking voor gemeenten: Bouwen aan kleurrijk onderwijs*. S.l.: Kenniscentrum gemengde scholen. Gezien 17 februari 2010, op <http://www.gemengdescholen.nl/documenten/HANDREIKING%20VOOR%20GEMEENTEN.pdf>:

Herweijer, L. (2008). *Segregatie in het basis- en voortgezet onderwijs*. In P. Schnabel, R. Bijl & J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid: Studies in sociale cohesie. Sociaal en cultureel rapport 2008* (pp. 209-233). Den Haag: SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Herweijer, L., & Vogels, R. (2004). *Ouders over opvoeding en onderwijs*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ho, S. A., & Willms, J.D. (1996). Effects of parental involvement on eighth-grade achievement. *Sociology of Education*, 69(2), 126-141.

Hood, C. C. (1983). *The tools of government*. Basingstoke: Macmillan Education.

Hustinx, P., & Meijnen, W. (2001). Allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs: De rol van enkele gezinsfactoren nader geanalyseerd. In W. Meijnen, J. Rupp & T. Veld (red.), *Succesvolle allochtone leerlingen* (pp. 47-71). Leuven: Garant.

- Jungbluth, P. (2003). *De ongelijke basisschool : Etniciteit, sociaal milieu, sekse, verborgen differentiatie, segregatie, onderwijskansen en schooleffectiviteit*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Jungbluth, P. (2005). Onderwijssegregatie en de (re)productie van ongelijkheid. In P. Brassé, & H. Krijnen (red.), *Gescheiden of gemengd: Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk* (pp. 33-57). Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Kahlenberg, R. D. (2001). *All together now: Creating middle-class schools through public school choice*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Kampen, A. van., Kloprogge, J., Rutten, S., & Schonewille, B. (2005). *Voor- en vroegschoolse zorg en educatie: De toekomst verkend*. Utrecht: Sardes.
- Karsten, S., Roeleveld, J., Ledoux, G., Felix, C., & Elshof, D. (2002). *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Karsten, S., Elshof, D., Felix, C., Ledoux, G., Meijnen, W., Roeleveld, R., Schooten, E. van (2003). *Onderwijssegregatie in Amsterdam: Hoe staat het ervoor en wat willen en kunnen we eraan doen?*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Kenniscentrum Gemengde Scholen. *Aannamebeleid*. Gezien 17 februari 2010, op <http://www.gemengdescholen.nl/documenten/a-4%20Aannamebeleid.pdf>:
- Ladd, H. F., Fiske, E. B., & Ruijs, N. (2009). *Parental choice in the Netherlands: Growing concerns about segregation. (paper presented at the national conference on school choice, Vanderbilt University)*. Gezien 17 februari 2010, op http://www.vanderbilt.edu/schoolchoice/conference/papers/Ladd_COMPLETE.pdf:
- Ledoux, G. (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs: Resultaten van een onderzoek naar de invloed van het leerlingenpubliek van scholen op prestaties en welbevinden van kinderen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Onderwijsraad. (2005). *Bakens voor spreiding en integratie: Mogelijkheden en grenzen van spreidingsbeleid in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Orfield, G. (1978). *Must we bus?*. Washington D.C.: The Brookings Institute.
- Paulle, B. (2006). *Voorbij de oude debatten: Een voorstel voor 'economische' desegregatie van het onderwijs*. Gezien 17 februari 2010 op <http://www.bowenpaulle.nl/documents/Voorbij%20oude%20debatten.Soc%20Agenda%20Essay.Long%20Vers.pdf>:
- Paulle, B., Pach, J., & Mijs, J. (2008). *Eindrapport pilot: Evenwicht in west*. Amsterdam: DSP-groep.

Peters, J. (2008). *Onderzoek naar een vast aanmeldmoment en aanmeldprocedure voor het basisonderwijs*. Kenniscentrum Gemengde Scholen. Gezien 17 februari 2020, op <http://www.gemengdescholen.nl/documenten/Notitie%20vast%20aanmeldmoment.pdf>.

Rusk, D. (2002). *Classmates count: A study of the interrelationship between socioeconomic background and standardized test scores of 4th grade pupils in the Madison-dane County public schools*. Gezien 17 februari 2010, op <http://www.gamaliel.org/DavidRusk/Unified%20final%20report.pdf>:

Rutten, S., & Peters, D. (2005). Spreiden is geen kinderspel. Een analyse van succes- en faalfactoren in gemeentelijk beleid betreffende etnische segregatie in het onderwijs. In Onderwijsraad (red.), *Spreidingsmaatregelen onder de loep* (pp. 13-102). Den Haag: Onderwijsraad.

T.K. (2007-2008). *Primair onderwijs: Brief staatssecretaris over pilots die uitgevoerd zullen worden m.b.t. tegengaan van segregatie in het basisonderwijs*. Kamerstuk 2007-2008, 31293, nr. 13, Tweede Kamer:

Tesser, P. T. M., & Iedema, J. (2001). *Rapportage minderheden 2001. dl. 1.: Vorderingen op school*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Tesser, P. T. M., Praag, C. S. van., & Dugteren, F. A. van. (1995). *Concentratie en segregatie*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vogels, R. (2002). *Ouders bij de les : Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Colofon

Opdrachtgever	DMO, gemeente Utrecht en schoolbesturen SPOU, PCOU en KSU
Auteurs	Dr. R. Gilsing en drs. B. Tierolf
Met medewerking van	Drs. W.J. de Wit, drs. F. el Idrissi en drs. A.T.M. Weijers
Omslag	Grafitall, Valkenswaard
Foto omslag	Bert Spiertz/Hollandse Hoogte
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 F (030) 230 06 83 E secr@verwey-jonker.nl Website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:

<http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@denhaagmediagroep.nl of faxen naar (070) 336 69 95 onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 978-90-5830-366-0

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2010

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.

